

PAPINSKO VIJEĆE ZA PRAVDU I MIR

SOCIJALNA AGENDA

**ZBIRKA TEKSTOVA IZ
KATOLIČKOG SOCIJALNOG NAUKA**

Sa predgovorom od

S. E. Nadbiskup Francois-Xavier Nguyen Van
Thuan
Predsjednik papinskog vijeća za pravdu i mir

Izdano od

Rev. Robert A. Sirico
Predsjedatelj «Acton Institute for the Study of
Religion and Liberty»
Grand Rapids, Michigan, USA

Rev. Maciej Zieba, O.P
Predsjedatelj instituta «Tertio Millenio»
Krakov, Poljska

**LIBRERIA EDITRICE VATICANA
00120 CITTÀ DEL VATICANO**

©2000 – PAPINSKO VIJEĆE ZA PRAVDU I MIR

LIBRERIA EDITRICE VATICANA
00120 CITTÀ DEL VATICANO
ISBN 88-209-2951-X

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
KRATICE	11
ČLANAK 1: BIT KATOLIČKOG SOCIJANOG NAUKA	12
I. CRKVA KAO MAJKA I UČITELJICA	
II. MISIJA CRKVE	
III. SOCIJLNA PORUKA CRKVE	
IV. KRUG DJELOVANJA SOCIJALNOG NAUKA CRKVE	
V. EVANGELIZACIJA I SOCIJANI NAUK CRKVE	
ČLANAK 2: LJUDSA OSOBA	26
I. DOSTOJANSTVO LJUDSKE OSOBE	
II. SLOBODA I ISTINA	
III. SOCIJALNA PRIRODA ČOVJEKA	
IV. LJUDSKA PRAVA	
V. VJERSKA SLOBODA	
ČLANAK 3: OBITELJ	43
I. INSTITUCIJA OBITELJI	
II. BRAK	
III. DJECA I RODITELJI	
IV. OBITELJ, ODGOJ I OBRAZOVANJE	
V. SVETOST LJUDSKOG ŽIVOTA	
VI. GRIJEH POBAČAJA I EUTANAZIJE	
VII. SMRTNA KAZNA	
VIII. DOSTOJANSTVO ŽENA	

ČLANAK 4:
SOCIJALNI POREDAK 61

- I. SREDIŠNJOST LJUDSKE OSOBE
- II. DRUŠTVO UTEMELJENO NA ISTINI
- III. SOLIDARNOST
- IV. SUPSIDIJARNOST
- V. SUDJELOVANJE
- VI. OTUĐENJE I EGZISTENCIJA NA RUBU
- VII. SOCIJALNA SLOBODA
- VIII. KULTURA
- IX. PRIRODNI LJUDSKI RAZVOJ
- X. OPĆE DOBRO
- XI. «SOCIJALNI GRIJEH»

ČLANAK 5:
ULOGA DRŽAVE 85

- I. SVJETOVNI AUTORITET
- II. PRAVNA DRŽAVNOST
- III. ULOGA VLADE
- IV. CRKVA I DRŽAVA
- V. OBLICI VLADANJA
- VI. DEMOKRACIJA

ČLANAK 6:
GOSPODARSTVO 97

- I. UNIVERZALNO ODREĐENJE
MATERIJALNIH DOBARA
- II. PRIVATNO VLASNIŠTVO
- III. GOSPODARSKI SUSTAVI
- IV. MORALNOST, PRAVDA I RED
GOSPODARSTVA

- V. AUTENTIČNA TEOLOGIJA OSLOBOĐENJA
- VI. INTERVENCIJA DRŽAVE I GOSPODARSTVO
- VII. TRGOVINA
- VIII. EKONIMIZAM I POTROŠAŠTVO

ČLANAK 7:
RAD I PLAĆE 121

- I. BIT RADA
- II. PRAVIČNA PLAĆA I IZJEDNAČENOST
- III. RADNO MJESTO
- IV. NEZAPOSLENOST
- V. SINDIKATI
- VI. PROSVIJEDI

ČLANAK 8:
SIROMAŠTVO I DOBROČINSTVO 138

- I. SKANDAL SIROMAŠTVA
- II. SOCIJALNA PRAVEDNOST
- III. MILOSRĐE I DOBROBIT ODLUKE ZA SIROMAHE
- IV. DRŽAVA DOBROČINSTVA

ČLANAK 9:
OKOLIŠ 150

- I. DOBROTA REDA STVARANJA
- II. PROBLEMI S OKOLIŠEM
- III. UPRAVA I PITANJA O OKOLIŠU
- IV. TEHNOLOGIJA

ČLANAK 10:
MEĐUNARODNO ZAJEDNIŠTVO 157

- I. LJUDSKA OBITELJ
- II. SLOBODNA TRGOVINA
- III. MIR I RAT
- IV. NAORUŽANJE
- V. UNIVERZALNO OPĆE DOBRO
- VI. TRANSNACIONALNE I MEĐUNACIONALNE ORGANIZACIJE
- VII. USELJENIŠTVO
- VIII. ZADUŽENJE U INOZEMSTVU
- IX. NACIONALIZAM I ETNIČKA NAPETOST
- X. GLOBALNO GOSPODARSTVO

ČLANAK 11:
ZAKLJUČAK 177

- I. Izazovi Katoličkog socijalnog nauka

BIBLIOGRAFIJA 182

POPIS POJMOVA 188

PREDGOVOR

Gospodin nas nikada ne napušta! Dok pišem ovaj predgovor za zbirku tekstova o kršćanskom socijalnom nauku, misli mi putuju pedeset godina unatrag u godinu 1954. Tada sam imao svega sedamnaest godina. Moja domovina Vijetnam nalazila se u velikim poteškoćama i izgubila je orijentaciju na mnogo načina. Japan i Europa su bili koncem rata potreseni.

Komunizam je zahvatio oko sebe.

Ja sam bio mladi član jedne skupine katolika u kneževom gradu Huě. Imali smo sreću posjedovati tekstove pojedinih socijalnih enciklika poput *Rerum Novaru*, *Quadragesimo Anno* i *Divini Redemptoris*. Umnažali smo te tekstove koliko je god bilo moguće s obzirom na ondašnje poteškoće.

Član naše skupine, ime mu je bilo Alexis, išao je iz provincije u provinciju i nosio je tekstove obiteljima i zajednicama. Činio je to pod velikom opasnosti kako za sebe, tako i za svoju cijelu obitelj. Katkad je išao iz sela u selo, a tekstove je sakrivao na način da si ih je vezao oko nogu. Naposljetku međutim je uhvaćen i umro je u zatvoru.

Taj čin je međutim ostavio veliku baštinu. Toliko mnogo mladih muškaraca i žena našlo je novu nadu upoznavajući dokumente socijalnog nauka Crkve. Ta spoznaja otvorila im je uistinu *novi put svijetla i nade*, koji se je u nadolazećim mračnim danima nazirao.

Gospodin Isus Krist ih nije napustio.

Socijalni nauk Crkve može imati isti učinak i danas u naše vrijeme, kako to papa Pavao VI. u svojoj oporuci

«dramatično i tužno, ali ipak veličanstveno» spominje. Socijalni nauk u hvale vrijednom nizu od papa od Lava XII. može za kršćane našeg vremena biti izvanredan izvor orijentacije i istinsko oruđe evangelizacije. Svi smo potrebiti toga nauka. Povodom ove Jubilarne godine izdane su mnoge publikacije koje dovode do izražaja različita gledišta katoličkog socijalnog nauka. *Katekizam katoličke Crkve* sadrži mnoge bitne elemente i izvanredan je mjerodavan izvor. Sveta stolica priprema osim toga mjerodavnu zbirku socijalnog nauka crkve, koja ističe svoju povezanost sa «novom evangelizacijom». Druge publikacije su nedavno objelodanjene u Meksiku i Španjolskoj.

Mi slavimo jubilarnu godinu kao spomen tajne postanka čovjeka Isusa Krista, Boga-čovjeka, koji je primio čovječstvo kako bi ga otkupio. Nadahnuti tom mišlju, proslave velikog jubileja 2000-te godine, izdavači ove knjige su sabrali korisnu zbirku tekstova socijalnog nauka Crkve. Knjiga će biti izdana na sedam jezika, i biti će od velike koristi znanstvenicima kao i dušobrižnicima, političarima kao i za stručnjacima u gospodarstvu i, naravno, radnicima i siromašnima. Molim prije svega, da danas oni, koji na sebi nose patnju čovječanstva, putem ovih tekstova nađu put do Isusa Krista, do našeg Otkupitelja, koji jedini može biti novi *put svijetla i nade* za naše vrijeme.

Kao i svaka zbirka, tako i ovo objavljivanje ne uživa glas potpunog. Pojedini tekstovi su izabrani prema njihovom značenju, no za nadati se je, da će čitatelj biti usmjeren iščitati ih u njihovom potpunom kontekstu, i da će na taj način biti sve prisniji sa duhom katoličkog socijalnog nauka.

Studenti, docenti i svi oni, koji teže boljem poznavanju Socijalnog nauka Crkve, moći će u ovoj zbirci

naći središnje stajalište papa, i to u okviru papinskih enciklika, apostolskih pisama i koncilskih dokumentima, na pitanja koja se odnose na politiku, gospodarstvo i kulturu. Izbor je poredan tematski u odnosu na najvažnije teme katoličkog socijalnog nauka. Ispod svakog glavnog naslova pojavljuju se citirani tekstovi u didaktičnom a ne u kronološkom ili školski poredanom redosljedju, pri čemu svaka tema počinje sa citiranim tekstom, koji ističe dotičnu središnju problematiku.

Zauzimanje stajališta proizlaze iz srca Crkve koja odgovara na potrebe svijeta, koji ima potrebu moralne orijentacije, kako bi stvorio čovječniji društveni poredak. Crkva ni u kojem slučaju ne namjerava, znanstvenim rješenjima gospodarske i socijalne probleme u obliku javno-političkih preporuka ili detaljnih zakonskih prijedloga obrazlagati; ono što nudi je kud i kamo važnije, naime temelj ideala i moralne vrijednosti, što izdiže i učvršćuje dostojanstvo postojanja. Primjena ovakvih principa u gospodarskim, političkim i socijalnim datostima može dovesti mir svima, uistinu ljudski razvoj i oslobođenje čovjeka od potlačenosti, siromaštva i nasilja.

Papinsko vijeće za pravdu i mir je zahvalno prečasnog gospodinu Patres robert a. Sirico i Dr. Maciej-u Zieba, O.P na izdavanju ove zbirke. Papinsko vijeće želi nadalje istaknuti dragocjenu pomoć narednih osoba pri sastavljanju ove zbirke tekstova: nastavnički zbor «Acton Institute for the Study of Religion and Liberty» u Grand Rapids-u, Michigan, posebno dr. Gregory-a Gronbacher, dr. Kevin-a Schmiesing, i Stephen-a J. Grabill; institut «Tertio Millennio» u Krakovu, prije svega Slawomir-a Sowinski i Piotr-a Kimla; najčasnijeg gospodina rektora P. Prof. dr.

Alvaro Corcuera Martineza del Rio, studente i nastavnički zbor papinskog ateneuma «Regina Apostolorum» u Rimu; i prečasnog gospodina dr. John-Peter-a Pham u Rimu.

Raduje me stoga, preporučiti ovu zbirku svima onima, koji dijele naše gledište povezanosti pravde i mira, onima koji za tim teže upoznati socijalni nauk crkve. Posebno mi je zadovoljstvo moći ponuditi ovo pomoćno sredstvo učiteljima, teolozima, katehetama i svima onima koji vjernicima pokazuju put istine. Neka pouka u socijalnom nauku Crkve doprinese univerzalnom općem dobru i tomu da uvede viziju psalmiste, da se pravda i mir zagrlje (Ps 85, 9-12), i da na taj način dođemo bliže kraljevstvu Božjem.

+ François-Xavier Nguyen Văn Thuân

Titularni nadbiskup

Predsjednik papinskog vijeća za pravdu i mir

Vatikan, 1. svibnja 2000.

Na blagdan sv. Josipa radnika

KRATICE*

- CA *Centesimus Annus* (za stotu obljetnicu *Rerum Novarum*); Ivan Pavao II.
- KKC *Katekizam katoličke Crkve*
- GS *Gaudium et Spes* (Pastoralna konstitucija o Crkvi u današnjem svijetu); II. Vatikanski sabor
- LG *Lumen Gentium* (Dogmatska konstitucija o Crkvi); II. Vatikanski koncil
- MM *Mater et Magistra* (O poretku društvenog života); Ivan XXIII.
- PP *Populorum Progressio* (o napretku naroda); Pavao VI.
- PT *Pacem in Terris* (o miru); Ivan XXIII.
- QA *Quadragesimo Anno* (o ponovnoj uspostavi socijalnog poretka); Pio XI.
- RN *Rerum Novarum* (o pitanju radnika); Lav XIII.
- SRS *Sollicitudo Rei Socialis* (o socijalnim stvarima); Ivan Pavao II.
- TMA *Tertio Millennio Adveniente* (za pripremu na obljetnicu 2000.); Ivan Pavao II

* Samo dokumenti koji su navedeni na ovoj stranici su u zbirci naznačeni kraticom. Opširnija objašnjenja o bilo kojem drugom citatu mogu se dobiti uvidom u bibliografiju.

ČLANAK 1

BIT KATOLIČKOG SOCIJALNOG
NAUKA

I. Crkva kao majka i učiteljica

1. Majka i Učiteljica naroda, katolička Crkva, ustanovljena je od Krista Isusa zato da svi koji, u tijeku vjekova, dođu u njezino krilo i zagrljaj, nađu spas i puninu izvrsnijega života. Toj je Crkvi, «stupu i podlozi istine» (1. Tim 3, 15), njezin presveti Osnivač povjerio dvostruku zadaću: da mu rađa djecu i da rođene uči i vodi majčinskom se providnošću brinući za život pojedinaca i naroda, život čije je uzvišeno dostojanstvo imala uvijek u najvišoj cijeni i budno ga čuvala.

(Mater et Magistra, br. 1)

2. Crkva, naime, crpe svoj nauk iz Evandjelja, sposoban da sukobe ili stiša ili ublaži. Crkva ne prosvjetljuje um, nego svojim zapovijedima upravlja i čudorednim životom pojedinaca. Ona svojim mnogim i vrlo korisnim uredbama poboljšava stanje radnika. Ona vruće želi i nastoji ujediniti snage i mišljenje svih staleža, ne bi li se tako što bolje udovoljilo potrebama radnika. Ona smatra potrebnim da se u tu svrhu uredi, razborito i umjereno, sami zakoni i državna vlast.

(Rerum novarum, br. 13)

3. Kristov nauk, naime, kao da povezuje zemlju s nebom jer čovjeka obuhvaća čitava, tj. njegovu dušu i tijelo, razum i volju, te ga potiče da svoj duh uzdiže iz nestalnosti skupnoga ljudskog bivanja ka krajevima vječnoga života, gdje će jedanput uživati nezalazno božanstvo i mir.

(Mater et Magistra, br. 2)

4. Nije dakle čudo što je katolička Crkva, prihvaćajući Kristovu pouku i vršeći njegovu zapovijed, već dvije tisuće godina, tamo od službe prvih đakona sve do naših dana, neprestano visoko dizala baklju ljubavi, i to ne samo propisima nego i obiljem primjera; ljubavi, velimo, koja skladno spaja zapovijed međusobne ljubavi i njezino vršenje

te čudesno obuhvaća ovaj dvostruki nalog «davanja» u čemu stoji sav crkveni društveni nauk i djelatnost.
(*Mater et Magistra*, br. 6)

5. Tako, u svjetlu svetog naučavanja Drugog vatikanskog koncila, Crkva nam se javlja kao društveni subjekt odgovornosti za božansku istinu. Duboko potreseni čujemo Krista kako govori: «Riječ koju slušate nije moja, već od Oca koji me posla» (Iv 14,24). Zar u toj izjavi našeg Učitelja ne opažamo odgovornost za objavljenu istinu koja je «vlasništvo» samoga Boga ako i on sam, «jedinorođeni Sin», koji «živi u krilu očevu» (*Dei Verbum* 5, 10, 21), navješćujući tu istinu kao prorok i učitelj, osjeća potrebu naglasiti da djeluje u potpunoj vjernosti svome božanskom izvoru? Ta ista vjernost treba biti i odlika vjere Crkve, bilo kad je naučava bilo kad je ispovijeda.
(*Redemptor Hominis*, br. 19)

6. Posebno pak, kako tvrdi Koncil, «zadaca vjerodostojno tumačiti pisanu i predanu riječ Božju povjerena je samo živom crkvenom učiteljstvu: ono to dostojanstvo vrši snagom imena Isusa Krista». Na taj se način Crkva, u svom životu i naučavanju, predstavlja kao «stup i uporište istine» (1 Tim 3, 15), pa i istine o moralnom postupanju. Jer, «Crkvi pripada da uvijek i svagdje naviješta čudoredna načela, pa i o društvenom poretku, kao i da donese sud o bilo kojim ljudskim stvarima, kad god to zahtijevaju osnovna prava ljudske osobe ili spasenje duša». Upravo na pitanjima koja danas označuju moralnu raspravu i oko kojih su se razvile nove tendencije i teorije, Učiteljstvo, u vjernosti Isusu Kristu i u kontinuitetu s tradicijom Crkve, osjeća najhitniju dužnost da ponudi svoje rasuđivanje i poučavanje, kako bi pomoglo čovjeku na putu prema istini i slobodi.
(*Veritatis splendor* br. 27)

II. Misija Crkve

7. Proizavši iz ljubavi vječnog Oca, u vremenu utemeljena od Krista Otkupitelja, okupljena u Duhu Svetom, Crkva ima cilj koji je spasiteljski i eshatološki, koji se može potpuno postići samo u budućem vijeku. No ona je već tu na zemlji prisutna, sabrana iz ljudi, članova zemaljskoga grada, koji su pozvani da već tokom povijesti čovječanstva tvore obitelj sinova Božjih, koja treba da neprestano raste do dolaska Gospodinova. Krist je tu obitelj – ujedinjenu, istina, radi nebeskih dobara i njima obdarenu – «sazdao i uredio na ovome svijetu kao društvo» i opskrbio je «prikladnim sredstvima vidljivog i društvenog jedinstva» Tako Crkva, koja je ujedno «vidljivi skup i duhovna zajednica» hoda zajedno s čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu; ona je kao kvasac i takoreći duša ljudskog društva, koje ima da se u Kristu obnovi i preobrazi u Božju obitelj.

(*Gaudium et spes*, br. 40)

8. Sastavni je dio poslanja evangelizacije Crkve da svoj socijalni nauk prenosi i širi. A budući da je riječ o nauku kojemu je svrha usmjeravati ponašanje osoba, iz toga proistječe kao posljedica «zauzetost za pravdu» već prema ulozi, pozivu i uvjetima svakoga pojedinca. Ostvarenje poslanja evangelizacije na socijalnom području, a to je jedan od vidova proročke uloge Crkve, uključuje također prokazivanje zla i nepravdi. No, valja istaknuti da je navještaj važniji od prokazivanja, i da ovo posljednje ne smije zanemariti ono prvo, koje mu daje pravo opravdanje i snagu više motivacije.

(*Sollicitudo rei Socialis*, br. 41)

9. Mi priznajemo, da Kraljevstvo nebesko ovdje na zemlji započinje Kristovom Crkvom i nije od ovoga svijeta, čije je lice prolazno, i da se rast Crkve ne smije izjednačiti s rastom čovjekove civilizacije, znanosti i tehnike, nego da

Crkva postoji samo iz jednog razloga da bi što dublje raspoznavala neiscrpno bogatstvo Kristovo, da se sve pouzdanije nada vječnim dobrima, sve bolje odgovora Božjoj ljubavi i čovjeku sve darežljivije priopćava dobra milosti i svetosti. Isto je tako ljubav ona koja Crkvu pokreće da se brine za istinsko vremenito dobro ljudi. Neprekidno podsjeća svoju djecu na to da im ovdje na zemlji nije dodijeljeno stalno boravljenje. Ona ih nagoni na to da svaki od njih odgovarajuće svojem pozivu i mogućnostima unaprjeđuje mir i bratstvo među ljudima, i pomaže svojoj braći, prije svega siromašnima i nesretnima.

(Libertatis nuntius zaključak)

10. Crkva, kojoj je povjereno da objavi misterij Boga, koji je konačna svrha čovjekova, otkriva ujedno čovjeku smisao njegove vlastite egzistencije, to jest najdublju istinu o čovjeku. Crkva dobro zna da samo Bog, kome ona služi, odgovara najdubljim željama ljudskoga srca, koje nikada ne mogu potpuno zasititi zemaljska dobra.

(Gaudium et Spes, br. 41)

11. Zato Crkva, nadarena darovima svoga Ustanovitelja i vjerno vršeći njegove zapovijedi ljubavi, poniznosti i samozataje, prima misiju da navješćuje Kristovo i Božje Kraljevstvo i da ga ustanovi u svim narodima, i postavlja klicu i početak toga Kraljevstva na zemlji. Međutim, dok ona polagano raste, teži za savršenim Kraljevstvom i svim svojim silama nada se i želi da se sa svojim Kraljem sjedini u slavi.

(Lumen gentium, br. 5)

12. Kao što svatko znade, Crkva nije odijeljena od ljudskog društva nego u njemu živi. Zbog toga njeni sinovi stoje pod utjecajem toga svijeta, udišu njegovu građansku kulturu, pokoravaju se njegovim zakonima, poprimaju njegove običaje. Taj prisni dodir Crkve s ljudskim društvom neprestano rađa vrlo složena pitanja, koja su danas izvanredno teška. S jedne strane, kršćanski život kakav Crkva

brani i promiče mora se trajno čuvati od svega što bi ga moglo obmanuti, okaljati ili ugušiti. Kao da se nastoji obraniti od zarazne zablude i zla. S druge pak strane, kršćanski život ne samo da se mora prilagoditi raznim oblicima mišljenja i života što ih vrijeme sa sobom nosi i gotovo nameće, dokle god se oni ne protive bitnim zahtjevima vjerske i moralne nauke, nego mora nastojati da im se približi da ih očisti, oplemeni, oživi i posveti. (*Ecclesiam sua*, br. 44)

13. Crkva ljudima nudi evanđelje, proročki dokument koji odgovara potrebama i težnjama ljudskog srca: ono je uvijek «blagovijest». Crkva ne smije prešutjeti da je Isus došao otkriti lice Božje te, po križu i uskrsnuću, za sve ljude zaslužiti spasenje. (*Redemptoris missi*, br. 11)

14. Nas se tiče sve što je ljudsko. S cijelim ljudskim rodnom zajedničkom nam je narav, to jest život sa svim darovima koji ga obogaćuju i svim problemima koji ga tište. Spremni smo s njime dijeliti to prvotno i opće zajedništvo, prihvatiti ono što više odgovara njegovim poglavitim potrebama, s povlađivanjem priznati nove i kadikad upravo veličanstvene plodove ljudskog genija. Naša je dužnost da ukazujemo kako su čudoredne istine važne i za sve blagotvorne te da ih u ljudskim savjestima utvrđujemo. Gdje god se ljudi trude da shvate same sebe i svijet, i mi se možemo s njima naći. (*Ecclesiam suam*, br. 100)

III. Socijalna poruka Crkve

15. Socijalna skrb Crkve, usmjerena istinskom razvoju čovjeka i društva, koji treba poštivati i promicati ljudsku osobu u svim njezinim razmjerima, vazda je izražavana na

najraznolikije načine. U novije doba na povlašten način tome je svoj doprinos dalo Učiteljstvo rimskih prvosvećenika. Oslanjajući se na encikliku *Rerum Novarum* Lava XIII kao na čvrsto uporište, oni su često raspravljali o tom pitanju, a ponekad su i objavljivanje različitih socijalnih dokumenata povezivali s obljetnicama toga prvog dokumenta. Vrhovni svećenici nisu propuštali priliku da svojim intervencijama rasvijetle i nove vidove socijalnog nauka Crkve. Tako je polazeći od osobito vrijednog priloga Lava XIII, obogaćena naknadnim doprinosima učiteljstva, izgrađen suvremen naukovni «corpus», koji se i dalje razvija u mjeri kako Crkva, u punini Riječi što ju je objavio Isus Krist i uz pomoć Duha Svetoga (usp. *Iv* 14, 16, 24; 16, 13-15), čita događaje što se zbivaju tijekom povijesti. Ona na taj način pokušava voditi ljude da, i uz pomoć razumskog razmišljanja i humanističkih znanosti, odgovore svome pozivu odgovornih graditelja zemaljskog društva.

(*Sollicitudo rei socialis*, br. 1)

16. U smutnjama i nesigurnostima sadašnjeg trenutka Crkvi je zadaća objavljevati svoju osebujnu poruku, nuditi ljudima oslonac u njihovim naporima da uzmu u ruke i usmjeruju vlastitu budućnost. Od doba kad je *Rerum Novarum* snažno i nedvosmisleno osudila sablazan položaja u kojem se nalazilo radništvo za prvih početaka industrijskog društva, povijesni razvitak nametnuo je svijesti nove dimenzije i nove primjene socijalne pravde, kako je to utvrđeno također u *Quadragesimo Anno* i u *Mater et Magistra*. Nedavni je Sabor i sam nastojao istaknuti takve dimenzije i primjere, poglavito u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et Spes*. Mi smo također nastavili te smjernice u našoj enciklici *Populorum Progresio*: «Danas je, rekosmo, od najveće važnosti da svi budu potpuno svjesni da je socijalno pitanje postalo svjetsko pitanje.» Pošto je naime Crkva, po završetku II vatikanskog ekumenskog sabora, jasnije i dublje porazmislila i ispitala što u ovoj stvari zahtijeva Evanđelje Krista Isusa, zaključila je da joj je

dužnost još se revnije staviti u službu ljudima, kako bi oni ne samo svestrano istražili to preteško pitanje nego i uvjerali se da je u ovom odlučnom zaokretu ljudske povijesti silno potrebno zajedničko djelovanje sviju. (*Octogesima Adveniens*, br. 5)

17. «Kršćanska Objava vodi k višem razumijevanju zakona društvenog života». (GS, br. 23) Crkva prima od Evanđelja punu objavu istine o čovjeku. Kad vrši poslanje naviještanja Evanđelja, ona, u ime Kristovo, svjedoči čovjeku o njegovu vlastitom dostojanstvu i o zvanju na zajedništvo osoba; ona ga uči zahtjevima pravde i mira, sukladnima mudrosti Božjoj.

(*Katolički katekizam*, br. 2419)

18. Socijalni nauk Crkve u prvom je redu skup principa razmišljanja, kriterija prosuđivanja i smjernica za konkretno djelovanje. Važno je da vjernici koji rade na razvoju čovjeka imaju iscrpna poznavanja te građevine znanja i promatraju je kao sastavni dio svog zadatka evangelizacije... Kršćanski vođe u crkvenom kao i u društvenom području, napose za javni život odgovorni laici, moraju biti s tim naukom dobro upoznati, da bi građansko društvo i njegove strukture inspirirali i oživjeli kvascem Evanđelja.

(*Ecclesia in Asia*, br. 32)

19. Danas se sve više pokazuje prijeko potrebnim doktrinalni odgoj vjernika laika, ne samo radi naravi dinamizma produbljivanja njihove vjere, nego također zbog zahtjeva da «obrazlože svoju nadu» koja je u njima s obzirom na svijet i njegove teške i složene probleme....Pobliže, vjernici laici koji su na razne načine uronjeni u društveni i politički život, neizostavno bi morali točnije poznavati socijalni nauk Crkve, kao što su sinodalni Oci u više navrata pozivali u svojim istupima.

(*Christifideles Laici*, br. 60)

20. Vjerna naučavanju i primjeru svog božanskog Osnivača, koji je kao znak svoga poslanja uzimao naviještanje Dobre Vijesti siromašnima (usp. Lk 7, 22), Crkva nije nikad zanemarila ljudsko uzdizanje naroda kojima je donosila vjeru u Krista.

(*Populorum Progressi*, br. 12)

21. Sa ljudima današnjeg vremena Crkva dijeli duboku i goruću želju za jednim, u svakom pogledu, pravednim životom, i ne propušta promisliti različite aspekte pravednosti što ih zahtjeva život ljudi i društvenih skupina. To potvrđuje područje katoličkog socijalnog nauka, koji se u tijeku zadnjih sto godina snažno razvio. Kako se po principima tog nauka ravna odgoj i oblikovanje ljudske savjesti u duhu pravednosti, tako i pojedinačne inicijative, napose na području apostolata laika, koje se također razvijaju u tom duhu.

(*Dives in Misericordia*, br. 12)

22. Ako je Crkva, kao što smo kazali, uistinu svjesna kakva po Božjoj volji mora biti, u njoj se rađa jedinstvena punina snage uz koju klija u isto vrijeme potreba da tu puninu razlije na sve ljude kao i razgovijetna svijest o poslanju koje je nadilazi, o poruci koju treba širiti. Tada se očito budi njen osjećaj dužnosti: dužnost evangelizacije – dužnost misionarskog poslanja – dužnost apostolskog služenja da posluži vječnom spasu ljudi.

(*Ecclesiam Sua*, br. 66)

23. Sigurno je da ne postoji samo jedan model političke i gospodarske organiziranosti ljudske slobode, jer različite kulture i različita povijesna iskustva u jednom slobodnom i odgovornom društvu donose različite institucionalne oblike.

(Govor za pedeseto zasjedanje UN 1995., br. 3)

24. Socijalni nauk, nadalje, posjeduje važnu interdisciplinarnu dimenziju. Kako bi se jedinstvena istina o

čovjeku bolje utjelovila u razne društvene, ekonomske i političke kontekste u neprestanoj mijeni, takav nauk ulazi u dijalog s raznim disciplinama koje se bave čovjekom, objedinjuje u sebi njihove doprinose te im pomaže da se otvore prema širem horizontu u službi pojedine osobe, koja se spoznaje i ljubi u punini svojega poziva. Uz interdisciplinarnu dimenziju potrebno je, zatim, prisjetiti na praktičnu i, u nekom smislu, eksperimentalnu dimenziju toga nauka. Ona se smjestila na raskršću života i kršćanske savjesti, s jedne strane, i prilika u svijetu, s druge strane, te se očituje u naporima što ih pojedinci, obitelji, kulturni i socijalni djelatnici, političari i državnici poduzimlju kako bi je oblikovali i primijenili u povijesti.

(Centesimus Annus, br. 59)

IV. Krug djelovanja socijalnog nauka Crkve

25. Crkva ne posjeduje modele koje bi mogla ponuditi. Stvarni i istinski djelotvorni modeli mogu samo izrasti u okviru različitih povijesnih prilika zahvaljujući naporu svih odgovornih koji zahvaćaju u konkretne probleme u svim njihovim vidovima, socijalnim, društvenim, ekonomskim, političkim i kulturalnim, što se međusobno isprepliću. Tom zalaganju Crkva nudi kao *nezaobilaznu idejnu orijentaciju* vlastiti socijalni nauk, koji – kako je rečeno – priznaje pozitivnost tržišta i poduzeća, ali u isti mah upozorava na nužnost da se oni usmjere prema zajedničkom dobru.

(Centesimus Annus, br. 43)

26. Društveni nauk Crkve sadrži sklop učenja koji se malo pomalo granao po tumačenju kojim je Crkva tijekom povijesti, uz pratnju Duha Svetoga, objašnjavala događaje u svjetlu cjelokupnosti riječi objavljene od Krista Isusa. Taj

nauk postaje za ljude dobre volje to prihvatljivijim što dublje nadahnjuje ponašanje vjernika.
(*Katolički katekizam*, br. 2422)

27. Međutim, kad ta načela treba provoditi u život, može se katkad dogoditi da i sami katolici, i to oni dobronamjerni, stanu zastupati različita mišljenja. Kad se to dogodi, neka im ipak bude na srcu da sačuvaju i pokazuju međusobno poštovanje i pažnju, a u isti mah neka iznalaze u čemu mogu složno surađivati da pravodobno ostvare što nužda traži. Osim toga neka vrlo savjesno paze da čestim trvenjima ne trate vlastite snage i da pri tom, pod izlikom da ištu što im izgleda najbolje, ne izostave ono što doista mogu, a zato i moraju izvesti.
(*Mater et Magistra*, br. 238)

28. Crkva ne izlaže svoju vlastitu filozofiju niti preporuča bilo koju pojedinačnu filozofiju na štetu drugih. Duboki razlog ove odmjerenosti leži u tome što filozofija, čak i onda kada stupa u odnos s teologijom, mora djelovati u skladu sa svojim metodama i pravilima; inače ne bi bilo jamstva da se ona kreće prema istini i da teži k njoj u procesu koji treba provjeravati razumom. Od male bi pomoći bila neka filozofija koja ne bi proizlazila od razuma koji postupa prema svojim vlastitim načelima osobitim metodologijama. Glavna stvar pritom i korijen samostalnosti nalazi se u tome što razum po svojoj naravi stremlji k istini i, osim toga, sam ima nužna sredstva da je dosegne. Filozofija svjesna toga «konstitutivnog statusa» ne može a da ne poštuje nužnosti i očevidnosti svojstvene objavljenoj istini.
(*Fides et Ratio*, br. 49)

29. Društvena nauka Crkve razvila se u devetnaestom stoljeću, u doba susreta Evandjelja s modernim industrijskim društvom, njegovim novim ustrojstvom za proizvodnju potrošnih dobara, njegovim novim poimanjem društva, države i vlasti, njegovim novim oblicima rada i vlasništva.

Razvitak nauke Crkve, u ekonomskim i društvenim predmetima, svjedoči trajnu vrijednost crkvenog učenja, i istodobno pravi smisao njezine uvijek žive i djelatne Predaje. (*Katolički katekizam*, br. 2421)

30. Socijalni nauk Crkve nije neki «treći put» između liberalističkog kapitalizma i marksističkog kolektivizma, a ni neka moguća alternativa za neka druga rješenja, koja nisu tko radikalno oprečna: on je jednostavno zasebna kategorija. On nije neka ideologija, već brižljivo izrađena formulacija rezultata pomnog razmišljanja o složenoj zbilji ljudske egzistencije u društvu i na međunarodnoj razini, i to u svjetlu vjere i crkvene predaje. Njegov je osnovni cilj da tu zbilju protumači, pri čemu ispituje da li je u skladu ili ne sa smjernicama evanđeoskog učenja o čovjeku i o njegovu zemaljskom, a ujedno i transcendentnom pozivu, te da na temelju toga pruži putokaz kršćanskog življenja. Stoga on ne ulazi u okvir neke ideologije, već spada u teologiju i to posebno u moralnu teologiju. (*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 41)

31. Sigurno, Crkvi nije dana zadaća da ljude vodi samo k prolaznoj i nepostojanoj nego k vječnoj sreći. Štoviše, «Crkva smatra da je nedolično da se ona bez opravdana razloga upleće u ovozemne poslove». Ali, nipošto se ne može odreći službe koju joj je Bog povjerio, da svojim autoritetom posreduje, ne u čisto tehničkim stvarima za koje niti ima prikladna sredstva niti nadležnost, u svemu onome što se tiče moralnog zakona. Doista, u tom pitanju, polog istine što nam je povjeren od Boga i preteška dužnost nametnuta nam da širimo i tumačimo cijeli moralni zakon i da zahtijevamo, u zgodno i nezgodno vrijeme, njegovo obdržavanje, podvrgavaju i pridržavaju našem vrhovnom sudu i socijalni i ekonomski red. (*Quadragesimo Anno*, br. 41)

32. Socijalni nauk danas je posebno usmjeren prema čovjeku u koliko je upleten u zamršenu mrežu odnosa modernih društava. Humane znanosti i filozofija od pomoći su kako bi se protumačilo *središnje mjesto čovjeka unutar društva* te se osposobio da bolje razumije sebe samoga u koliko jest «društveno biće». No jedino mu vjera potpuno otkriva njegov istinski identitet, a upravo iz nje izrasta socijalni nau Crkve, koja, služeći se svim doprinosima znanosti i filozofije, želi pomagati čovjeku na putu spasenja. (*Centesimus Annus*, br. 54)

V. Evangelizacija i socijalni nauk Crkve

33. «Nova evangelizacija», koja je hitno potrebna modernom svijetu i za kojom smo češće išli, mora ubrojiti u svoje bitne komponente *naviještanje socijalnog nauka Crkve*, koji je još uvijek, kao u doba Lava XIII., prikladan da pokaže pravi put kako bi se odgovorilo velikim izazovima suvremenog doba dok raste nepovjerenje prema ideologijama. Treba da ponovimo, kao što je činio već papa Lav, da *nema pravog rješenja «socijalnog pitanja» izvan evanđelja* i da, s druge strane, «nove stvari « mogu u njemu naći svoj prostor istine i dužnu moralnu impostaciju. (*Centesimus Annus*, br. 5)

34. Vrlo je važno – ovdje i na svim područjima kršćanskog života – imati pouzdanje koje dolazi iz vjere, to jest iz sigurnosti da nismo mi protagonisti misije, nego Isus Krist i njegov Duh. Mi smo samo suradnici, i kad smo učinili sve što je bilo moguće, moramo kazati: «Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti!» (Lk 17, 10) (*Redemptoris Missio*, br. 36)

35. Sada namjeravamo predložiti da «ponovno čitamo» Lavovu encikliku, te pozivamo «da se osvrnemo unatrag», na sam njezin tekst, kako bismo ponovno otkrili bogatstvo

temeljnih načela što ih je formulirala u cilju rješavanja radničkog pitanja. ...Tako će se opet potvrditi ne samo *trajna vrijednost takvoga nauka*, nego će se pokazati i *istinski smisao crkvene predaje*, koja, uvijek živa i vitalna, gradi na temelju što su ga udarili naši oci u vjeri, posebno na onom što su ga Crkvi prenijeli apostoli u ime Isusa Krista, temelju «osim kojega nitko ne može postaviti drugoga» (usp. 1 Kor 3, 11).

(*Centesimus Annus*, br. 3)

36. Naviještanje Evandjelja za Crkvu nije posao koji bi stajao u njezinoj volji. To je njezina dužnost koja joj je povjerena po nalogu gospodina Isusa Krista, da bi ljudi vjerovali i mogli biti spašeni. Uistinu ova poruka je nužna. Ona je jedinstvena. Ona se ne može zamijeniti.

(*Evangelii Nuntiandi*, br. 5)

37. Mi smo poslani: biti u službi života nije za nas prednost, nego dužnost koja se rađa iz svijesti da smo «narod kojega je Bog stekao da naviještamo divna djela njegov» (1 Pt 2, 9). Na našem putu vodi nas i podržava zakon ljubavi: to je ljubav čiji je izvor i primjer Sin Božji čovjekom postao, koji je «umirući dao život svijetu».

Poslani smo kao narod. Zadaća služenja životu pada na sve i na svakoga. To je odgovornost navlastito «crkvena», koja zahtijeva konkretno i velikodušno djelo svih članova i svih slojeva kršćanske zajednice. Zajednička zadaća ipak ne uklanja i ne umanjuje odgovornost pojedine osobe, kojoj je upućena zapovijed Gospodnja: «Idi pa i ti čini tako» (Lk 10, 37).

(*Evangelium Vite*, br. 79)

38. Svi zajedno osjećamo dužnost da navijestimo Evandjelje života, da ga slavimo u liturgiji i u svekolikoj egzistenciji s različitim inicijativama i strukturama podrške i promicanja.

(*Evangelium Vitae*, br. 79)

ČLANAK 2

LJUDSKA OSOBA

I. Dostojanstvo ljudske osobe

39. Doista, naučavati i širiti socijalni nauk pripada evandeoskom poslanju Crkve te je bitan dio kršćanske poruke zato što takav nauk iznosi njezine neposredne posljedice u životu društva te uključuje svakodnevni rad i borbe za pravdu u svjedočenje za Krista Spasitelja. Taj nauk oblikuje, osim toga, vrela jedinstva i mira u sukobima koji neminovno izrastaju na ekonomsko-društvenom sektoru. Tako se omogućava da se nove prilike žive tako da se ne obezvrijedi transcendentno dostojanstvo čovjekove osobe ni u njemu samomu ni u protivnicima, te da se one upute prema pravom rješenju.

(*Centesimus Annus*, br. 5)

40. Zbog toga Crkva danas kao i prije dvadeset godina, a i u budućnosti, ima što reći o naravi, uvjetima, zahtjevima i ciljevima istinskog razvoja, kao uostalom i o zaprekama koje mu stoje na putu. Kad tako postupa, Crkva ispunja poslanje evangelizacije, jer time daje svoj prvi prilog rješavanju hitnog problema razvoja, naviještajući istinu o Kristu, o sebi samoj i o čovjeku i primjenjujući je na konkretne situacije. Kao sredstvo za postizavanje toga cilja Crkvi služi njezin socijalni nauk. Kako bi se u današnjim teškim prilikama pomoglo da se problemi ispravno postave i što bolje riješe, bit će od velike pomoći da se što točnije upozna i što više proširi «sveukupnost osnovnih načela, kriterija prosuđivanja i smjernica za konkretno djelovanje» što ih predlaže crkveni nauk. Vrlo brzo možemo uočiti da su problemi s kojima smo suočeni prvenstveno moralne prirode pa stoga ne analiza problema razvoja kao takvog ne sredstva kojima bi se prevladale sadašnje poteškoće ne smiju zaobići tu bitnu dimenziju. (*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 41)

41. U životu čovjeka ponovo se sjaji slika Božja i pokazuje u svoj svojoj punini dolaskom Sina Božjega u ljudskom tijelu: «On je slika boga nevidljivoga» (Kol 1, 15),

«odsajj Slave i otisak njegova bića» (Heb 1, 3). On je savršena slika Očeva.
(*Evangelium vitae*, br. 36)

42. Dostojanstvo osobe ukazuje se u punome svome sjaju promotrimo li njezino ishodište i njezino određenje: od Boga stvoren na njegovu sliku i priliku i otkupljen predragocjenom Kristovom krvlju čovjek je pozvan da bude «sin Sinu» i živi hram Duha, te je određen za vječni život blaženog zajedništva s Bogom. Zato svaka povreda osobnog dostojanstva ljudskog bića vapi za osvetom pred Božjim licem i zapravo je uvreda čovjekova Stvoritelja.
(*Christifideles Laici*, br. 37)

43. Promatramo li pak dostojanstvo ljudske osobe prema istinama objavljenim od Boga, tada ne možemo a da ga daleko više ne cijenimo; ta ljudi su otkupljeni krvlju Isusa Krista; po višnjoj milosti postali su Božja djeca i prijatelji; postavljeni su za baštinike vječne slave.
(*Pacem in Terris*, br. 10)

44. Iz te vjere Crkva može očuvati dostojanstvo ljudske naravi od svih promjenljivih mišljenja koja, na primjer, čovječje tijelo previše ponizuju ili ga previše uzdižu. Nikakav ljudski zakon ne može tako osigurati osobno dostojanstvo i slobodu čovjeka kao što to može Kristovo Evanđelje koje je Crkvi povjereno. To naime Evanđelje navješćuje i proglašuje slobodu djece Božje, odbacuje svako ropstvo koje konačno proizlazi iz grijeha, sveto poštuje dostojanstvo savjesti i njezinu slobodnu odluku, neprestano opominje da se svi ljudski talenti podvostruče na službu Božju i na dobro ljudi, te konačno svakog čovjeka preporučuje ljubavi svijju. Sve to odgovara temeljnom zakonu kršćanske ekonomije spasenja. Iako je, naime, isti Bog i Spasitelj i Stvoritelj, Gospodar i povijesti čovječanstva i povijesti spasenja, ipak se u tom istom božanskom redu ne samo ne oduzima opravdana autonomija stvorenja, a pogotovu čovjeka, nego se dapače

obnavlja na svoje dostojanstvo i u njemu se učvršćuje. Snagom, dakle, Evanđelja, koje joj je povjereno, Crkva proglašuje čovječja prava te priznaje i uvelike cijeni dinamizam kojim se u današnje vrijeme ta prava posvuda promiču. Ipak to gibanje treba da se prožme evanđeoskim duhom te da se zaštiti protiv svake vrste lažne autonomije. Izloženi smo, naime, napasti da smatramo kako su naša osobna prava samo tada potpuno sačuvana kad smo oslobođeni svake norme božanskog zakona. No tim se putem dostojanstvo ljudske osobe nikako ne spasava, nego dapače gubi.

(*Gaudium et Spes*, br. 41)

45. U pitanju je dostojanstvo ljudske osobe. Stvoritelj nam je povjerio da to dostojanstvo branimo i unapređujemo, i za to su strogo i odgovorno zaduženi muškarci i žene u svakoj povijesnoj prilici.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 47)

46. Dostojanstvo ljudske osobe je transcendentna vrijednost, koja je uvijek priznata od svih koji istinski tragaju za istinom. Upravo bi se cjelokupna povijest čovječanstva trebala tumačiti u svjetlu te sigurnosti. Pošto je svaka osoba stvorena na sliku Božju (Post 1, 26-28) i stoga jasno upućena na svoga Stvoritelja, stoji u stalnom odnosu prema svima koji su obdareni istim dostojanstvom. Unaprjeđivanje dobra pojedinca tako se povezuje sa službom za zajedničko dobro kada prava i obaveze uzajamno odgovaraju, i kada se uzajamno jačaju.

(Poruka za svjetski dan mira 1999., br. 2)

47. »Gospodin je Duh, a gdje je Duh Gospodnji, ondje je i sloboda.« (2 Kor 3, 17) Takva objava slobode i prema tome samoga ljudskog dostojanstva osobito je važna za kršćane i samu Crkvu u doba progonstava, bilo starih bilo novih vremena: tada svjedoci božanske istine životom dokazuju djelovanje Duha istine, koji je prisutan u srcima i savjestima

vjernika; oni često svojim mučeništvom proglašuju najvišu proslavu ljudskog dostojanstva.
(*Dominum et Vivificantem*, br. 60)

II. Sloboda i istina

48. Moralno pitanje, na koje Krist odgovara, ne može zanemariti pitanje slobode, nego je čak postavlja u svoje središte, jer nema morala bez slobode: «Čovjek se može obratiti k dobru samo u slobodi.» (GS br. 11) Ali u kakvoj slobodi? Koncil, nasuprot našim suvremenicima koji «toliko teže» k slobodi i koji je «gorljivo traže» ali koji se «često zalažu za nju na loš način, kao da bi bilo dopušteno sve što godi, pa i zlo», predstavlja «istinsku» slobodu: «Prava sloboda je, naprotiv, izuzetan znak Božje slike u čovjeku. Bog je naime htio čovjeka 'dati u ruke vlastite odluke' tako da sam od sebe traži svoga Stvoritelja i da slobodno prianjajući uza nj dođe do potpuna i blažena savršenstva.»
(*Veritatis Splendor*, br. 34)

49. Sloboda je u bitnom čovjeku upisana, ona bitno pripada ljudskoj osobi i obilježje je njegove prirode. Sloboda osobe temelji se u njenom transcendentom dostojanstvu, koju joj je do Bog, njezin Stvoritelj i koja je upućuje na Boga. Na temelju svoje Bogosličnosti (usp. Post 1, 27) čovjeku nedjeljivo pripada sloboda, i nikakva sila, niti prisila izvana ne može je oduzeti; ona je njegovo temeljno pravo.
(Poruka za svjetski dan mira 1981., br. 5)

50. Isus Krist čovjeku svakog vremena, također čovjeku naših dana, ide u susret istim riječima: «Upoznat ćete istinu, i istina će vas osloboditi». Te riječi sadrže u sebi temeljni zahtjev i također upozorenje. To je zahtjev poštenog odnosa prema istini, što je uvjet nepatvorene slobode. To je upozorenje da se izbjegava svaka prividna sloboda, svaka

sloboda površna ili jednostrana, svaka sloboda koja ne bi prožimala svu istinu o čovjeku i o svijetu.
(*Redemptor Hominis*, br. 12)

51. Sloboda nije samo pravo koje čovjek samo za sebe traži, već i obaveza u odnosu na druge koju čovjek preuzima. Da bi se uistinu služilo slobodi, sloboda svakog pojedinca i svakog ljudskog društva mora paziti slobodu i prava drugih ljudi i društava. U tome nalazi svoje ograničenje, ali i unutarnju logiku i dostojanstvo. Čovjek je, naime, po prirodi upućen na zajedništvo.
(Poruka za svjetski dan mira 1981., br. 7)

52. Služenje slobodom ne uključuje pravo govoriti i činiti što mu drago. Krivo je umišljati da je «čovjek, kao subjekt slobode, biće dostatno samom sebi i da mu je svrha zadovoljiti vlastiti interes u uživanju zemaljskih dobara». Uostalom, uvjeti ekonomskog i socijalnog, političkog i kulturnog reda, koji se zahtijevaju za ispravno služenje slobodom, često se ne priznaju i krše. Ta stanja zasljepljenosti i nepravde opterećuju moralni život te jake i slabe uvode u napast da griješe protiv ljubavi. Kad odbacuje moralni zakon, čovjek se diže protiv vlastite slobode, postaje rob samoga sebe, kida bratstvo sa sebi sličnima i buni se protiv božanske istine.
(*Katolički katekizam*, br. 174o)

53. A ipak je Tvorac svijeta duboko u čovjeka utisnuo red koji mu savjest i razotkriva i nalaže strogo poštivati: «*Oni pokazuju da je ono što Zakon nalaže, upisano u srcima njihovim. O tom svjedoči i njihova savjest, a i prosuđivanja kojima se među sobom optužuju ili brane*». Uostalom, kako i može biti drugačije? Jer što god je Bog učinio to odražava njegovu neograničenu mudrost, odražava to jasnije što veće savršenstvo uživa.
(*Pacem in Terris*, br. 5)

54. U Božjem planu svaki je čovjek rođen da se razvija, jer svaki je život poziv. Već od rođenja, svima su u klici dane sile i sposobnosti koje moraju donijeti ploda: njihov puni razmah, koji dolazi i kao plod odgoja primljenog od sredine i vlastitog napora, omogućit će svakome da se okrene prema sudbini koju mu nudi Stvoritelj. Obdaren razumom i slobodom, on je odgovoran za svoj rast kao i za svoje spasenje. Oni koji ga odgajaju i okružuju mogu mu pomoći, a ponekad i štetiti; ipak svatko, bez obzira na utjecaje kojima je podložan, ostaje glavni tvorac svog uspjeha ili svog propašaja: samim naporom svoga uma i volje svaki čovjek može rasti u čovječnosti, vrijediti više, biti više.
(*Populorum Progressio*, br. 15)

55. Napokon je dovršujući na križu djelo otkupljenja kojim je imao ljudima pribaviti spasenje i pravu slobodu završio svoju objavu. Da je naime svjedočanstvo za istinu, ali je nije htio silom nametnuti onima koji su se protivili. Kraljevstvo se naime njegovo ne brani udaranjem, nego se učvršćuje svjedočenjem i slušanjem istine, a raste ljubavlju kojom Krist, na križ podignut ljude privlači k Sebi.
(*Dignitatis Humanae*, br. 11)

56. Naposljetku je za reći, da se sloboda ne potiče ni u permisivnom društvu, koja mijenja slobodu sa dopuštanjem samovolje te u ime slobode naviješta jednu vrstu nemoralna. Tvrdnja da je čovjek slobodan da svoj život oblikuje neovisno o moralnim vrijednostima, te da društvo te vrijednosti ne treba braniti i promicati, karikatura je slobode. Takvo držanje uništava slobodu i mir.
(Poruka za svjetski dan mira 1981., br. 7)

57. Crkva ne zatvara oči pred opasnošću fanatizma ili fundamentalizma onih koji u ime ideologije koja se smatra znanstvenom ili religioznom misle da smiju nametati drugim ljudima svoje poimanje istine i dobra. Kršćanska istina nije toga tipa. Budući da nije ideološka, kršćanska vjera ne smatra

da može prolaznu socio-političku stvarnost zarobiti u čvrstu shemu, te priznaje da se čovjekov život ostvaruje u povijesti u različitim uvjetima i ne uvijek savršenima. Zato Crkva, kad god afirmira transcendentno dostojanstvo čovjeka, ima kao svoju metodu poštivanje slobode.
(*Centesimus Annus*, br. 46)

58. Demokracija ne može opstojati bez zajedničkog obavezivanja na određene moralne istine o ljudskoj osobi i o ljudskom društvu. Temeljno pitanje za demokratsko društvo je slijedeće: «Kako bismo trebali živjeti zajedno?» Ako društvo traži odgovor na to pitanje može li isključiti moralnu istinu i argumentaciju?... Svaka generacija... mora znati da se sloboda ne sastoji samo od toga da možemo činiti i ne činiti što nam je volja, nego i u tome da imamo pravo činiti što trebamo činiti. Krist nam nalaže da bdijemo nad istinom. Nije li nam on obećao: «Upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi.» (Iv 8, 32) «Depositum custodi!» Moramo bdjeti nad slobodom, a preduvjet za pravu slobodu jest: Istina koja dopušta slobodi da nađe svoje ispunjenje u dobru. Mi moramo rasti preko povjerenog nam dobra Božanske istine, koja nam je prenesena po Crkvi – ponajprije s obzirom na činjenicu izazova materijalističke kulture i premisivnog mentaliteta, koji slobodu zamjenjuje razuzdanošću.
(Ivan Pavao II, homilija u Baltimoru, br. 7-8)

59. Zato ne samo da nije dozvoljeno s etičkog stanovišta zanemariti narav čovjeka, koji je stvoren za slobodu, nego to nije ni u praksi moguće. Gdje god se društvo organizira tako da samovoljno sužuje ili čak uništava sferu u kojoj sloboda zakonito djeluje, rezultat je toga da se društveni život sve više dezorganizira i propada.
(*Centesimus Annus*, br. 25)

III. Socijalna priroda čovjeka

60. Bog koji se očinski brine za sve, htio je da svi ljudi tvore jednu obitelj i da se međusobno susreću kao braća. Svi su, naime, stvoreni na sliku Boga, koji je «izveo sav ljudski rod od jednoga čovjeka i nastanio ga po svojoj površini zemaljskoj» (Dj 17, 26), te su svi pozvani k jednom te istom cilju, k Bogu samomu.

Zbog toga je ljubav prema Bogu i prema bližnjemu prava i najveća zapovijed. A Sveto nas pismo uči, da je ljubav prema Bogu neodjeljiva od ljubavi prema bližnjemu: «...i ako ima koja druga zapovijed, sadržana je u ovoj riječi: 'Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!' ... Ljubav je ispunjeni Zakon» (Rim 13, 9-10; 1 Iv 4, 20). To je pak od veoma velike važnosti za ljude, koji su iz dana u dan sve ovisniji jedni o drugima, i za svijet, koji se danomice sve više ujedinjuje. To više, Gospodin Isus, kad moli Oca da «svi budu jedno... kao što smo i mi jedno» (Iv 17, 21-22), otvara ljudskom razumu nedokučive poglede i daje da naslutimo da postoji sličnost između jedinstva božanskih osoba i jedinstva sinova Božjih u istini i ljubavi. Ta sličnost jasno pokazuje da čovjek, koji je na zemlji jedino stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio, ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe.

Iz društvene čovjekove naravi je očito da su rast ljudske osobe i razvoj samoga društva ovisni jedni o drugome. Počelo, naime, subjekt i svrha svih društvenih ustanova jest i mora biti ljudska osoba, jer ona po samoj svojoj naravi u svemu ima potrebu društvenog života. Društveni, dakle, život nije čovjeku nešto pridodato. Zato on u povezanosti s drugima, uzajamnim uslugama i dijalogom s braćom razvija sve svoje sposobnosti i može odgovoriti svome pozivu.

(Gaudium et Spes, br. 24-25)

61. Ovom je nauku glavno načelo: čovjek pojedinac nužno je temelj, uzrok i cilj svih društvenih ustanova, čovjek

ukoliko je po naravi društveno biće uzdignuto u nadnaravni red.

(*Mater et Magistra*, br. 219)

62. Neka društva, kao što su obitelj i građanska zajednica, neposredno odgovaraju čovjekovoj naravi. Ona su mu nužna. Da bi što veći broj osoba sudjelovao u društvenom životu, treba promicati osnivanje društava i saveza «ekonomskih, socijalnih, kulturno-zabavnih, športskih, profesionalnih i političkih, koji mogu biti ili samo nacionalni ili međunarodni». Ta «*socijalizacija*» izražava također i naravnu težnju koja potiče ljude da se udružuju radi ostvarenja ciljeva koji nadilaze mogućnosti pojedinaca. Ona razvija prirodne darove osobe, napose duh inicijative i smisao za odgovornost te doprinosi zaštiti njezinih prava.

(*Katolički katekizam*, br. 1882)

63. No svaki je čovjek član društva: pripada čitavom čovječanstvu. Ne samo ovaj ili onaj čovjek, nego svi ljudi su pozvani na takvu puninu rasta. Civilizacije se rađaju, rastu i umiru. Ali kao što valovi plime jedan za drugim sve dalje preplavljuju žal, tako čovječanstvo napreduje u hodu povijesti. Budući da smo baštinici prošlih generacija i korisnici rada naših suvremenika, mi imamo obaveza prema svima i ne možemo se osloboditi brige za one koji dolaze poslije nas da uvećaju krug ljudske obitelji. Univerzalna solidarnost koja je činjenica, za nas je ne samo dobrobit nego i dužnost.

(*Populorum Progressio*, br. 17)

64. Druga posrednička društva, osim obitelji, vrše također vrlo važne funkcije te aktiviraju posebne mreže solidarnosti. Sva ta društva dozrijevaju, naime, kao stvarne zajednice osoba te prožimlju socijalno tkivo sprečavajući da propadne u anonimnost i u neosobno omasovljenje, na žalost toliko često u modernom društvu. Osoba živi a «subjektivnost društva» raste u mnogostrukome ispreplitanju

odnosa. Pojedinac se danas često guši između dva pola, države i tržišta. Čini se, naime, kadikad da postoji samo kao proizvođač i potrošač roba, ili pad kao predmet državne administracije, dok se zaboravlja da suživotu među ljudima nije cilj ni tržište ni država, jer posjeduje u sebi samomu jedinstvenu vrijednost kojoj moraju služiti i država i tržište. Čovjek je, prije svega, biće koje traži istinu te nastoji živjeti je i produbiti je u dijalogu koji zahvaća prošle i buduće generacije.

(*Centesimus Annus*, br. 49)

65. Iz kršćanskog shvaćanja osobe, naprotiv, proizlazi nužno ispravna vizija društva. Prema *Rerum novarum* i prema crkvenom socijalnom nauku čovjekova se društvenost ne iscrpljuje u državi, nego se ostvaruje u raznim grupama između pojedinca i države, počevši od obitelji pa sve do ekonomskih, socijalnih, političkih i kulturnih grupa, koje proizlazeći iz iste ljudske naravi posjeduju – uvijek unutar granica zajedničkog dobra – svoju vlastitu autonomiju.

(*Centesimus Annus*, br. 13)

IV. Ljudska prava

66. Na početku, kaneći govoriti o čovjekovim pravima, napominjemo da čovjek ima pravo na život, na tjelesnu nepovredivost, na sredstva prikladna za častan život: to su naročito hrana, odjeća, stan, počinak, liječenje i, na kraju, neophodne službe što ih država ima pružiti pojedincu. Iz toga slijedi da čovjek uživa i pravo da bude zbrinut, ako ga zadesi bolest, ako se povrijedi na poslu i radu, ako obudovi, ako ostari, ako bude prisiljen ostati bez posla i, napokon, ako bude bez ikakve svoje krivnje lišen sredstava svakako potrebnih za život.

(*Pacem in Terris*, br. 11)

67. Nakon sloma komunističkog totalitarizma i mnogih drugih totalitarnih režima pa i onih tzv. «nacionalne sigurnosti» danas pratimo kako prevladava, ne bez suprotstavljanja, demokratski ideal zajedno s živom pažnjom i brigom za ljudska prava. No upravo je zato nužno da narodi koji reformiraju svoje zakone dadnu demokraciji autentičan i čvrst temelj priznavajući izričito ta prava.
(*Centesimus Annus*, br. 47)

68. Temelj dobro uređene i plodonosne ljudske zajednice treba biti ono načelo da je svaki čovjek osoba, to jest da je narav obdarena razumom i slobodnom voljom. Ona samo po sebi ima prava i dužnosti što izravno i skupa izvire iz same njegove naravi. Budući da su oni općeniti i nepovredivi, ne mogu se ni na koji način otuđiti.
(*Pacem in Terris*, br. 9)

69. No, kad usprkos takvim pretpostavkama ljudska prava bivaju na različite načine vrijeđana, te smo u praksi svjedoci koncentracionih logora, nasilja, mučenja, terorizma i višestrukih diskriminacija, sve to mora biti posljedica drugih nekih pretpostavki koje potkapaju ili često gotovo uništavaju djelotvornost čovječnih pretpostavki tih suvremenih programa i sustava. (*Redemptor Hominis*, br. 17)

70. Ljudskoj osobi pripada zakonita zaštita njezinih prava, i to uspješna, ravnopravna, prožeta istinskim načelima pravednosti, kako to opominje naš prethodnik blažene uspomena Pijo XII. Ovim riječima: «*Iz pravnog ustrojstva, što ga Bog htjede, izvire čovjekovo neotuđivo pravo na pravnu sigurnost, a tim samim na konkretan pravni prostor zaštićen od svakog samovoljnog napada*».
(*Pacem in Terris*, br. 27)

71. Poštivanje ljudske osobe uključuje poštivanje prava što proistječu iz njezina dostojanstva po stvaranju. Ta su prava starija od društva i društvu se nameću. Ona su temelj

moralne zakonitosti svakog autoriteta: društvo koje ih izigrava ili odbija da ih u svom pozitivnom zakonodavstvu prizna, potkapa vlastitu moralnu zakonitost. Ako nedostaje takvo poštivanje, vlast se može osloniti jedino na silu ili prisilu kako bi zadobila posluš svojih podanika. Zadaća je Crkve dozivati u pamet ljudima dobre volje ta prava i razlikovati ih od zloporabnih ili krivih zahtjeva.

(Katolički katekizam, br. 1930)

72. Kada prava i dužnosti daju oblik građanskom uređenju, ljudi odmah shvate duhovne vrednote, jasno razabiru što je istina, što pravednost, što ljubav, što sloboda te postaju svjesni da su članovi takve zajednice. Nije dosta: potaknuti svim tim, ljudi se uzdižu prema boljem spoznavanju pravoga Boga obdarena osobnošću, koji je nad ljudskom naravi. Zato smatraju odnose između sebe i Boga osnovom svoga života, života što ga žive u svojoj nutrini ili ga dijele s ostalim ljudima.

(Pacem in Terris, br. 45)

73. Ako ta privatna društva unutar državnog društva postoje, te na neki način tvore jedan njezin dio, država nema ovlast da zabraniti njihovo postojanje. Ona stoje na temeljima prirodnog prava; prirodno pravo država ne može uništiti, već je njezina obaveza, štoviše, štiti ga. Zabranjuje li ipak država osnivanje takvih udruženja, tada djeluje protiv svog vlastitog principa, jer ona sama proizlazi iz naravnog čovjekovog nagona za povezivanjem.

(Rerum Novarum, br. 51)

74. Ako je to dokazano, onda slijedi da u ljudskoj zajednici određenom naravnom pravu jednoga čovjeka odgovara dužnost ostalih ljudi, to jest dužnost da to pravo priznaju i poštuju. Svako naime poglavito čovjekovo pravo crpe svoju snagu i valjanost od naravnog zakona, koji to pravo pruža i uključuje odgovarajuću dužnost. One, dakle, koji ili zaboravljaju posvema ili premalo ističu svoje

dužnosti, dok sebi svojataju prava, valja nekako usporediti s onima koji jednom rukom grade kuću, a drugom je ruše.
(*Pacem in Terris*, br. 30)

75. Naprotiv, jako se proširilo i prevladalo uvjerenje da su svi ljudi u naravnom dostojanstvu jedni drugima ravni. Stoga se, barem ne u teoriji i znanstveno, nikako ne da dokazati rasna razlika među ljudima, a to je silno značajno i važno da se ljudsko društvo oblikuje po načelima što ih spomenusmo. Ako se pak u čovjeku budi svijest njegovih prava, nužno je da se u njemu probudi i svijest njegovih dužnosti: tako, tko ima stanovita prava ima u sebi jednako i dužnost tražiti, kao izraz svoga dostojanstva, vlastita prava, a dužnost je ostalih ta prava priznavati i poštovati.
(*Pacem in Terris*, br. 44)

76. Budući da su svi ljudi, oduhovljeni razumnom dušom i stvoreni na sliku Božju, iste naravi i istog porijekla, i jer svi, od Krista otkupljeni, imaju isti poziv i isto božansko određenje, treba da im se sve više priznaje temeljna jednakost svijju.

Nisu, istina, svi ljudi jednaki po fizičkoj sposobnosti i po različitim umnim i moralnim moćima. No svaka diskriminacija u temeljnim pravima osobe na društvenom ili kulturnom polju, ili zbog spola, rase, boje kože, društvenog položaja, jezika ili religije mora se prevladati i ukloniti jer se protivi Božjoj nakani. Treba uistinu požaliti što još uvijek ta temeljna prava osobe nisu posvuda osigurana, kao što je na primjer slučaj kad se ženi niječe da slobodno izabere muža, da prihvati određeni životni stalež ili da ima pristup jednakom odgoju i kulturi koja se priznaje mužu. Povrh toga, iako su među ljudima opravdane različitosti, jednako dostojanstvo osoba zahtijeva da se stvore čovječniji i pravični uvjeti za život. Prevelike naime ekonomske i društvene nejednakosti među članovima ili narodima jedne te iste ljudske obitelji izazivaju sablazan i protive se socijalnoj

pravdi, pravičnosti i dostojanstvu ljudske osobe, kao i društvenom i međunarodnom miru.

Privatne i javne ljudske ustanove neka nastoje služiti čovječjem dostojanstvu i svrsi. Neka se i odlučno bore protiv svakog oblika društvenog i političkog zaslužnjivanja te osiguraju temeljna ljudska prava pod bilo kojim političkim režimom. Isto je tako nužno da se te ustanove pomalo usklade se duhovnim vrijednostima, koje su najviše od svih, pa premda je koji put potrebno mnogo vremena da dođu do željenog cilja.

(Gaudium et Spee, br. 29)

77. Od toga pravnog oslobođenja koje je povezano s evangelizacijom i koje zapravo teži ostvarenju struktura za obranu ljudske slobode ne može se odvojiti zahtjev da se osiguraju sva osnovna ljudska prava među kojima vjerska sloboda ima veoma važno mjesto.

(Evangelii Nuntiandi, br. 39)

V. Vjerska sloboda

78. Ovaj Vatikanski sabor izjavljuje da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu. Takva se sloboda sastoji u tome što svi ljudi moraju biti slobodni od pritiska bilo pojedinaca bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica.

(Dignitatis Humanae, br. 2)

79. Ograničavanje vjerske slobode osoba i zajednica zasigurno nije tek jedno njihovo bolno iskustvo, nego takvo ograničavanje prije svega pogađa samo dostojanstvo čovjeka, nezavisno od toga koju religiju ispovijeda i kako poima svijet. Ograničenje vjerske slobode i njezino vrijeđanje

protive se dostojanstvu čovjeka i njegovim objektivnim pravima.

(*Redemptor Hominis*, br. 17)

80. Niti jedan ljudski autoritet nema prava zadirati u čovjekovu savjest. To je i prema društvu svjedok čovjekove transcendentnosti, i kao takvo nedodirljivo je. Nije to apsolut postavljen iznad istine i zablude; njegova unutarnja priroda obuhvaća odnos ka objektivnoj i sveopćoj te za sve istoj istini, koju svi trebaju i mogu tražiti. U tom odnosu prema objektivnoj Istini sloboda savjesti nalazi svoje opravdanje kao nužna priprema na traženje one, čovjeku prikladne istine, prema kojoj su svi obvezni i kojoj duguju pristanak ukoliko je odgovarajuće prepoznaju.

(Poruka za svjetski dan mira 1991., br. 1)

81. Jednako tako i Naše poslanje, iako naviješta neprijepornu istinu i prijeko potrebno spasenje, neće se osloniti ni na kakvu izvanjsku prisilu. Naprotiv, služiti će se provjerenim putovima uljudnog ophođenja, unutarnjeg uvjeravanja i običnog razgovora te će dar spasenja ponuditi tako da poštuje privatnu i građansku slobodu svakoga čovjeka.

(*Ecclesiam Suam*, br. 77)

82. Prije svega vjerska sloboda je kao neizbrisiv zahtjev iz dostojanstva svakog čovjeka, kamen temeljac građevine ljudskih prava, te stoga nezamjenjiv čimbenik za dobro osobe i cijelog društva kao i za osobno ostvarenje svakoga. Iz toga proizlazi da sloboda pojedinca i društava, vlastitu religiju priznavati i živjeti, predstavlja bitan element zajedničkog suživota ljudi. Mir, koji se na svim razinama društvenog života ljudi želi stvoriti i učvrstiti, usidren je sa svojim temeljima duboko u slobodi i otvorenosti savjesti za istinu.

(Poruka na svjetski dan mira 1988., br. 1)

83. Ljudski problemi o kojima se najviše raspravlja i koji se različito rješavaju u suvremenom moralnom promišljanju, povezuju se, premda na različite načine, s jednim ključnim problemom: s problemom *čovjekove slobode*. Naše je vrijeme nesumnjivo steklo osobito živo poimanje slobode. «Dostojanstvo ljudske osobe u ovo naše doba iz dana u dan sve više prodire u svijest ljudi», kako je već ustanovila Koncilska izjava *Dignitatis humanae* o vjerskoj slobodi. Odatle zahtjev da «ljudi mogu imati i služiti se vlastitom odlukom i odgovornom slobodom u svom djelovanju, ne pod pritiskom, nego svjesni svoje dužnosti.» Napose se pravo na vjersku slobodu i na poštivanje savjesti na njezin u putu prema istini osjećalo sve više kao temelj svih prava osobe, promatranih u cjelini. (*Veritatis Splendor*, br. 31)

ČLANAK 3

OBITELJ

I. Institucija obitelji

84. Budući da je «Stvoritelj svega ustanovio bračnu zajednicu kao izvor i temelj ljudskog društva», obitelj je postala «prva i životna stanica društva». (*Apostolocam Auctositate*, br. 11)

Obitelj ima organske i životne veze s društvom, jer ona je njegov temelj i neprestano ga hrani svojom službom životu: u krilu obitelji, naime, rađaju se građani i oni u obitelji uče prva znanja društvenih kreposti, koje su duša života i razvoja društva.

Tako, dakle, po svojoj naravi i pozivu, obitelj, daleko od toga da se zatvara u sebe, otvara se drugim obiteljima i društvu i ispunja svoju društvenu ulogu. (*Familiaris Consortio*, br. 42)

85. Prva i temeljna struktura u korist «ljudske ekologije» jest obitelj u smislu što u njoj čovjek prima prve i odlučujuće spoznaje o istini i o dobroti, uči što znači ljubiti i biti ljubljen i, stoga, što znači konkretno biti osoba. Ovdje se razumije *obitelj utemeljena na braku*, u kojoj međusobno darivanje samoga sebe sa strane muža i žene stvara okoliš života u kojem se dijete može roditi te razvijati svoje mogućnosti, postati svjesnim svoga dostojanstva i pripremiti se da se susretne sa svojom jedinstvenom i nezaobilaznom sudbinom. No često se, naprotiv, događa da se čovjek plaši pred realizacijom autentičnih uvjeta ljudske reprodukcije, te je naveden da gleda samoga sebe i vlastiti život kao skup osjetnih utisaka što ih treba doživjeti, umjesto kao djelo koje valja obaviti. Odatle se rađa manjak slobode iz kojega slijedi odbijanje zadatka da se čovjek stabilno veže s drugom osobom i rađa djecu ili pak se navodi da gleda djecu kao neku od tolikih «stvari» koje se mogu imati ili ne imati, već prema vlastitoj pohoti, i koje se sukobljuju s drugim mogućnostima. Potrebno je vratiti se, i promatrati obitelj kao svetište života. Ona je doista sveta: to je mjesto u kojem se može prikladno primiti život, dar Božji, i štititi protiv

mногоstrukih napadaja kojima je izložen, može se razviti prema potrebama autentičnog ljudskog rasta. Obitelj čini, protiv takozvane kulture smrti, sjedište kulture života.
(*Centesimus Annus*, br. 39)

86. No čovjek nije on sam osim u svom socijalnom ambijentu, u kojem obitelj igra iskonski važnu ulogu. Uloga koja je, zavisno od vremena i mjesta, mogla biti i pretjerana, kad se ostvarivala na štetu temeljnih sloboda osobe. Stare socijalne strukture zemalja u razvoju, iako su često odviše krute i slabo organizirane, ipak su još neko vrijeme potrebne, dakako u procesu postepenog smanjivanja njihova pretjeranog utjecaja. Ali prirodna obitelj, monogamijska i čvrsta, kako je zamišljena u božanskom planu i kakvu je kršćanstvo posvetilo, mora ostati «mjesto susreta više generacija koje se uzajamno pomažu u postizanju jedne više mudrosti i usklađivanju prava osobe sa drugim zahtjevima društvenog života.»
(*Populorum Progressio*, br. 36)

87. Unutar «naroda života i za život» odlučujuća je odgovornost obitelji: to je odgovornost koja proizlazi iz same njezine naravi – a ona je da bude zajednica života i ljubavi, utemeljena na ženidbi – i iz njezina poslanja da «čuva, objavljuje i priopćava ljubav». (*Familiaris Consortio*, br. 17) U pitanju je sama ljubav Božja, u kojoj su roditelji postali suradnici i na neki način tumači prenošenjem i odgojem života prema planu Očevu. (usp. GS, br. 50)
(*Evangelium Vitae*, br. 92)

88. Kao istinska jezgra društva obitelj ima zahtjev za punom podrškom od strane države, da bi mogla razviti u potpunosti svoje posebno poslanje. Državni zakoni stoga moraju biti tako usmjereni da potiču dobro obitelji, po tome da joj budu od pomoći pri ostvarenju zadataka koji joj pripadaju. S obzirom na današnje ugrožavajuće tendencije da se legitimiraju zamjenski oblici bračnog zajedništva, oblici i

veze, koji su izraz sebi okrenute prirode ili na temelju namjeravane privremenosti ne mogu ni na koji način smisao obitelji donijeti do izražaja i jamčiti, država je dužna obitelj štiti i promicati kao autentičnu instituciju, pri čemu treba respektirati prirodni oblik i prirodna neotuđiva prava. (Poruka za svjetski dan mira 1994., br. 5)

II. Brak

89. Odgovarajući planu Božjem, brak je temelj većeg zajedništva – obitelji, ako su brak kao institucija i bračna ljubav usmjerene na rađanje i odgajanje djece, i u tome nalaze svoj vrhunac. (*Familiaris Consortio*, br. 14)

90. Spolnost je usmjerena k supružničkoj ljubavi muškarca i žene. U braku intimna tjelesnost supružnika postaje znak i zalag duhovnog zajedništva. Između krštenika ženidbene veze su posvećene sakramentom. «Spolnost, kojom se muž i žena jedno drugomu predaju činima svojstvenim i Isključivim supružnicima, nije nešto tek biološko, već zadire u samu jezgru ljudske osobe kao takve. Ona se na uistinu ljudski način ostvaruje jedino ako je sastavni dio ljubavi kojom se muž i žena potpuno zalažu jedno za drugo sve do smrti...» « Čini kojima se supruzi međusobno u čistoj intimnosti sjedinjuju jesu časni i dostojni. Kad se vrše na doista ljudski način, izražavaju i produbljuju međusobno darivanje, kojim se supruzi, u radosnoj zahvalnosti, uzajamno obogaćuju». (GS, br. 49) *Sam Stvoritelj (...) je odredio da u tom posvemašnjem uzajamnom fizičkom darivanju supružnici osjećaju užitek i zadovoljstvo tijela i duha. Supružnici, dakle, ne čine ništa zlo tražeći taj užitek i uživajući u njemu. Oni prihvaćaju što im je stvoritelj namijenio. Ipak, supružnici moraju znati držati se granica prave umjerenosti.* (Pio XII., govor 29. listopada 1951.) Sjedinjenjem supružnika ostvaruje se dvostruki cilj ženidbe:

dobro samih supružnika i prenošenje života. Ta se dva značenja ili vrijednosti ženidbe ne mogu odvojiti a da se ne oslabi duhovni život ženidbenih drugova i kompromitiraju dobra braka i budućnosti obitelji. Bračna ljubav između muža i žene stavljena je tako pod dvostruki zahtjev vjernosti i plodnosti.

(*Katolički katekizam*, br. 2360-2363)

91. Intimna zajednica bračnog života i ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i provodio vlastitim zakonima, sazda je se bračnom vezom, to jest osobnim neopozivim pristankom. Tako se ljudskim činom, kojim supruzi sebe uzajamno predaju i primaju, rađa također, pred društvom, po božanskoj uredbi čvrsta ustanova: ta sveta veza u cilju dobra kako roditelja i potomstva tako i društva ne ovisi o ljudskoj samovolji. Sam je naime Bog začetnik braka, koji je opskrbljen različitim dobrima i ciljevima: sve je to od najvećeg značenja za održavanje čovječanstva, za osobni napredak i vječnu sudbinu pojedinih članova obitelji, za dostojanstvo, čvrstinu, mir i dobrobit same obitelji i čitavog ljudskog društva. Po svojoj prirodnoj svojstvenosti sama ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene su k rađanju i odgoju djece i nalaze u tom svoju krunu. I tako muž i žena, koji po bračnom savezu «više nisu dvoje, nego jedno tijelo» (Mt 19, 6) intimnim sjedinjenjem osoba i čina pružaju jedno drugome pomoć i službu te doživljavaju smisao svoga jedinstva i iz dana ga u dan sve više produbljuju. To intimno sjedinjenje kao uzajamno darivanje dviju osoba a i dobro djece zahtijevaju punu vjernost bračnih drugova i njihovo nerazdruživo jedinstvo.

(*Gaudium et Spes*, br. 48)

92. Jedno određeno sudjelovanje čovjeka u gospodstvu Božjemu pokazuje se i u posebnoj odgovornosti koja mu se povjerava u odnosu upravo na ljudski život. To je odgovornost koja dodiruje svoj vrhunac darivanjem života putem rađanja sa strane muža i žene u braku, kako nas

podsjeca Drugi vatikanski koncil: «Sam Bog, koji je rekao: 'Nije dobro da čovjek bude sam' (Post 2, 18) i 'koji je čovjeka od početka stvorio kao muško i žensko' (Mt 19, 4), htio mu je udijeliti neko posebno sudioništvo u svome stvarateljskom djelu: on je blagoslovio muža i ženu i rekao im: 'Rastite i množite se'» (Post 1, 28). Govoreći o «nikom posebnom sudioništvu» čovjeka i žene u «stvarateljskom djelu» Božjem, Koncil želi istaknuti kako je rađanje djece duboko ljudski i uzvišeno religiozni čin, ukoliko uključuje supružnike koji čine «jedno tijelo» (Post 2, 24) i ujedno samog Boga koji se uprisutnjuje.

(*Evangelium Vitae*, br. 43)

III. Djeca i roditelji

93. Ako, kako sam u svojem pismu upućenom obiteljima pisao, iz bračnog sjedinjenja njih dvoje nastaje novi čovjek, on donosi posebnu presliku Božju, on donosi na svijet posebnu sličnost: *u biologiju rađanja upisana je genealogija osobe*. Kada kažemo da su supružnici kao roditelji kod prihvaćanja i rađanja novog čovjeka suradnici Boga Stvoritelja, ne pozivamo se jednostavno na zakone biologije; želimo štoviše naglasiti da je u *ljudskom roditeljstvu Bog sam na jedan drugačiji način prisutan* nego što je u bilo kojem drugom rađanju na zemlji. Samo od Boga, naime, mogu potjecati «slika i sličnost» koje su ljudskom biću svojstvene, što se dogodilo pri stvaranju. Rađanje je nastavak stvaranja.

(*Gratissimam Sane*, br. 43)

94. Očitujući i živeći na zemlji samo Božje očinstvo, muž je pozvan da osigura jedinstven razvoj svih članova obitelji. Da bi ispunio tu zadaću, potrebno je da bude velikodušno odgovoran prema životu začetom pod majčinim srcem; potreban mu je brižljiviji odgojni napor koji treba dijeliti sa suprugom, rad koji nikada ne razara obitelj već učvršćuje njezino jedinstvo i postojanost, svjedočanstvo odraslog

kršćanskog života koje djelotvornije uvodi djecu u živo iskustvo Krista i Crkve.
(*Familiaris Consortio*, br. 25)

95. Nema sumnje da jednako dostojanstvo i odgovornost muškarca i žene potpuno opravdavaju pristup žene javnim službama. S druge pak strane, ispravno promicanje žene zahtijeva da se javno prizna njezina majčinska i obiteljska uloga prema svim drugim javnim poslovima i svim drugim zanimanjima. Uostalom, nužno je da te službe i zanimanja budu međusobno čvrsto povezani, ako želimo da društveni i kulturni razvoj uistinu i u punini bude ljudski.
(*Familiaris Consortio*, br. 23)

IV. Obitelj, odgoj i obrazovanje

96. Dužnost odgoja ima svoje korijene u prvobitnom pozivu bračnih drugova da sudjeluju u stvaralačkom Božjem djelu: rađajući u ljubavi i iz ljubavi novu osobu koja u sebi nosi poziv za rast i razvoj, roditelji time preuzimaju zadaću da joj djelotvorno pomognu te da u punini živi ljudski život. Na to je podsjetio i Drugi vatikanski sabor: «Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju vrlo tešku obavezu da ih odgajaju, i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takve važnosti, da se teško može čim drugim zamijeniti. Na njima je da stvore takav obiteljski ambijent – prožet ljubavlju i odanošću prema Bogu i ljudima – koji će pogodovati punom osobnom i društvenom razvoju djece. Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu.» Odgojno pravo i dužnost za roditelje je nešto bitno, jer je to povezano s prenošenjem života; to je nešto izvorno i prvobitno, s obzirom na odgojnu zadaću drugih, zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoji između roditelja i djece; nešto nezamjenjivo i neotuđivo, i stoga ne

može biti sasvim povjereno drugima niti od drugih nasilno prisvojeno.

(*Familiaris Consortio*, br. 36)

97. Kao što je država, tako je i obitelj, kako smo spomenuli, pravo društvo kojim upravlja posebna tj. očinska vlast. Unutar granica određenih vlastitom svrhom ima obitelj bar toliko prava koliko građansko društvo da izabire i upotrebljava stvari koje su nužne zajednici i njezinoj opravdanoj slobodi. Rekli smo, bar toliko, jer je obiteljska zajednica i logički i stvarno mnogo starija od građanskog društva, pa odatle i slijedi da su joj također prava i dužnosti stariji i u neposrednoj vezi s naravi. Kad bi građani i obitelji našli u društvu umjesto pomoći povredu, umjesto zaštite smanjenje svoga prava, tada bi društvo postalo više nego poželjno.

(*Rerum Novarum*, br. 10)

98. Društvena uloga obitelji zacijelo se ne može ograničiti na rađanje i odgoj, premda u tome nalazi svoj prvi i nezamjenjivi izražaj. Obitelji se, bilo pojedinačno ili združene, mogu i moraju posvetiti brojnim djelima socijalne službe, osobito prema siromašnima, i općenito prema osobama i situacijama kojima javne ustanove za socijalnu skrb ne uspijevaju priteći u pomoć. Društveni doprinos obitelji ima svoju izvornost, koja traži da se bolje spozna i da se odvažno promiče, osobito kako djeca više rastu, uvodeći u to što je više moguće sve članove.

(*Familiaris Consortio*, br. 44)

99. Velika je dakle i pogibeljna zabluda htjeti da se građanska vlast po volji upleće u unutrašnji život obitelji. Sigurno, ako se obitelj možda nađe u teškoćama iz kojih sama nikako ne može izaći, u takvim neprilikama državna vlast opravdano posreduje, jer su pojedine obitelji dio države. Slično, u slučaju velikih nereda u međusobnim odnosima unutar obitelji, neka posreduje država i neka svakome daje

njegovo pravo, jer to ne znači oteti prava građana nego ih osigurati i zaštititi u skladu s pravdom. No tu se moraju zaustaviti oni koji su na čelu države. Narav ne dopušta da se prekorače ove granice.

(Rerum Novarum, br. 11)

100. Unutar «naroda života i za život», odlučujuća je odgovornost obitelji: to je odgovornost koja proizlazi iz same njezine naravi – a ona je da bude zajednica života i ljubavi, utemeljena na ženidbi – i iz njezina poslanja da «čuva, objavljuje i priopćava ljubav». U pitanju je sama ljubav Božja, u kojoj su roditelji postali suradnici i na neki način tumači prenošenjem i odgojem života prema planu Očevu. To je ljubav koja postaje milost, primanje, darivanje: u obitelji se svakoga priznaje, poštuje i časti zato što je osoba, i ako je netko potrebniji, intenzivnija je i budnija skrb prema njemu. Obitelj je pozvana da se uključi u cjelokupni proces života svojih članova, od rođenja do smrti. Ona je zaista «svetište života, mjesto u kojem se može prikladno primiti život, dar Božji, i štititi od mnogostrukih napada kojima je izložen, može se razviti prema zahtjevima autentičnog ljudskog rasta». Zbog toga je odlučujuća i nezamjenjiva uloga obitelji u izgradnji kulture života. Kao kućna crkva, obitelj je pozvana da naviješta, slavi i služi Evandjelju života. To je zadaća koja se prije svega odnosi na supružnike, pozvane da budu prenositelji života, na temelju obnovljene svijesti osjećaja za rađanje, kao privilegirani događaj u kojem se pokazuje da je ljudski život dar primljen da bude u svoje vrijeme darovan. U prokreaciji novog života roditelji primjećuju da je dijete, «ako je plod njihovog međusobnog darivanja ljubavi, u svoje vrijeme, dar obadvoma, dar koji proizlazi iz dara». (*Evangelium Vitae*, br. 92)

101. Evandjelje života nalazi se u srcu Isusove poruke. Crkva ga svaki dan s ljubavlju prihvaća i naviješta hrabrom vjernošću kao radosnu vijest ljudima svakog vremena i kulture. U osvit spasenja, rođenje jednog djeteta proglašava

se veselom viješću: «Evo, javljam vam blagovijest, veliku radost za sav narod! Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj Krist, Gospodin» (Lk 2, 10-11). Rođenje spasitelja sigurno je razotkrilo ovu «veliku radost»; ali u Božiću je otkriven i puni smisao svakog ljudskog rođenja, i mesijanska se radost pojavljuje tako temeljem i ispunjenjem radosti svakog djeteta koje se rađa (usp. Iv 16, 21) Predstavljajući središnju jezgru svoga poslanja Isus kaže: «Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju» (Iv 10, 10). Uistinu, On misli na onaj «novi» i «vječni» život koji se sastoji u zajedništvu s Ocem, na koji je milosno pozvan svaki čovjek u sinu djelovanjem duha Posvetitelja. Baš u takvom «životu» dobivaju puno značenje svi vidovi i časovi čovjekova života. (*Evangelium Vitae*, br. 1)

V. Svetost ljudskog života

102. Život čovjeka dolazi od Boga, on je njegov dar, njegova slika i otisak, udio u njegovom životnom dahu. Prema tome, Bog je jedini gospodar ovoga života: čovjek ne može njime raspolagati. Bog sam potvrđuje Noi nakon potopa: «Od čovjeka za njegova brata tražit ću obračun za ljudski život» (Post 9, 5). Biblijski se tekst trudi naglasiti kako svetost života ima svoj temelj u Bogu i njegovom stvoriteljskom djelu: «Jer na sliku Božju stvoren je čovjek» (Post 9, 6). (*Evangelium Vitae*, br. 39)

103. «Ljudski je život svet zato što od samog početka uključuje stvaralačko Božje djelo i trajno ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojim jedinim ciljem. Samo je Bog Gospodar života od njegova početka: nitko, ni u kakvim okolnostima, ne može sebi prisvojiti pravo neposrednog uništenja nevinog ljudskog bića». Tim riječima instrukcija *Donum Vite* izlaže središnji sadržaj objave Božje o svetosti i nepovredivosti ljudskog života. (*Evangelium Vitae*, br. 53)

104. A nepovredivost osobe kao odraz apsolutne nepovredivosti samoga Boga nalazi svoj prvi i osnovni izraz u nepovredivosti ljudskog života. Posvema je lažno i prazno sve ovo raspravljanje o ljudskim pravima, čemu inače nema prigovora, primjerice o pravu na zdravlje, na stan, na rad, na obitelj i na kulturu, ako se najodlučnije ne brani pravo na život, kao prvo i ishodišno pravo, preduvjet za sva druga prava osobe. Crkva nikad nije položila oružje pred nijednom povredom prava na život, i to svakoga ljudskog bića, bilo da je krivac bio, ili je to danas, pojedinac ili vlast. Nositelj tog prava je ljudsko biće u svakoj fazi svog razvoja, od začeca do prirodne smrti; i u svakome svom stanju, u zdravlju ili bolesti, savršenstvu ili hendikepiranosti, bogatstvu ili bijedi. (*Christefideles Laici*, br. 38)

105. U materinskom i velikodušnom dočekivanju svakoga ljudskog života, napose onog nejakog ili bolesnog, Crkva danas živi temeljnu vrijednost svog poslanja koje je to potrebije što «kultura smrti» više zadobiva maha. Zaista «Crkva čvrsto vjeruje za ljudski život, pa ako je i slab i pun patnje, da je uvijek sjajni dar Boga dobrote. Protiv pesimizma i egoizma što zamračuju svijet, Crkva stoji na strani života: u svakome ljudskom životu znade razotkriti sjaj onog «Da», onoga «Amen» koji je sam Krist (usp. 2 Kor 1, 19; Otk 3, 14). Ovom «Ne» koje zarazno navaljuje u svijet suprotstavlja životni «Da» braneći tako čovjeka i svijet od onih koji vrebaju i usmrćuju život». Na vjernike laike, koji su izravnije ili po svome zvanju ili zanimanju zaduženi za prihvaćanje života, spada prenositi u ljudski život taj stvarni i djelotvorni «da» Crkve. (*Christefideles Laici*, br. 38)

106. Razum pak svjedoči da ima predmeta ljudskog čina koji se «ne usmjeruju» prema Bogu, jer korjenito protuslovi dobru osobe, koja je načinjena na njegovu sliku i priliku. To su čini koji su se u moralnoj tradiciji Crkve nazvali «u sebi zlima» (*intrinsic malum*): oni su to uvijek i po sebi,

odnosno po samome svojem predmetu, neovisno o daljnjim nakanama onoga tko djeluje i o okolnostima. Zbog toga, nimalo ne niječući utjecaj što ga na moralnost imaju okolnosti i osobito namjere, Crkva uči kako «postoje čini koji po sebi samima i u sebi samima, neovisno o okolnostima, nisu nikad dopustivi, zbog samog njihovog predmeta». Sam Drugi vatikanski koncil, u kontekstu dužnoga poštivanja ljudske osobe, nudi širok raspon primjera takvih čina: «Sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevolljno samoubojstvo; sve što povređuje integritet ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i moralna mučenja, psihološke prisile; sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo, kao što su neljudski uvjeti života, proizvoljna hapšenja, deportacije, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim, nedostojni uvjeti rada, gdje se s radnicima ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s prostim sredstvima zarade: svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću».

(*Veritatis Splendor*, br. 80)

VI. Grijeħ pobačaja i eutanazije

107. Ljudski se život nalazi u velikoj neizvjesnosti kad ulazi u svijet i kad izlazi iz vremena da bi uplovio u vječnost. Jako su prisutni u Riječi Božjoj – iznad svega u odnosu na postojanje kojemu prijete bolest i starost – pozivi na brigu i poštovanje. Ako gdje nedostaju neposredni i izričiti pozivi da se spasi ljudski život u svojim počecima, napose još nerođen, kao i onaj bliz svome kraju, to je lako protumačivo činjenicom da sama mogućnost da se povrijedi, napadne ili čak negira život u tim uvjetima izlazi iz religioznog i kulturnog horizonta naroda Božjega.

(*Evangelium Vitae*, br. 44)

108. Ništa i nitko ne može dati pravo da se nedužno ljudsko biće ubije, bilo da se radi o fetusu ili embriju, ili djetetu ili odraslom ili starcu, ili o neizlječivo bolesnom ili umirućem. Također nikom nije dopušteno da izmoli usmrćujuće djelovanje bilo za sebe ili za drugoga, za kojeg snosi odgovornost, čak se takvom stavu ne smije privoljeti, bilo explicitno bilo implicitno. Nadalje je ne smije nikakav autoritet pravno nametnuti ili dopustiti.

(Iura et Bona, br. 2)

109. Prema tome, vlašću koju je Krist dao Petru i njegovim nasljednicima, u zajedništvu s biskupima Katoličke crkve, potvrđujem da je izravno ubojstvo nedužnog ljudskog bića teško nemoralno. Takvu nauku, utemeljenu na nepisanom zakonu, koju svaki čovjek nalazi u vlastitom srcu (usp. Rim 2, 14-15) potvrđuje Sveto pismo, prenosi Predaja Crkve i naučava redovno i opće Učiteljstvo.

(Evangelium Vitae, br. 57)

110. Posebnu misao želio bih posvetiti vama, žene koje ste pribjegle pobačaju. Crkva zna kolike su uvjetovanosti mogle utjecati na vašu odluku, i ne sumnja da se u mnogim slučajevima radilo o mučnoj, možda dramatičnoj odluci. Vjerojatno rana na vašoj duši još nije zarašla. U stvari, ono što se dogodilo bilo je i ostaje duboko nepravedno. Pa ipak, ne dopustite da vas zahvati obeshrabrenje i ne ostavljajte nadu. Znajte razumjeti, prije svega, to što se dogodilo i protumačite to u njegovoj istini. Ako to još niste učinile, otvorite se ponizno i povjerljivo pokajanju: Otac svakog milosrđa očekuje vas da bi vam ponudio svoj oprost i svoj mir u sakramentu Pomirenja. Zamijetit ćete da ništa nije izgubljeno i moći ćete tražiti oprost i od svoga djeteta, koje sada živi u Gospodinu: Pomognute savjetom i blizinom prijateljskih i stručnih osoba, moći ćete stati sa svojim patničkim svjedočanstvom među najgovornije branitelje prava svih na život. Svojim zalaganjem za zaštitu života, okrunjenim eventualno rođenjem novog stvorenja,

prihvatanjem i pažnjom prema ljudima koji su najpotrebniji ljudske blizine, bit ćete tvorci novoga načina gledanja na život čovjeka. (*Evangelium Vitae*, br. 99)

VII. Smrtna kazna

111. Zakonita obrana može biti ne samo pravo nego i teška obveza onomu tko je odgovoran za živote drugih, za opće dobro obitelji ili građanske zajednice. Obrana općega društvenog dobra traži da se napadača onesposobi da čini zlo. S tim u vezi je tradicionalni crkveni nauk priznao utemeljenim pravo i dužnost zakonite javne vlasti da određuje kazne srazmjerne težini prijestupa, ne isključujući u krajnje teškim slučajevima ni smrtnu kaznu. Iz sličnih razloga nosioci vlasti imaju pravo upotrijebiti oružje da odbiju napadača od građanske zajednice za koju su odgovorni. Prvi je cilj kazni popraviti nered prouzročen zlodjelom. Kad je krivac dragovoljno prihvaća, kazna ima vrijednost zadovoljštine. Osim toga, cilj je kazni štititi javni red i osobnu sigurnost. Napokon kazna ima ljekovitu vrijednost: u granicama mogućnosti, treba pridonijeti popravku krivca. (*Katolički katekizam*, br. 2265-2266)

112. Na tom obzorju smješta se i problem smrtne kazne, na kojem se bilježi u Crkvi, kao i u građanskom društvu, rastuća tendencija koja zahtijeva njenu prilično ograničenu primjenu, pa čak potpuno ukinuće. Taj problem treba smjestiti u optiku kaznene pravednosti koja je trajno sukladna dostojanstvu čovjeka i prema tome, u suštini, planu Božjemu o čovjeku i o društvu. Uistinu, kazna koju društvo izriče «ima prvi cilj popraviti nered prouzročen zlodjelom». Javna vlast mora biti «osvetnik» povrede osobnih i društvenih prava nametanjem odgovarajućeg ispaštanja zločina krivcu, kao uvjeta da bude ponovno pripušten korištenju vlastite slobode. Na taj način vlast postiže i cilj da štiti javni red i sigurnost osoba, ali ne bez ponude poticaja i

pomoći samom krivcu da se popravi i iskupi. No jasno je, da bi postigli sve te ciljeve, mjera i kakvoća kazni moraju biti pažljivo odvojene i donesene, i ne smiju dostići krajnju mjeru ubijanja krivca osim u slučaju apsolutne nužnosti, tj. kada zaštita društva drugačije ne bi bila moguća. Danas ipak, uslijed sve prilagodljivije organizacije kaznenih ustanova, takvi su slučajevi jako rijetki, ako ne naprosto praktički nepostojeći.

(Evangelium Vitae, br. 56)

113. Pod pretpostavkom da je identitet i odgovornost krivca sa potpunom sigurnošću utvrđena, Crkveni nauk ne isključuje ni smrtnu kaznu, ako bi to bio jedini mogući put da se zaštiti život ljudi od nepravednog ubojice. Ako su nekrvna sredstva dovoljna da se ljudski život obrani od napadača te se javni red i osobna sigurnost zaštititi, vlast će se zadovoljiti tim sredstvima jer bolje odgovaraju stvarnim uvjetima općega dobra i sukladniji su s dostojanstvom ljudske osobe. Zbog mogućnosti koje su državi na raspolaganju, da bi zlodjela djelotvorno potisnula i počinitelja učinila bezopasnim, bez da mu zauvijek oduzme mogućnost popravka, danas su slučajevi u kojima je apsolutno neophodno ukloniti krivca «već vrlo rijetki ili ih praktično više nema».

(KKK 2267)

VIII. Dostojanstvo žena

114. Bez sumnje ima još puno toga za učiniti, da bi se spriječila diskriminacija onih, koje su se odlučile postati supruge i majke. Neka je žurno zapovjedbno da se dosegnu stvarna jednakost i prava ljudske osobe, a to znači jednaku plaću za isti posao, zaštitu zaposlenih majki, pravedno napredovanje u tijeku službe, jednakost bračnih drugova u obiteljskom pravu i priznanje svega, što je povezano sa pravima i obavezama građana u demokraciji. Radi se o aktu pravednosti, ali i o nužnosti. Predstojeći, vrlo ozbiljni

problemi doživjet će u politici budućnosti u sve većoj mjeri uključivanje žene: dokolica, kakvoća življenja, udruženja pješačenja, socijalne usluge, eutanazija, droge, zdravstvo i skrb, ekologija, itd. Za sva ta područja pokazat će se dragocjenim veća socijalna prezentacija žene, jer će pridonijeti tome da iznese protivljenje jednog društva koje je izgrađeno samo na kriteriju uspjeha i produktivnosti, i tjerat će na ponovnu obradu sistema za prednost procesa humanizacije, u kojem se ocrta okvir za 'civilizaciju ljubavi'.

(Pismo ženama, br. 4)

115. Takvom heroizmu svakodnevice pripada tiho, ali kao nikad plodno i govornjivo svjedočanstvo «svih hrabrih majki koje se bezrezervno posvećuju vlastitoj obitelji, koje trpe donoseći na svijet vlastitu djecu a zatim su spremne poduzeti svaki napor, suočiti se sa svakom žrtvom, da bi njima prenijele ono najbolje što u sebi čuvaju». U proživljavanju svoga poslanja «te herojske majke ne nalaze uvijek podršku u svojoj sredini. Štoviše, modeli društva, koje često promiču i prenose sredstva priopćivanja, ne podržavaju majčinstvo. U ime napretka i suvremenosti predstavljaju se kao zastarjele vrednote vjernosti, čistoće, žrtve, po kojima su se razlikovale i razlikuju se povorke supruga i kršćanskih majki... Zahvaljujemo vam, herojske majke, za vašu nepobjedivu ljubav! Zahvaljujemo vam za neustrašivo povjerenje u Boga i njegovu ljubav. Zahvaljujemo vam za žrtvu vašega života... Neka vam Krist u pashalnom otajstvu uzvрати dar kojega ste mu darovale. On zaista ima moć povratiti vam život kojega ste mu kao prinos prikazale».

(Evangelium Vitae, br. 86)

116. «Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih» (Post 1, 28). Taj kratki tekst sadrži temeljnu antropološku istinu: čovjek je vrhunac svih stvorenja u vidljivom svijetu – ljudski rod, koji počinje pozivom na egzistenciju muškarca i žene, kruna je

svog stvoriteljskog djela – oboje su ljudi, jednako muškarac i žena, oboje su stvoreni na sliku Božju. Ova, za čovjeka bitna bogosličnost muškarca i žene supružnika i roditelja, prelazi na njihovo potomstvo: «Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite!» (Post 1, 28). Stvoritelj je «gospodarstvo» zemlje povjerio ljudskom rodu, svim ljudima, svim muževima i svim ženama, koji iz zajedničkog početka crpe svoje dostojanstvo i poziv.
(*Mulieris Dignitatem*, br. 6)

117. U kulturnom zaokretu u korist života, žene imaju jedinstven i možda odlučujući prostor misli i djelovanja: na njima je red da postanu promicateljice «novog feminizma» koji, bez podanja u napast da se posluži «muškaračkim» modelima, zna prepoznati i izraziti ženski genij u svim očitovanjima društvenog života, djelujući na korist nadilaženja svakog oblika diskriminacije, nasilja i iskorištavanja. Vraćajući se na riječi završne poruke Drugog vatikanskog sabora, i ja upućujem ženama hitan poziv: «*Pomirite ljude sa životom*». Vi ste pozvane da svjedočite smisao autentične ljubavi, onoga sebedarja i prihvaćanja drugoga koje se ostvaruje na poseban način u bračnom odnosu, ali koji mora biti duša svakog drugog interpersonalnog odnosa. Iskustvo majčinstva potpomaže u vama izoštrenu osjetljivost za drugu osobu i ujedno vam daje poseban zadatak: «Materinstvo uključuje posebno zajedništvo s tajnom života koji dozrijeva u krilu žene... Taj neponovljivi način dodira s novim čovjekom, koji se oblikuje, stvara svojevrsan odnos prema čovjeku – ne samo prema vlastitom djetetu nego jednostavno prema čovjeku kao takvom – koji duboko prožima čitavo biće žene». Majka, doista, prihvaća i nasi u sebi drugoga, daje mu mogućnost da raste unutar nje, stvara mu prostor, poštujući ga u njegovoj drugosti. Tako žena shvaća i naučava da su ljudski odnosi autentični ako se otvaraju prihvaćanju druge osobe, koju treba priznati i ljubiti zbog dostojanstva koje joj proizlazi iz činjenice što je osoba, a ne zbog drugih razloga kao što su korist, moć, inteligencija,

ljepota, zdravlje. To je osnovni doprinos koji Crkva i čovječanstvo očekuju od žena. I to je nezamjenjiva pretpostavka za autentičan kulturni zaokret.
(*Evangelium Vitae*, br. 99)

ČLANAK 4

SOCIJALNI POREDAK

I. Središnjost ljudske osobe

118. Ovom je nauku glavno načelo: čovjek pojedinac nužno je temelj, uzrok i cilj svih društvenih ustanova, čovjek ukoliko je po naravi društveno biće uzdignuto u nadnaravni red.

(*Mater et Magistra*, br. 219)

119. I u privredno-društvenom životu treba također poštovati i promicati dostojanstvo ljudske osobe, njezin cjelovit poziv i dobro čitavog društva. Čovjek je naime začetnik, središte i svrha svega privredno-društvenog života.

(*Gaudium et Spes*, br. 63)

120. Čovjek u skladu s unutrašnjim otvaranjem svoga duha zajedno s tolikim i tako različitim potrebama svoga tijela, svog vremenitog postojanja, ispisuje tu svoju osobnu povijest preko brojnih veza, susreta, prilika, društvenih ustrojstava što ga povezuju s drugim ljudima. Sve to on čini od prvog časa svog zemaljskog postojanja, od začeca i rođenja. Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića – u krugu svoje obitelji, u krugu svoje obitelji, u okviru svoga naroda ili države (možda još uvijek samo u okviru klana ili plemena), u sklopu svega čovječanstva – taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao, put što nepromjenljivo prolazi kroz otajstvo Utjelovljenja i Otkupljenja.

(*Redemptor Hominis*, br. 14)

121. Temelj i cilj socijalnog reda je ljudska osoba kao subjekt neotuđivih prava, koja ne dobiva izvana, nego koja proizlaze iz same njezine prirode... Ljudska osoba se ne iscrpljuje odgovarajuće u svojim društvenim, kulturnim i povjesnim uvjetima; čovjeku, koji posjeduje duhovnu dušu, je svojstveno težiti cilju koji nadilazi uvjete njegove

egzistencije koji se stalno mijenjaju. Niti jedna ljudska moć se ne smije suprotstaviti ostvarenju čovjeka kao osobe.
(Poruka za svjetski dan mira 1988., br. 1)

II. Društvo utemeljeno na istini

122. Zato ćemo držati zajedništvo građana lijepo sređenim, plodnim i suglasnim s ljudskim dostojanstvom ako se temelji na istini. Ovako opominje apostol Pavao: «*Odložite laž i govorite istinu jedan drugomu, jer udovi smo jedni drugima*» (Ef 4, 25). Do toga će, zacijelo, doći bude li svatko priznao koja su mu prava i koje dužnosti prema drugima.
(*Pacem in Terris*, br. 35)

123. Tako se vrhovno Dobro i moralno dobro susreću u istini, istini boga Stvoritelja i Otkupitelja i istini čovjeka što ga je On stvorio i otkupio. Samo je na toj istini moguće izgraditi obnovljeno društvo i razriješiti složene i teške probleme koji ga potresaju, a među kojima prednjači potreba da se pobijede najrazličitiji oblici *totalitarizma*, kako bi se otvorio put autentičnoj slobodi osobe. «Totalitarizam nastaje iz poricanja istine u objektivnom smislu: ako ne postoji neka transcendentna istina, pokoravajući se kojoj čovjek stječe svoj puni identitet, tada ne postoji nikakvo sigurno načelo koje bi jamčilo pravedne odnose među ljudima.
(*Veritatis Splendor*, br. 99)

124. Zato na početku valja ustvrditi da se uzajamne međudržavne veze imaju ravnati istinom. Istina pak traži da se u ovom isključi svaki trag rasizma. Stoga neka se svetim i čvrstim smatra da su sve državne zajednice po naravnom dostojanstvu jedna drugoj ravne. Svaku pojedinu ide, dakle, pravo da postoji, da napreduje, da za to posjeduje potrebna sredstva i, napokon, da sama odgovornost za postizavanje i dosizanje toga uzima navlastito na sebe. Jednako zakonito

može tražiti da uživa dobar glas i da joj se iskazuje dužna počast.

(Pacem in Terris, br. 86)

125. U svjetlu vjere solidarnost teži da samu sebi nadiđe, da poprimi specifično kršćanske razmjere posvemašnje dobrohotnosti, praštanja i pomirenja. Tada bližnji nije samo ljudsko biće sa svojim pravima, biće koje je u svojoj srži jednako svima drugima, već on postaje živa slika Boga Oca, otkupljena krvlju Isusa Krista i podvrgnuta trajnom djelovanju Duha Svetoga. Bližnjega treba ljubiti, pa kad je i neprijatelj, istom onom ljubavlju kojom ga ljubi gospodin, i za njega treba biti spreman podnijeti i najveću žrtvu: «Život položiti za braću» (usp. Iv 3, 16). Tada će svijest o zajedničkom Božjem očinstvu, o bratstvu svih ljudi u Kristu, «sinova u Sinu», o nazočnosti i životvornom djelovanju Duha Svetoga dati našem pogledu na svijet novi kriterij prosuđivanja. S onu stranu ljudskih i prirodnih spona, koje su samo po sebi tako jake i uske, u svjetlu se vjere pokazuje novi model jedinstva ljudskoga roda, na kojem se u konačnici mora nadahnjivati solidarnost. Taj vrhovni model jedinstva, odraz unutarnjeg života Boga, koji je jedan u tri osobe, mi kršćani označujemo riječju *zajedništvo (communio)*. *Takvo je specifično kršćansko zajedništvo, koje se Gospodnjom pomoći ljubomorno «čuva, širi i obogaćuje» duša poziva Crkve da bude «sakrament» u smislu kako smo to pokazali.*

(Sollicitudo Rei Socialis, br. 40)

III. Solidarnost

126. Ona nije, dakle, osjećaj neke neodređene sućuti ili površnog ganuća zbog patnji tolikih ljudi, bliskih ili udaljenih. Naprotiv, to je *čvrsta i postojana odlučnost* zauzeti se za *opće dobro*, to jest za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni. Ta se odlučnost temelji na

čvrstom uvjerenju da su upravo pohlepa za dobiti i žeđ za vlašću, o čemu smo govorili, kočnice punog razvoja. Ta opredjeljenja i te «strukture grijeha-2 mogu se – uz pomoć božanske milosti – pobijediti jedino *dijametralno oprečnim stavom*: zalaganjem za dobro bližnjega i spremnošću da, u evanđeoskom duhu, «izgubimo sebe» radi drugoga, umjesto da ga iskorištavamo, te da «mu služimo», umjesto da ga tlačimo radi vlastite koristi.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 38)

127. U duhu solidarnosti i sredstvima dijaloga naučit ćemo respektirati: svaku ljudsku osobu, prave vrijednosti i kulturu drugih, opravdanu autonomiju i samoodređenje; u istom duhu ćemo naučiti nesebično gledati da bi razumjeli i poticali dobro drugih, sa svojim vlastitim mogućnostima u socijalnoj solidarnosti pridonijeti razvoju i rastu kao što zahtijevaju poštenje i pravednost, stvoriti strukture, osigurati ih, da bi socijalna solidarnost i dijalog postali trajno obilježje svijeta u kojem živimo.

(Poruka za svjetski dan mira 1986., br. 5)

128. Obaveza solidarnosti koja je na snazi za osobe vrijedi i za narode: «Razvijeni narodi imaju najhitniju obavezu da pomognu zemljama u razvoju». Treba praktično ostvariti tu koncilsku nauku. Ako je normalno da jedan narod bude prvi korisnik darova kojima ga je obasula providnost kao i plodova svoga rada, ne može zato nijedan narod rezervirati za svoju isključivu upotrebu bogatstva kojima raspolaže. Svaki narod mora proizvoditi više i bolje da bi, s jedne strane, svojim pripadnicima pružio istinski ljudski standard života i da bi, s druge strane, doprinio općem razvoju čovječanstva. S obzirom na sve veću oskudicu zemalja u razvoju, treba smatrati normalnim da razvijene zemlje žrtvuju dio svoje proizvodnje za zadovoljavanje njihovih potreba; isto je tako normalno da se brinu za formiranje odgojitelja, inženjera, tehničara i učenjaka,

određenih da upotrijebe nauku i stručnost u korist nerazvijenijih.

(*Poulorum Progressio*, br. 48)

129. No da bi se nadvladao individualistički mentalitet, koji je danas vrlo proširen, zahtijeva se konkretno zalaganje u solidarnosti i ljubavi. Ono počinje unutar obitelji međusobnim potpomaganjem bračnih drugova i, kasnije, brigom što je djeca preuzimaju jedna za druge. Na taj način se obitelj kvalificira kao zajednica rada i solidarnosti.

(*Centesimus Annus*, br. 49)

130. Na tom smo putu svi solidarni. Stoga smo željeli svima dozvati u pamet veličinu drame i hitnost posla koji treba izvršiti. Čas akcije je već došao: u pitanju je život tolike nedužne djece, čovjeka dostojniji položaj tolikih nesretnih obitelji, svjetski mir, budućnost civilizacije. Preostaje da svi ljudi i svi narodi preuzmu odgovornost.

(*Populorum Progressio*, br. 80)

131. Takva se solidarnost unutar svakoga društva valjano ostvaruje jedino ako se svi njegovi članovi međusobno priznaju osobama. Oni koji imaju veći utjecaj, jer raspolažu većim dobrima i zajedničkim uslugama, moraju se osjećati odgovornima za slabije i biti spremni s njima dijeliti ono što posjeduju. U duhu te iste solidarnosti, oni koji su najslabiji ne smiju, sa svoje strane, zauzeti puki pasivan ili rušilački stav u društvu, već treba da za dobro sviju čine ono što je u njihovoj moći, dakako braneći pritom svoja zakonita prava. Skupine koje predstavljaju srednje društvene slojeve, sa svoje strane, ne smiju uporno i egoistički braniti svoje posebne interese, već moraju poštivati interese drugih.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 39)

132. Tako se načelo što ga danas nazivamo solidarnošću, na valjanost kojega smo bilo lu nutarnjem poretku svake nacije bilo unutar međunarodnog poretka

upozorili u *Sollicitudo rei socialis*, pokazuje kao jedno od temeljnih načela kršćanskog shvaćanja društvene i političke organizacije. To je načelo češće izrekao Lav XII. pod imenom «prijateljstva», a nalazimo ga već u grčkoj filozofiji; Pijo XI. Označio ga je ne manje značajnim imenom «socijalne ljubavi», dok je Pavao VI., proširujući pojam prema modernim i mnogostrukim dimenzijama socijalnog pitanja, govorio o «civilizaciji ljubavi».
(*Centesimus Annus*, br. 10)

133. Solidarnost nam pomaže da «drugoga» - osobu, narod ili naciju – ne promatramo kao neko sredstvo čiju radnu sposobnost i tjelesnu snagu treba iskoristiti uz nisku cijenu, i kad nam više ne koristi, onda ga ostaviti, nego kao nama «sličnoga», kao našu «pomoć» (usp. Post 2, 18. 20), koji poput nas treba biti sudionikom gozbe života na koju je Bog jednako pozvao sve ljude.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 39)

IV. Supsidijarnost

134. Socijalizacija sadržava i opasnosti. Pretjerano miješanje države može ugroziti osobnu slobodu i inicijativu. Crkvena je nauka razradila načelo tzv. *supsidijarnosti*. Prema tom načelu «društvo višeg reda ne svije se miješati u nutarnji život društva nižeg reda lišavajući ga njegovih nadležnosti, nego ga mora podržati u slučaju nužde te mu pomoći da svoje djelo uskladi s djelovanjem drugih društvenih čimbenika u vidu zajedničkog dobra». Bog nije htio samome sebi pridržati vršenje svih vlasti. On svakom stvorenju povjerava zadaće koje je ono sposobno izvršiti prema sposobnostima svoje naravi. U taj način upravljanja treba se ugledati u društvenom životu. Način Božjeg ravnjanja svijetom, koji svjedoči o najdubljem poštivanju ljudske slobode, trebao bi nadahnjivati mudrost onih koji upravljaju ljudskim zajednicama. Oni se moraju vladati kao sluge

božanske Providnosti. Načelo supsidijarnosti protivi se svim oblicima kolektivizma. Ono određuje granice uplitanju države i nastoji uskladiti odnose između pojedinaca i društava. Teži za uspostavom istinskog međunarodnog poretka.

(*Katolički katekizam*, br. 1883-1885)

135. K tomu, kao što u pojedinim državama treba da se odnosi državnih vlasti prema građanima, obiteljima i posrednim tijelima ravnaju i uređuju po načelu supsidijarnosti, tako je red da se na njemu zasnuju i odnosi svjetskog autoriteta prema javnim vlastima pojedinih zemalja. Vlastito je, naime, ovom autoritetu pretresati i rješavati pitanja koja se javljaju u vezi sa sveopćim dobrom, a tiču se gospodarskih, društvenih, političkih i kulturnih prilika; pitanja, velimo, koja su od najvećega značenja, najveće širine i neodgodive hitnosti, pa se imaju smatrati odviše teškima a da bi ih vođe pojedinih država sretno mogli riješiti. Nije, dakako, na tom svjetskom nadležstvu ni da ograničava ni da sebi pridržava čine koji spadaju na javnu vlast pojedinih zemalja. Mora, naprotiv, nastojati da se na čitavom svijetu uspostavi takvo stanje u kom će ne samo javna vlast pojedine zemlje nego i pojedinci i posredna tijela moći sigurnije obavljati svoje zadatke, ispunjavati svoje dužnosti i zaštićivati svoja prava.

(*Pacem in Terris*, br. 140-141)

136. Već na početku valja ustanoviti da na gospodarskom području prednost ima osobna inicijativa pojedinaca bilo da rade samostalno bilo da se na različite načine udružuju radi stjecanja zajedničkih pogodnosti.

(*Mater et Magistra*, br. 51)

137. Ali uvijek stoji da zauzimanje državnih vlasti za ekonomiku, kako god bilo svestrano i zadiralo duboko u društveni život, treba biti takovo da slobodu privatne inicijative ne samo ne steže nego i pospješuje, ali tako da

osnovna prava svake ljudske osobe ostanu netaknuta. Ovamo valja ubrojiti načelo: Na pojedince redovito spada pravo i dužnost uzdržavati sebe i svoje: a to znači da svaki gospodarski poredak ima svakomu dati slobodnu i pogodniju mogućnost plodonosnog rada.

(*Mater et Magistra*, br. 55)

138. Što se toga tiče, *Rerum novarum* naznačava put pravednih reformi koje mogu vratiti radu njegovo dostojanstvo slobodne ljudske djelatnosti. Te reforme uključuju prihvaćanje odgovornosti sa strane društva i države, koja je, u prvom redu, usmjerena prema tomu da brani radnika protiv sablasti nezaposlenosti. To se povijesno ostvarivalo na dva konvergentna načina: ili ekonomskim politikama usmjerenim da jamče uravnotežen rast i uvjete pune zaposlenosti; ili pak osiguranjem protiv nezaposlenosti u politikama profesionalne prekvalifikacije koje su uspijevale radnicima olakšati prijelaz iz sektora u krizi u druge sektore u razvitku. ...Da bi se postigli ti ciljevi, država mora zahvatiti bilo neposredno bilo posredno. Posredno i prema načelu supsidijarnosti, stvarajući pogodne uvjete za slobodno vršenje ekonomske djelatnosti koja će pružiti obilnu ponudu mogućnosti rada i vrela bogatstva. Neposredno i prema načelu solidarnosti, stavljajući u obranu najslabijega neke granice autonomiji pojedinih strana koje odlučuju o uvjetima rada, i osiguravajući u svakom slučaju životni minimum radniku bez posla.

(*Centesimus Annus*, br. 15)

V. Sudjelovanje

139. Dvojaka težnja prema jednakosti i prema učešću usmjerena je ka promicanju demokratskog tipa društva. Predloženi su razni modeli, neki se od njih iskušavaju; no ni jedan od njih posve ne zadovoljava, pa ostaje otvoreno traženje među ideološkim i pragmatičkim usmjerenjima.

Kršćanin je obvezan sudjelovati u tom traženju, u organiziranju i u životu političkog društva. Kao društveno biće, čovjek gradi svoju sudbinu u nizu posebnih grupacija kojima je, kao njihovo zaokruženje i nužan uvjet razvitka, potreban širi okvir društva, sveobuhvatnog društva, a to je političko društvo. Svaka se posebna djelatnost mora sustavno uklopiti u to šire društvo i samim tim poprimiti dimenziju općeg dobra.

(*Octogesima Adveniens*, br. 24)

140. Čovjeku bitno pripada imati smisla za sudjelovanje, da bi imao udjela u odlukama i naporima koji odlučuju sudbinu svijeta. Nasilje i nepravda u prošlosti imale su u osjećaju ljudi uzrok da su se osjećali obespravljene da svoj život samostalno oblikuju. I u budućnosti se nasilje i nepravda ne mogu izbjeći gdje i kada se osporava temeljno pravo na suodlučivanje.

(Poruka za svjetski dan mira 1985., br. 9)

141. Stroga je dužnost pravednosti i istine spriječiti da temeljne ljudske potrebe ne ostanu nezadovoljene i da ne propadnu ljudi koji od toga trpe. Potrebno je, osim toga, pomoći tim potrebitim ljudima da steknu znanja i da uđu u krug međusobne povezanosti, da razviju svoje mogućnosti kako bi najbolje koristili svoje sposobnosti i resurse.

(*Centesimus Annus*, br. 34)

142. Potpuno je u skladu s ljudskom naravi da se nađu takve pravno-političke strukture koje svim građanima sve bolje i bez ikakve diskriminacije pružaju stvarnu mogućnost da slobodno i aktivno učestvuju kako pri izradi pravnih temelja političke zajednice tako i pri upravljanju državom, pri određivanju djelokruga i ciljeva različitih ustanova i pri izboru rukovodilaca. ...Oni koji su na vlasti neka se čuvaju da ne prave zapreka obiteljskim društvenim i kulturnim udruženjima, kao ni posrednim tijelima ili ustanovama i da ih ne liše njihovih zakonitih i uspješnih akcija. Neka se,

naprotiv, trude da ih rado i sređeno unapređuju. Građani pak, pojedinačno ili udruženi, neka se čuvaju da ne daju preveliku moć javnoj vlasti; ali i da od nje bezrazložno ne zahtijevaju previše usluga i koristi tako da se ne umanju odgovornost pojedinih osoba, obitelji i društvenih skupina.
(*Gaudium et Spes*, br. 75)

143. Svaki građanin ima pravo sudjelovati u životu svoje zajednice: to je danas sveopće rašireno uvjerenje. Unatoč tome, to se pravo uništava ako se proces demokratizacije razara po protekciji i korupciji. Ti fenomeni, ne samo da sprečavaju pravedni udjel u izvršavanju moći, već priječe i pristup ravnomjerno razdijeljenom korištenju dobara i javnih usluga na koje svatko ima pravo. (Poruka za svjetski dan mira 1999., br. 6)

144. Dok znanstveni i tehnički napredak ne prestaje stubokom mijenjati čovjekov krajolik, načine njegove spoznaje, rada, potrošnje i međusobnih veza, istodobno se u tim novim okolnostima izražava dvojaka težnja, koja s razvitkom obavješćivanja i odgoja biva sve jača: težnja za jednakošću, težnja za učešćem – a to su dva lika ljudskog dostojanstva i ljudske slobode.
(*Octogesima adveniens*, br. 22)

145. Što se ostaloga tiče, čovjeku pridolazi pravo, sraslo s dostojanstvom ljudske osobe, da aktivno sudjeluje u javnom životu i pridonosi općoj dobrobiti građana, jer, kako veli naš prethodnik blažene uspomene Pijo XII. «*čovjek kao takav, daleko od toga da bi bio predmet i pasivan element društvenog života, naprotiv jest i ima biti i ostati njegov nosilac, temelj i cilj*».
(*Pacem in Terris*, br. 26)

VI. Otuđenje i rubna egzistencija

146. Marksizam je kritizirao građanska kapitalistička društva prigovarajući im da otuđuju ljudsku egzistenciju i čine je tržišnom robom. Nema sumnje da se taj prigovor temelji na krivom i neprikladnom poimanju otuđenja, jer ga svodi samo na sferu odnosa proizvodnje i vlasništva, tj. pridavajući mu materijalistički temelji, štoviše, nijekajući zakonitost i pozitivnost tržišnih odnosa i na području koje im je vlastito. ...Povijesno iskustvo Zapada, sa svoje strane, pokazuje, premda su marksistička analiza i utemeljenje otuđenja lažni, da je otuđenje zajedno s gubitkom autentičnog smisla za egzistenciju ipak stvarna činjenica i u zapadnim društvima. Zbiva se u potrošnji, kad čovjeka upliću u mrežu lažnih i površnih zadovoljstava umjesto da mu se pomogne kako bi stekao autentično i konkretno iskustvo svoje osobnosti. Otuđenje nastaje također u radu kad je organiziran tako da se samo «maksimiraju» njegovi plodovi i dohoci, a ne mari se za to je li se radnik pomoću vlastitog rada ostvaruje više ili manje kao čovjek već prema tomu kako raste njegovo sudjelovanje u autentičnoj solidarnoj zajednici, ili pak raste njegova izolacija u spletu odnosa s krajnjeg suparništva i međusobnog otuđenja u kojem ga smatraju samo sredstvom a ne ciljem. Potrebno je vratiti pojam otuđenja kršćanskoj viziji gledajući u njemu obrnuti odnos između sredstava i ciljeva: kad ne priznaje vrijednost i veličinu osobe u sebi samomu i u drugomu, čovjek se, u stvari, lišava mogućnosti da živi vlastito čovječstvo i da uđe u onaj odnos solidarnosti i zajedništva s drugim ljudima za koji ga je Bog stvorio.

(Centesimus Annus, br. 41)

147. Čini se da je suvremeni čovjek stalno ugrožen od onoga što proizvodi, to znači: od proizvoda rada svojih ruku, i još više od rada svoga razuma, od težnji svoje volje. Plodovi te mnogolike ljudske djelatnosti postaju vrlo brzo i često na nepredvidljiv način ne samo predmeti «otuđenja» - što znači

da bivaju naprosto oduzeti od onoga koji ih je proizveo – nego se, barem jednim dijelom, izravno i neizravno, ti plodovi okreću protiv samoga čovjeka.
(*Redemptor Hominis*, br. 15)

148. Moralno pitanje, na koje Krist odgovara, ne može zanemariti pitanje slobode, nego je čak postavlja u svoje središte, jer nema morala bez slobode: «Čovjek se može obratiti k dobru samo u slobodi.» Ali u kakvoj slobodi? Koncil, nasuprot našim suvremenicima koji «toliko teže» k slobodi i koji je «gorljivo traže» ali koji se «često zalažu za nju na loš način, kao da bi bilo dopušteno sve što godi, pa i zlo», predstavlja «istinsku» slobodu: «Prava sloboda je, naprotiv, izuzetan znak Božje slike u čovjeku. Bog je naime htio čovjeka 'dati u ruke vlastite odluke' (usp. Sir 15, 14) tako da sam od sebe traži svoga Stvoritelja i da slobodno prianjajući uza nj dođe do potpuna i blažena savršenstva.» Ako postoji pravo da čovjek bude poštovan na vlastitom putu traženja istine, onda još prije postoji ozbiljna moralna obaveza svakoga da traži istinu i da uz nju pristane kad je jedanput upozna.
(*Veritatis Splendor*, br. 34)

149. Zato ne samo da nije dozvoljeno s etičkog stanovišta zanemariti narav čovjeka, koji je stvoren za slobodu, nego to nije ni u praksi moguće. Gdje god se društvo organizira tako da samovoljno sužuje ili čak uništava sferu u kojoj sloboda zakonito djeluje, rezultat je toga da se društveni život sve više dezorganizira i propada.
(*Centesimus Annus*, br. 25)

150. Sloboda je mjera dostojanstva i veličine čovjeka. Živjeti slobodu, koju traže pojedinci i narodi, velik je izazov za čovjekov duhovni rast i moralnu životnu snagu nacija.
(*Govor za pedesetu obljetnicu generalnog zasjedanja UN-a 1995.*, br. 12)

151. Sloboda nije jednostavno odsutnost tiranije ili potlačenosti, niti dopuštenje da se čini što tko hoće. Sloboda posjeduje unutarnju «logiku» koja ju obilježava i oplemenjuje: ona je upućena na istinu i ostvaruje se u traženju i činjenju istine. Otrgnuta od istine ljudske osobe urušava se u životu pojedinca u razuzdanost, u političkom životu u samovolju jačih i u drskost moćnika.
(Govor za pedesetu obljetnicu generalnog zasjedanja UN-a 1995., br. 12)

VII. Socijalna sloboda

152. Budući da nije ideološka, kršćanska vjera ne smatra da može prolaznu socio-političku stvarnost zarobiti u čvrstu shemu, te priznaje da se čovjekov život ostvaruje u povijesti u različitim uvjetima i ne uvijek savršenima. Zato Crkva, kad god afirmira transcendentno dostojanstvo čovjeka, ima kao svoju metodu poštivanje slobode.
(*Centesimus Annus*, br. 46)

153. Nadolazi još i to da se međudržavni odnosi imaju urediti prema zahtjevima slobode. Smisao je ovoj tvrdnji: nijednoj državi nije dopušteno učiniti išta što bi nepravedno sputavalo druge ili se bezrazložno upletalo u njihove poslove. Naprotiv, sve imaju jedna drugu pomagati da sve više i više postanu svjesne svojih dužnosti, da se okušaju u novom i korisnom, da u svim djelatnostima samostalno napreduju.
(*Pacem in Terris*, br. 120)

154. Zbog toga neraskidiv odnos između istine i slobode – koji izražava bitnu sponu između mudrosti i volje Božje – ima iznimno važno značenje za život ljudi u društveno-gospodarskim i društveno-političkim okvirima.
(*Veritatis Splendor*, br. 99)

VIII. Kultura

155. Između poruke spasenja i kulture postoje mnogostruke veze. Bog je, naime, objavljujući se svome narodu sve do svog punog očitovanja u utjelovljenome Sinu, govorio na način koji je odgovarao kulturama različitih vremena. Isto tako je i Crkva, živeći tokom stoljeća u različitim prilikama, koristila tekovine raznih kultura, da bi svojim propovijedanjem pružila i izložila Kristovu poruku svim narodima, da bi je istražila i dublje shvatila te izrazila u liturgijskom životu kao i u raznolikosti života zajednica vjernika. No u isto vrijeme Crkva, poslana svim narodima svih vremena i svih zemalja, nije navezana isključivo i nerazdruživo ni na koju rasu ili narodnost, ni uz kakav posebni način života, ni uz kakav stari ili noviji običaj. Vjerna svojoj vlastitoj predaji i ujedno svjesna svog univerzalnog poslanja može uspostaviti zajedništvo s različitim oblicima kulture. Time služi obogaćenju i same Crkve i različitih kultura. Kristovo evanđelje stalno obnavlja život i kulturu paloga čovjeka, a suzbija i uklanja zablude i zla koja proizlaze iz trajno prijeteće zavodljivosti grijeha. Ono neprestano pročišćava i uzdiže moral naroda. Ono nadzemaljskim darovima iznutra oplođuje, učvršćuje, usavršava i u Kristu obnavlja vrline i talente svakoga naroda i doba. Crkva već time što ispunja svoje poslanje unapređuje i pridonosi kulturi i civilizaciji, a svojim djelovanjem pa i liturgijskim, odgaja čovjeka za unutarnju slobodu.

(*Gaudium et Spes*, br. 58)

156. Sva se ljudska aktivnost odvija unutar neke kulture i u interakciji s njom. Da bi se takva prikladna i odgovarajuća kultura oblikovala, potrebno je da se u tom založi čitav čovjek, koji ovdje razvija svoje stvaralaštvo, svoju inteligenciju, svoje poznavanje svijeta i ljudi. On ovdje ulaže, osim toga, svoje sposobnosti vladanja samim sobom, osobnu žrtvu i zalaganje, solidarnost i raspoloživost da promiče zajedničko dobro. Zato se prvi i najvažniji posao vrši

u srcu čovjeka, te način kako se čovjek zalaže da ostvari vlastitu budućnost ovisi o poimanju što ga ima o sebi i o svojoj sudbini.

(Centesimus Annus, br. 51)

157. Bila bogata ili siromašna, svaka zemlja posjeduje svoju civilizaciju naslijeđenu od prošlih generacija: institucije potrebne za odvijanje zemaljskog života kao i viših – umjetničkih, intelektualnih i religioznih – manifestacija duhovnog života. Ako ove nose u sebi istinske ljudske vrijednosti, bila bi teška zabluda žrtvovati ih zbog onoga drugoga, a narod koji bi na to pristao izgubio bi samim tim najbolje od sebe: žrtvovao bi radi života smisao svoga života. Kristova opomena vrijedi i za narode: «Što vrijedi čovjeku da dobije čitav svijet ako izgubi svoju dušu?»

(Populorum Progressio, br. 40)

158. Kultura je životno područje u kojem je čovjek neposredno konfrontiran sa Evanđeljem. Jer je kultura rezultat života i djelovanja skupine ljudi, i osobe bivaju, koje pripadaju toj skupini, oblikovane od te kulture u kojoj žive. I kako se mijenjaju ljudi i društva, mijenjaju se i s njima i kulture. Po tome što se mijenja kultura, mijenjaju se i ljudi i društva. S obzirom na tu činjenicu postaje jasno u kojoj su mjeri evangelizacija i inkulturacija u prirodnom i uskom odnosu povezane. Evandjelje i evangelizacija se naravno ne mogu identificirati s kulturom; štoviše, o njoj su ovisne. Ipak Kraljevstvo Božje dosiže ljude koji su duboko povezani s nekom kulturom; još uvijek se uspostava Kraljevstva Božjeg može odreći posudbe elemenata iz ljudske kulture.

(Ecclesia in Asia, br. 21)

159. Izvršavajući svoje misionarsko djelo među poganima, Crkva susreće razne kulture i sama biva zahvaćena procesom inkulturacije...Prenosi im svoje vrednote, preuzimajući ono što je u njima dobro i obnavljajući ih iznutra. *(Redemptoris Missio, br. 52)*

160. ...ne možemo razumjeti čovjeka polazeći jednostrano od ekonomskog sektora niti ga možemo definirati jednostavno na temelju klasne pripadnosti. Čovjeka shvaćamo iscrpnije ako ga smjestimo u sferu kulture preko jezika, povijesti i stavova što ih zauzima pred temeljnim događajima egzistencije, kao rođenjem, ljubavi, radom, smrti. U središtu svake kulture jest stav što ga čovjek zauzima pred najvećom tajnom: tajnom Boga. Kulture različitih nacija načini su, na kraju, kako odgovoriti na pitanje o smislu osobne egzistencije: kad se ukloni takvo pitanje, razara se kultura i moralni život nacija.
(*Centesimus Annus*, br. 24)

IX. Prirodni ljudski razvoj

161. Imati više, dakle, nije krajnji cilj ni za narode ni za pojedince. Svaki rast može imati dvojaku vrijednost. Potreban za to da bi čovjeku omogućio da bude više čovjek, on ga ipak stješnjuje kao u neki zatvor, ako postane vrhovno dobro koje ne dopušta da se gleda dalje. Onda srca otvrđuju, a duše se zatvaraju, ljudi se više ne susreću iz prijateljstva, nego iz interesa, koji ih onda lako izaziva jedne protiv drugih i razjedinjava. Isključiva težnja za imetkom tako postaje zapreka rastu ljudskog bića i suprotstavlja se njegovoj pravoj veličini: bilo da se radi o narodima ili pojedincima, škrtost je najočitiiji oblik nedovoljne moralne razvijenosti.
(*Populorum Progressio*, br. 19)

162. Ukratko, nerazvijenost naših dana nije samo ekonomska, nego i kulturna, politička ili jednostavno ljudska, kako je to već prije dvadeset godina istaknula enciklika *Populorum Progressio*. Stoga se na ovom mjestu moramo zapitati nije li današnja tako žalosna stvarnost, barem dijelom, rezultat odveć ograničenog, to jest pretežno ekonomskog, shvaćanja razvoja.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 15)

163. Potpuno ljudsko razvijanje – razvoj svakog čovjeka i cijelog čovjeka, napose najpotrebnijeg i od društva odbačenog – u središtu je evangelizacije. Između evangelizacije i čovjekovog razvoja – razvitka i oslobođenja, postoje uistinu uske veze. Veze antropološke prirode, jer čovjek, kojem je upravljena evangelizacija, nije apstraktno biće, već je podložan socijalnim i gospodarskim problemima. (*Ecclesia in Africa*)

164. Razvitak suvremene tehnike, odnosno razvitak civilizacije kojom gospodari tehnika, zahtijeva razmjerni razvitak moralnog života i etike. Međutim, izgleda da taj moralni i etički razvitak stalno zaostaje. Eto zbog čega taj inače divljenja vrijedan napredak, u kojem nije teško otkriti izvorne znakove čovjekove veličine, znakove koji su nam, u svojim stvaralačkim klicama, objavljeni na stranicama Knjige Postanka gdje je orisano stvaranje čovjeka, također mora izazivati višestruke bojazni. Prva glasi: da li taj napredak, koji stvara i potiče sam čovjek, čini ljudski život na zemlji u svim njegovim vidovima «čovječnijim»? Čini li ga «čovjeka dostojnijim»? Nema sumnje da ga, gledamo li s više strana, zaista takvim čini. No izneseno se pitanje uporno vraća ukoliko se odnosi na ono što je u najvećoj mjeri bitno: da li čovjek, kao čovjek, u sklopu toga napretka postaje doista bolji, što znači: da li postaje duhovno zreliji, svjesniji dostojanstva svoje ljudske naravi, odgovorniji, otvoreniji prema drugima, osobito prema onima koji su slabiji i potrebniji pomoći, postaje li raspoložniji svima pružati i donositi pomoć?

(*Redemptor Hominis*, br. 15)

165. Istodobno je u krizu dovedeno i samo «ekonomsko» ili «ekonomističko» shvaćanje, koje je vezano uz riječ razvoj. Doista, danas se bolje shvaća da puko gomilanje dobara i usluga, pa kad je to i na korist većine, nije dovoljno za ostvarenje ljudske sreće. Dosljedno tome ni mnogovrsne stvarne tekovine, što ih u najnovije vrijeme omogućuje

znanost i tehnika, uključujući informatiku, ne donose oslobođenje od svakog oblika ropstva. Naprotiv, iskustvo posljednjih godina pokazuje da svi mogući izvori i potencijali što su stavljeni čovjeku na raspolaganje, ako nisu moralno usmjereni i upravljani dobrobiti ljudskog roda, lako se okreću protiv samog čovjeka te ga ruše.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 28)

166. Ako nastojanje oko razvoja traži sve veći broj tehničara, ono još više traži duboke mislioce, odane traženju novog humanizma, koji bi modernom čovjeku omogućio da nađe sam sebe prihvaćajući uzvišenije vrednote ljubavi, prijateljstva, molitve i kontemplacije. Tako će se u punini moći dovršiti istinski razvoj koji za svakoga pojedinačno i za sve zajedno znači prijelaz od manje ljudskih u ljudskije uvjete.
(*Populorum Progressio*, br. 20)

X. Opće dobro

167. Pod pojmom 'opće dobro' treba shvatiti «skup onih uvjeta društvenog života koji skupinama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva». Opće dobro tiče se života svih. Ono zahtijeva razboritost od svakoga a još više od onih koji obnašaju službu vlasti. U njemu je bitno troje. U prvom redu, ono pretpostavlja *poštivanje osobe* kao takve. U ime općeg dobra javne vlasti su dužne poštovati temeljna i neotuđiva prava ljudske osobe. Društvo je dužno svakomu svom članu dopustiti da ostvari vlastiti poziv. Napose, opće dobro sastoji se u uvjetima izvršavanja naravnih sloboda koje su nenadomjestive da se ljudski poziv potpuno razvije: kao što je pravo «da (svatko) djeluje prema ispravnoj normi svoje savjesti, pravo na zaštitu privatnog života te na opravdanu slobodu, i na religioznom području». Nadalje, opće dobro traži *društveno blagostanje i razvitak* same skupine. Razvitak

je sažetak svih društvenih dužnosti. Dakako, na vlast spada da u ime općeg dobra prosuđuje između raznovrsnih pojedinačnih interesa. No ona mora omogućiti svakome ostvariti što mu je potrebno za doista ljudski život: hranu, odjeću, zdravlje, rad, odgoj i kulturu, prikladno obavještavanje, pravo na osnivanje obitelji itd. Konačno, opće dobro uključuje mir, tj. postojanost i sigurnost pravednog poretka. Prema tome pretpostavlja da vlast, poštenim sredstvima, jamči sigurnost društva i njegovih članova. Na općen dobro se temelji pravo na zakonitu osobnu i zajedničku obranu.

(*Katolički katekizam*, br. 1906-1909)

168. Kako se međuovisnost ljudi svakim danom povećava i proširuje na čitav svijet, opće dobro, - to jest skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuje da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva, - danas sve više postaje općenito te zbog toga obuhvaća prava i dužnosti koje se odnose na čitavo čovječanstvo. Zato svaka skupina mora voditi brigu o potrebama i zakonitim težnjama drugih skupina, dapače o općem dobru čitave ljudske obitelji. No u isto vrijeme raste i svijest o uzvišenom dostojanstvu koje pripada ljudskoj osobi; ona nadilazi sve stvari i njezina su prava i dužnosti univerzalna i nepovrediva. Treba dakle učiniti pristupačnim čovjeku sve ono što mu je potrebno da živi uistinu ljudskim životom, kao što su hrana, odjeća, pravo na slobodan izbor životnog zvanja i na osnivanje obitelji, pravo na odgoj, na rad, na dobar glas i poštivanje, na potrebnu informiranost, pravo da radi prema ispravnoj normi svoje svijesti, pravo na zaštitu sfere privatnog života te na opravdanu slobodu i na religioznom području. Društveni poredak, dakle, i njegov razvitak moraju uvijek imati za cilj dobro osoba, jer red stvari treba da se podredi osobnom redu, a ne obratno. To je i sam Gospodin naznačio kad je rekao da je subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Taj se poredak treba neprestano razvijati, temeljiti na istini i izgrađivati na pravdi

te je potrebno da ga oživljava ljubav; a u slobodi mora iz dana u dan nalaziti sve čovječniju ravnotežu. Da se to izvede, treba provesti obnovu mentaliteta i dalekosežne socijalne promjene. Duh Božji koji divnom providnošću upravlja tok vremena i obnavlja lice zemlje, prisutan je u tom razvoju. A evanđeoski je kvasac pobudio i dalje budi u ljudskom srcu neodoljiv zahtjev za tim dostojanstvom.

(*Gaudium et Spes*, br. 26)

169. Vlast se vrši zakonito samo ako traži opće dobro određene skupine i ako se za to služi moralno dopuštenim sredstvima. Ako se dogodi da vladari izdaju nepravedne zakone ili poduzimaju mjere koje se protive moralnom redu, te odredbe ne vežu u savjesti. «U tom se slučaju sama vlast posve ruši i svršava u bezakonju».

(*Katolički katekizam*, br. 1903)

170. No, promotrimo li pažljivo istinsku bit općeg dobra te narav i djelovanje javne vlasti, ne možemo a da ne uvidimo kako između obojega postoji nuždan odnos. Kao što moralni red traži javnu vlast za promicanje općeg dobra u državnoj zajednici, tako zahtijeva da ga ta ista vlast uzmogne uistinu i ostvarivati. Odatle, državne ustanovi – unutar kojih se javna vlast kreće, djeluje i postizava svoju svrhu – treba da imaju takav oblik i djelotvornost da budu u stanju voditi k općem dobru putovima i načinima koji će pristalo dogovarati raznim prilikama vremena.

(*Pacem in Terris*, br. 136)

171. Što se tiče prvoga, držimo da na opće blagostanje u državi spada ovo: zaposliti što više radnika; paziti da ne bi ni u državi ni među samim radništvom nastale povlaštene skupine; prikladno uskladiti plaću s visinom robne cijene; omogućiti što većem broju građana dostup k dobrima i k blagodatima civiliziranijega života; ukloniti posve ili barem donekle ublažiti nerazmjere između različitih gospodarskih grana: između poljoprivrede, industrije i javnih služba;

shodno uskladiti, naročito uz pomoć državne vlasti, porast blagostanja s razvojem usluga u korist građana; prilagoditi, po mogućnosti, način proizvodnje znanstvenom i tehničkom napretku; postići, konačno, da ostvareno blagostanje kulturnijega života ne služi samo današnjem naraštaju već da gleda i na blagodat budućih. Što se pak tiče drugoga, čini se da je zahtjev općeg dobra svekolike ljudske zajednice: kloniti se nepoštenog natjecanja u povećavanju materijalnih dobara među narodima; njegovati u gospodarskim pitanjima međusobnu slogu, prijateljstvo i plodne sporazume; pružiti konačno stvarnu pomoć za ekonomsko pridizanje manje razvijenih zemalja.

(Mater et Magistra, br. 79-80)

172. Međutim, kako se u ovo naše doba smatra da je opće dobro poglavito u poštivanju prava i dužnosti ljudske osobe, to je potrebno da vršenje državne uprave ide navlastito za tim da se, s jedne strane, prava priznaju, poštuju, međusobno usklađuju, štite, promiču, a s druge strane, da svatko može lakše vršiti svoje dužnosti. Bitna je, naime, zadaća svake javne vlasti da zaštićuje kao nedjeljivo područje prava ljudske osobe i da učini te ljudima bude lagano vršiti svoje dužnosti.

(Pacem in Terris, br. 60)

173. A da se što lakše dođe do ovih željenih uspjeha, državna vlast mora imati pravi pojam o općem dobru, pojam koji se sastoji u skupu svih onih uvjeta društvenoga života koji čovjeku omogućuju punije i nesmetanije usavršavanje njegove osobnosti. Još smatramo potrebnim da se udruženja ili tijela, odnosno raznovrsne druge ustanove, u kojima najviše i stoji društveni napredak, stvarno ravnaju svojim pravilima i da nastoje, na korist samog općeg dobra, iskrenom slogom postići svoj cilj. Potrebno je, štoviše, da takva udruženja odaju bitnu sličnost s pravom zajednicom: To će ostvariti samo ako udruženja budu svoje članove vazda smatrala ljudskim osobama i pozivala ih da uzmu dijela u

njihovoj djelatnosti. Razvojem odnosa koji u naše doba ljude uzajamno povezuju, države će ujedno to lakše postići pravi poredak što se bolje uskladi ovo dvoje: s jedne strane pravo po kojem bilo pojedini građani bilo skupine građana smiju samostalno djelovati, poštivajući uzajamnu suradnju; s druge pak strane zahvat države koji privatnu inicijativu shodno sređuje i gaji.

(*Mater et Magistra*, br. 65-66)

174. Nadalje, glavari države moraju doista poraditi na tom da se uspostavi takvo stanje u kojem će pojedini građani moći, i lako moći, štiti svoja prava i vršiti svoje dužnosti; iskustvo nas, naprotiv, uči da će – ne porade li vlasti shodno na gospodarstvu, politici, kulturi – nejednakosti, osobito u ove naše dane, sve dalje i dalje prodirati među građane te će biti da će čovjekova prava i dužnosti ostati bez ikakva učinka. (*Pacem in Terris*, br. 63)

XI. «Socijalni grijeh»

175. U svakom slučaju potrebno je javno osuditi postojanje ekonomskih, finansijskih i društvenih mehanizama, koji premda vođeni voljom ljudi, često djeluju gotovo samostojno pri čemu još više zaoštravaju bogatstvo jednih i siromaštvo drugih. Takvi mehanizmi koji su izravno ili neizravno u rukama razvijenijih zemalja, samim svojim načinom djelovanja pogoduju probicima onih kojima stoje na raspolaganju, ali na kraju guše ili uvjetuju ekonomije manje razvijenih zemalja. Bit će nužno kasnije te mehanizme podvrgnuti brižljivoj analizi s etičko-moralnog gledišta.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 16)

176. Govoriti o *društvenom grijehu* prije svega znači priznati da se zbog tajanstvene i nepronijeljive a opet zbiljske i konkretne solidarnosti ljudskog roda grijeh svakoga na određen način odražava i na drugima. ...Neki grijesi pak

samim svojim činom predstavljaju izravan napad na bližnjega i – točnije, upotrijebimo li evanđeoski govor – napad na brata. Ti su grijesi uvreda Bogu, jer vrijeđaju bližnjega. Obično se takvim grijesima daje pridjevak «društveni» i to je drugo značenje toga izraza. ...Isto je tako svaki grijeh društveni ako je počinjen protiv pravednosti u odnosima bilo osobe prema osobi, bilo osobe prema zajednici, bilo zajednice prema osobi. ...Društveni je svaki grijeh protiv općeg dobra i njegovih zahtjeva, u raznolikim područjima prava i dužnosti građana.

(*Reconciliatio et Paenitentia*, br. 16)

177. Ako današnju situaciju treba pripisati teškoćama različite naravi, nije neumjesno govoriti o «strukturama grijeha» koje – kako sam ustvrdio u apostolskoj pobudnici *Reconciliatio et Paenitentia* – imaju svoj korijen u osobnom grijehu pa su stoga uvijek vezane uz konkretne čine osoba, koje takve strukture stvaraju, učvršćuju i otežavaju da se one uklone. I one se tako osnažuju, šire i postaju izvorom drugih grijeha pri čemu negativno utječu na ponašanje ljudi.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 36)

ČLANAK 5

ULOGA DRŽAVE

I. Svjetski autoritet

178. «Ljudsko društvo ne može biti dobro uređeno ni plodno ako u njemu nije prisutna zakonita vlast, koja osigurava red i pridonosi, u dovoljnoj mjeri, ostvarenju općega dobra». «Vlašću» se naziva ono svojstvo kojim određene osobe ili ustanove proglašavaju zakone i ljudima izdaju naređenja očekujući od njih poslušnost. Svakoј ljudskoj zajednici potrebna je vlast, kojom se ona upravlja. Ta vlast nalazi svoj temelj u ljudskoj naravi. Ona je nužna za jedinstvo građanske zajednice. Zadaća joj je, koliko je moguće, osigurati opće dobro društva. Vlast što je traži moralni red dolazi od Boga: «Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom. Jer nema vlasti doli od Boga: koje postoje, od Boga su postavljene. Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi; koji se pak protive, sami će na se navući osudu» (Rim 13, 1-2). Obveza poslušnosti nalaže svima da vlasti odaju čast koja joj pripada i da osobama koje je obnašaju iskazuju poštovanje i, prema njihovim zaslugama, zahvalnost i naklonost. *Iz pera svetog Klementa Rimskog, pape, došla je najstarija molitva Crkve za građansku vlast: «Gospodine, daj im zdravlja, mira, sloge, ustrajnosti da mogu bez zapreke izvršavati vlast koja im je povjerena. Ti, Gospodine, nebeski kralju vjekova, daješ ljudskoj djeci slavu, čast i moć na zemlji. Stoga, Gospodine, upravljaj njihovim odlukama, da čine što je dobro i što se tebi sviđa; i tako uzmognu pobožno, mirno i blago izvršavati vlast što si im je ti povjerio, i da budu dostojni tvoga milosrđa.»*

(*Katolički katekizam*, br. 1897-1900)

179. Isto tako slijedi da se vršenje političke vlasti, bilo unutar zajednice kao takve bilo u predstavničkim tijelima države, mora uvijek odvijati u granicama moralnog reda, i to s ciljem da se ostvari opće dobro – shvaćeno dinamički – prema pravnom poretku koji je već zakonito uspostavljen ili ga treba uspostaviti. Tada su građani u savjesti obavezni na

poslušnost. Odatle se također jasno vidi odgovornost, dostojanstvo i važnost onih koji upravljaju.
(*Gaudium et Spes*, br. 74)

180. Dapače, iz samoga moralnog reda slijedi da je državnoj zajednici vlast neophodna za njezino ravnanje kao i to da se vlast ne može okrenuti protiv samoga moralnog reda a da umah lišena svog osnova, ne prestane postojati. Ta sam Bog ovako opominje: «*Čujte, dakle, kraljevi, i urazumite se! Poučite se, vladari zemalja dalekih! Poslušajte, vi koji upravljate mnoštvima i koji se hvastate silom svojih naroda! Gospod je onaj koji vam je moć podario, i vladavina je od Svevišnjeg, koji će ispitivati djela vaša i vaše nakane istražiti.*»
(*Pacem in Terris*, br. 83)

181. Vlast ne dobiva moralnu zakonitost od same sebe. Ona se ne smije ponašati samovoljno nego djelovati za opće dobro kao «moralna sila koja se oslanja na slobodu i na osjećaj odgovornosti». *Ljudsko zakonodavstvo ima karakter zakona samo ukoliko je u skladu sa zdravim razumom; zato je jasno da ono dobiva svoju snagu od vječnog zakona. Ukoliko bi se udaljilo od razuma, trebalo bi ga proglasiti nepravednim, jer ne bi ostvarilo pojam zakona: to bi prije bio neki oblik nasilja.* (Sv. Toma Akvinski, *Summa theologiae*, I-II, 93, 3, ad 2.)
(KKC, br. 1902)

II. Pravna državnost

182. Pravna država je nužni uvjet za razvoj stvarne demokracije. Da bi se ista mogla razvijati potrebno je precizno poučavanje građana i promicanje javnog reda i mira unutar društvenog suživota. Nema stvarne i stabilne demokracije bez socijalne pravednosti. Stoga je nužno da Crkva posveti više pažnje oblikovanju savjesti, da obrazuje

socijalnog radnika za javni život na svim razinama, koji promiče etički odgoj, poštivanje zakona i ljudskih prava i još više se trudi u etičkom poučavanju političara.
(Ecclesia in America, br. 56)

183. Nećemo ipak vlast smatrati izuzetom uopće svako autoritetu štoviše, budući da vlasti izvire iz moći naređivanja u skladu sa zdravim razumom, nužno izvodimo da crpe obvezu iz moralnog reda, koji opet ima Boga kao počelo i cilj. Zato naš prethodnik blage uspomene Pio XII. ovako uči: *«Onaj isti apsolutni red bića i ciljeva koji pokazuje čovjeka kao samostalnu osobu, a to znači kao nosioca dužnosti i nepovredivih prava, počelo i svrhu svoga društvenog života, taj isti red obuhvaća i državu kao nužnu zajednicu snabdjevenu vlašću, bez koje ne bi mogla biti ni živjeti... A budući da ovaj apsolutni red – u svijetlu zdrava razuma, a pogotovo kršćanske vjere – ne može imati drugdje izvora nego u osobnom Bogu, našem Stvoritelju, slijedi da je dostojanstvo političke vlasti dostojanstvo njezina udioništva u Božjem autoritetu.»* (Pio XII, Božićna poruka, 1944.)
(*Pacem in Terris*, br. 47)

184. Sadašnji povijesni trenutak žurno traži jačanje pravnih sredstava koja su podobna za poticanje slobode savjesti u političkom i socijalnom području. Stupnjevit i stalan razvoj međunarodno priznate pravne regulative mogao bi u tom odnosu biti jedan od najsigurnijih temelja za mir i napredak ljudske obitelji. Istovremeno je vrlo bitno da se poduzimaju naponi na nacionalnoj i regionalnoj razini da bi se osiguralo da su svi ljudi, bez obzira gdje god da žive, zaštićeni međunarodno priznatim pravnim normama.
(Poruka za svjetski dan mira 1991., br. 6)

185. Budući da je vlast zahtjev duhovne naravi i da potječe od Boga, pa dogodi li se da državni poglavari donose zakone ili nešto naređuju protiv toga reda, i tako protiv Božje volje, tad ni doneseni zakoni ni dane ovlasti ne mogu

obvezati savjesti građana, jer «*se treba više pokoravati Bogu nego ljudima*»; štoviše, tad se sama vlast posve ruši a nastupa sramotno bezakonje, kako uči sv. Toma Akvinski: «*S obzirom na drugo, kazat ćemo da je ljudski zakon utoliko zakon ukoliko je u skladu sa zdravim razumom: a po tomu je očito da dolazi od vječnoga zakona. Ukoliko pak odstupa od razuma, zove se nepravednim zakonom, pa tako i nije zakon, već radije svojevrsno nasilje*».
(*Pacem in Terris*, br. 51)

186. Lav XIII. Dobro je znao da je potrebna zdrava teorija države kako bi osigurala normalni razvitak ljudskih aktivnosti: onih duhovnih i onih materijalnih, koje su obje nezaobilazne. Zato u jednom odsjeku *Rerum novarum* predstavlja organizaciju društva prema trostrukoj vlasti – zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj – što je u ono doba bila novost u crkvenom naučavanju. Takav raspored zrcali realistički pogled na društvenu narav čovjeka, koja zahtijeva prikladno zakonodavstvo da štiti slobodu svih. U tu je svrhu prikladnije da svaka vlast ima druge vlasti kao ravnotežu i druge sfere nadležnosti koje je drže unutar njezinih pravednih okvira. To je načelo «pravne države», u kojoj je suveren zakon, a ne ljudska samovolja.
(*Centesimus Annus*, br. 44)

187. Potrebno je, nadalje, naglasiti da ni jedna društvena grupa, kao na primjer neka partija, nema pravo prisvojiti ulogu jedinog vođe, jer to vodi razaranju istinske subjektivnosti društva i osoba kao građana, kao što se to događa u svakome totalitarizmu.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 15)

III. Uloga vlade

188. A da bi takav pravno-politički poredak u državi donio svoje koristi, stvar zahtijeva da vlast postupa i nadošle teškoće rješava na podesan način i podesnim sredstvima u skladu s vlastitim zadacima i postojećim stanjem u državi. Isto, nadalje, traži da – kako se prilike neprestano mijenjaju – državni zakonodavci ne smiju nikada u postupcima zanemariti ni načelo ćudoređa, ni ustav države, ni potrebe općeg dobra. Nadalje, kao što državna uprava, nakon što je dobro upoznala zakone i pomno odvagnula okolnosti, ima sve riješiti po pravu tako i suci, vođeni ljudskim poštenjem, a nikako uplivom stranaka, imaju svakom dati njegovo pravo. A red stvari traži da i pojedini građani i posredna tijela dobiju potrebnu zakonsku zaštitu u utvrđivanju svojih prava i izvršivanju dužnosti, i to bilo da građani imaju posla između sebe ili u svojim odnosima s javnim službenicima.

(Pacem in Terris, br. 69)

189. A ta briga države: da njeguje, potiče, sređuje, nadomješta i upotpunjuje oslanja se na «načelo pripomoćne službe» (QA 81) koje Pio XI. Izlaže u enciklici *Quadragesimo anno* ovako: «ostaje ipak u društvenoj filozofiji ćvrsto i nepomićno načelo koje se ne može ni ukloniti ni promijeniti. To načelo glasi: Kao što ne valja pojedincima oduzimati i državi predavati poslove koje oni mogu obaviti na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i u visokom stupnju škodljivo i za javni poredak opasno davati većem i višem društvu poslove koje mogu izvršiti manje i niže zajednice. Svaka naime društvena ustanova mora po svojem pojmu i znaćenju donositi pomoć udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada niti uništititi niti sasvim prisvojiti.»

(Mater et Magistra, br. 53)

190. U okviru politike treba naglasiti da istinitost u odnosima između onih koji vladaju i onih nad kojima se vlada, javnost u državnim službama, nepristranost u služenju javnoj stvari, poštivanje prava političkih protivnika, zaštita prava optuženih od brzih procesa i osuda, pravedna i čestita upotreba državnog novca, odbijanje dvojbenih ili nedopuštenih sredstava da bi se pod svaku cijenu osvojila, zadržala i povećala vlast, načela su koja svoj prvotni korijen – kao i svoju jedinstvenu neodgodivu nužnost – nalaze u transcendentnoj vrijednosti osobe i u objektivnim moralnim zahtjevima za funkcioniranje država.
(*Veritatis Splendor*, br. 101)

IV. Crkva i država

191. Štititi i promicati nepovrediva prava čovjekova bitno spada u dužnost svake građanske vlasti. Stoga građanska vlast mora, pravednim zakonima i drugim prikladnim sredstvima, djelotvorno preuzeti zaštitu vjerske slobode svih građana i pružiti povoljne uvjete za gajenje vjerskog života, da građani uistinu mogu vršiti svoja vjerska prava i ispunjavati vjerske dužnosti, a samo društvo da uživa plodove pravde i mira koji proizlaze iz vjernosti ljudi prema Bogu i njegovoj svetoj volji.
(*Dignitatis Humanae*, br. 6)

V. Oblici vladanja

192. Vlast kao takva upućuje na red što ga je Bog postavio, ali «oblik političkog režima i izbor voditelja prepušteni su slobodnoj volji građana.» Raznolikost političkih režima moralno je dopuštena, ako su oni u skladu sa zakonitim dobrom zajednica koje ih usvajaju. Režimi kojih je narav protivna naravnom zakonu, javnom redu i temeljnim

pravima osoba, ne mogu ostvariti opće dobro naroda kojima su se nametnuli.

(*Katolički katekizam*, br. 1901)

193. Tom se poimanju u moderno doba suprotstavio totalitarizam, koji u marksističko-lenjinističkom obliku smatra da su neki ljudi snagom dubljeg poznavanja zakona društvenog razvitka ili zbog posebnog klasnog položaja ili uslijed dodira s dubljim vrelima kolektivne svijesti izuzeti od zabluda, te mogu, dakle, prisvojiti sebi vršenje apsolutne vlasti. Treba nadodati da se totalitarizam rađa iz negacije istine u objektivnom smislu: ako ne postoji neka transcendentna istina, pokoravajući se kojoj čovjek stječe svoj puni identitet, tada ne postoji nikakvo sigurno načelo koje bi jamčilo pravedne odnose između ljudi. Njihov interes klase, grupe, nacije neizbježno ih suprotstavlja jedne protiv drugih. Ako se ne prizna transcendentna istina, tada trijumfira sila vlasti, te svatko nastoji koristiti do kraja sredstva kojima raspolaže da bi nametnuo vlastiti interes ili vlastito mišljenje bez obzira na prava drugih. Tada se čovjek poštuje samo u mjeri u kojoj je moguće instrumentalizirati ga za neku egoističku afirmaciju. Korijen modernog totalitarizma, dakle, može se naći u negaciji transcendentnog dostojanstva ljudske osobe, vidljive slike nevidljivog Boga, i upravo zato, po svojoj samoj naravi, subjekta prava što ih nitko ne smije vrijeđati: ni pojedinac, ni grupa, ni klasa, ni nacija, ni država. Ta nije dozvoljeno činiti ni većini nekog društvenog tijela da se postavi protiv manjine tjerajući je u rubnu egzistenciju, tlačeći je, iskorištavajući je ili je nastojeći da je uništi. Kultura i praksa totalitarizma uključuju i nijekanje Crkve. Država ili pak stranka koja smatra da može u povijesti ostvariti apsolutno dobro, te se uzdiže iznad svih vrednota, ne može trpjeti da se iznosi objektivni kriterij dobra i zla mimo volje vladajućih, koji bi u određenim okolnostima mogao služiti da se prosudi njihovo ponašanje. To tumači zašto totalitarizam nastoji razoriti Crkvu ili je, barem, sebi podrediti učinivši je sredstvom vlastitog ideološkog aparata.

Totalitarna država, nadalje, nastoji apsorbirati u sebi i naciju, društvo, obitelj, religiozne zajednice i same osobe. Braneći svoju slobodu, Crkva brani slobodu osobe, koja mora slušati Boga više nego ljude (usp. Dj. 5, 29), isto tako slobodu obitelji, društvenih organizacija i nacije, koje sve posjeduju vlastitu sferu autonomije i suverenosti. (*Centesimus Annus*, br. 44-45)

194. Uistinu, pri određivanju kojim će se načinom vlasti država ravnati ili na koji će način izvršavati svoje zadatke, ne možemo a da kao odlučujuće ne uvažimo postojeće stanje i prilike u pojedinoga naroda, a to se, dakako, mijenja prema mjestu i vremenu. Smatramo da ljudskoj naravi odgovara dadne li se zajednici građana takav oblik da ga tvori onaj trostruki red oblasti koji shodno odgovara trima poglavitim zadacima javne vlasti. U takvoj su državi pravno određeni ne samo zadaci vlasti nego i uzajamni odnosi između građana i javnih službenika, a to stvarno građanima donosi izvjesnu pomoć u zaštiti njihovih prava i u vršenju njihovih dužnosti. (*Pacem in Terris*, br. 68)

195. Da bi suradnja građana, udružena sa sviješću odgovornosti, postigla poželjan učinak u svakodnevnom političkom životu, potreban je pozitivni pravni poredak, u kojem će biti prikladno razdijeljene službe i organi javne vlasti i ujedno osigurana efikasna, ni o kom ovisna, zaštita prava. Neka se tim pravima, prizna, poštuje i promiče zajedno s dužnostima koje obvezuju sve građane. Među tim dužnostima potrebno je podsjetiti na obavezu da se državi daju materijalne i osobne usluge koje zahtijeva opće dobro. Oni koji su na vlasti neka se čuvaju da ne prave zapreka obiteljskim društvenim i kulturnim udruženjima, kao ni posrednim tijelima ili ustanovama i da ih ne liše njihovih zakonitih i uspješnih akcija. Neka se, naprotiv, trude da ih rado i sređeno unapređuju. Građani pak, pojedinačno ili udruženi, neka se čuvaju da ne daju preveliku moć javnoj vlasti; ali i da od nje bezrazložno ne zahtijevaju previše

usluga i koristi tako da se ne umanjuje odgovornost pojedinih osoba, obitelji i društvenih skupina. (*Gaudium et Spes*, br. 75)

196. Kad spominjemo obnovu institucija, lebdi nam u prvom redu pred očima država, ne zato što od njezine pomoći treba očekivati sav spas, nego zato što je zbog pogrešnog «individualizma», o kome smo govorili, stanje dotle došlo da je onaj bogati život, koji se nekad skladno odvijao kroz raznovrsna udruženja, smanjen i gotovo uništen. Ostali su samo pojedinci i država, i to ne na malu štetu same države koja je izgubila oblik društvenog upravljanja i prihvatila sve terete koje su nekad snosila ona uništena udruženja. To je razlog da je država beskrajnim poslovima i dužnostima zatrpana i gotovo zgnječena. (*Quadragesimo Anno*, br. 78)

VI. Demokracija

197. Crkva cijeni sustav demokracije u koliko omogućava široko sudjelovanje građana u političkim odlukama te jamči podanicima mogućnost da biraju i nadziru vlastite vladare, tj. da ih zamjene na miran način kad to bude prikladno. Crkva zato ne može podržavati oblikovanje uskih vodećih skupina koje radi zasebnih interesa ili radi ideoloških ciljeva uzurpiraju državnu vlast. Autentična demokracija moguća je samo u pravnoj državi i na temelju ispravnog shvaćanja ljudske osobe. Zahtijeva da se ostvare nužni uvjeti za unapređenje bilo pojedinih osoba odgojem i formacijom prema istinskim idealima bilo «subjektivnosti» društva stvaranjem struktura udioništva i suodgovornosti. (*Centesimus Annus*, br. 46)

198. Crkva poštuje zakonitu autonomiju demokratskog poretka i nema razloga da izrazi naklonost prema jednom ili drugom zakonskom ili ustavnom rješenju. Doprinos što ga pruža takvom poretku jest upravo ona vizija dostojanstva

osobe koja se pokazuje u svojoj punini u otajstvu utjelovljene Riječi.

(Centesimus Annus, br. 47)

199. U stvari, demokracija ne može biti mitizirana dotle da postane zamjena za moralnost ili nepogrešiv lijek nemoralnosti. U suštini, ona je «uređenje» i kao takva sredstvo a ne cilj. Njezino «moralno» obilježje nije automatsko, nego ovisi o suglasnosti s moralnim zakonom kojemu, kao i svako drugo ljudsko ponašanje, mora biti podložno: ovisi tj. o moralnosti ciljeva za kojima teži i sredstvima s kojima se služi. Ako se danas registrira gotovo sveopći pristanak uz vrijednost demokracije, to treba smatrati pozitivnim «znakom vremena», kako je i Učiteljstvo Crkve više puta istaknulo. Ali vrijednost demokracije stoji ili pada s vrednostama koje ona utjelovljuje i promiče.

(Evangelium Vitae, br. 70)

200. Kad se ta načela ne poštuju, izostaje sam temelj političkog suživota, što postupno nanosi štetu, ugrožava i osuđuje na rasulo sav društveni život (usp. Ps 14 [13], 3-4; Ap 18, 2-3.9-24). Pošto su u mnogim zemljama propale ideologije koje su politiku vezivale uz totalitarnu koncepciju svijeta – a među kojima prednjači marksizam – danas je na vidiku ništa manja opasnost da se zaniječu temeljna prava ljudske osobe i da politika proguta i samo religiozno pitanje koje stoluje u srcu svakoga ljudskog bića: *to je opasnost od saveza između demokracije i etičkog relativizma*, koji građanskom suživotu oduzima svako sigurno moralno uporište i još ga temeljitije lišava prepoznavanja istine. Naime, «ako ne postoji nikakva posljednja istina koja vodi i usmjeruje političko djelovanje, onda se ideje i uvjerenja mogu lako instrumentalizirati u svrhe moći. Demokracija bez načela lako se pretvara u otvoreni ili skriveni totalitarizam, kako to pokazuje povijest.» Moral, koji se zasniva na istini, na svakom području osobnog, obiteljskog, društvenog i političkog života – na izvoran, nezamjenjiv i izuzetno

vrijedan način – služi ne samo pojedinačnoj osobi i njezinome rastu u dobru nego i društvu i njegovu istinskom razvoju.

(Veritatis Splendor, br. 101)

201. Samo poštivanje života može utemeljiti i jamčiti najdragocjenija dobra društva, kao što su demokracija i mir. Doista, nema prave demokracije, ako se ne prizna dostojanstvo i ne respektiraju prava svake osobe. Zaista, ne može biti ni pravoga mira, ako se ne brani i ne promiče život.

(Evangelium Vitae, br. 101)

ČLANAK 6

GOSPODARSTVO

I. Univerzalno određenje materijalnih dobara

202. «Napunite zemlju i podvrgnite je sebi» (Post 1,28). Biblija nas već na prvoj stranici uči da je sve što je stvoreno namijenjeno čovjeku, a njemu je dano u zadatak da naporom svoga uma sve to korisno upotrijebi, da svojim radom, tako reći, dovrši stvaranje, podvrgavajući stvoreno svojoj koristi. Ako je zemlja stvorena zato da bi svakome pružila sredstva njegova opstanka i napretka, onda svaki čovjek ima pravo da no njoj nađe ono što mu treba. Nedavni je Sabor to naglasio: «Bog je zemlju i sve što ona nosi namijenio svim ljudima i svim narodima, tako da stvorena dobra moraju pritijecati podjednako svima, u duhu pravde, koja je neodvojiva od ljubavi» (GS, br. 69). Tom se načelu moraju pokoriti sva druga prava bilo koje vrste, uključivši i pravo vlasništva i slobodne trgovine: ona, dakle, ne smiju onemogućavati ostvarivanje spomenutog načela, nego moraju, naprotiv, to olakšavati; a ozbiljna je i bitna dužnost vratiti ta prava u okvir njihove prvotne svrhovitosti.
(*Populorum Progressio*, br. 22)

203. Nasljednici Lava XIII ponovili su dvostruku tvrdnju: privatno vlasništvo je nužno, dakle, dozvoljeno, ali je, u isti mah, ograničeno. I Drugi je vatikanski koncil ponovno iznio tradicionalni nauk riječima koje zaslužuju da ih točno navedemo: «Zato čovjek, služeći se tim dobrima, ne smije nikada držati da su stvari koje zakonito posjeduje jedino njegove nego ih, također, treba smatrati kao zajedničke u tom smislu što one mogu koristiti ne samo njemu jedinome nego također drugima» (GS, br. 69). I malo dalje: «Privatno vlasništvo ili neki drugi oblik gospodarenja vanjskim dobrima daju svakom uistinu

neophodan prostor za osobnu i obiteljsku samostalnost, te ih treba smatrati proširenjem ljudske slobode I samo privatno vlasništvo ima po svojoj prirodi također društveni karakter koji se temelji na zakonu opće namjene dobara» (GS, br. 71)
(*Centesimus Annus*, br. 30)

204. Privatno posjedovati dobra, vidjeli smo malo prije, proizlazi iz naravnog prava, a tim se pravom služiti, naročito u društvenom životu nije samo slobodno, nego je veoma važno. «Čovjek dopušteno posjeduje privatno vlasništvo. Ono mu je također za život potrebno.» (sv. Toma Akvinski, *Sth*, II-II, 66, 2, c). No ako se pita kakva mora biti upotreba, onda Crkva bez oklijevanja odgovara: «Što se toga tiče, čovjek ne smije imati izvanjske stvari kao svoje vlastite, nego kao opće, da ih uzmogne i drugima rado dijeliti u potrebi. Zato i veli apostol: Zapovijedi bogatima ovoga svijeta da rado dijele drugima» (sv. Toma Akvinski, *Sth*, II-II, 66, 2, c). Nitko doista, nije dužan pomagati druge od onoga što je njemu potrebno za održavanje svoje i svojih, ni drugima dijeliti od onoga što je njemu potrebno da sačuva dostojanstvo svoje osobe i ono što njemu dolikuje: «Nitko ne mora živjeti ispod svoga dostojanstva». Kad se pak udovolji potrebi i dostojanstvu, dužnost je udijeliti od onoga što je preostalo. «Što vam preostaje, dajte kao milostinju» (Lk, 11, 41). Te dužnosti ne proizlaze iz pravednosti, osim u krajnjoj nuždi, nego iz kršćanske ljubavi, a njezino ispunjenje ne možemo tražiti zakonskim putem. No nad ljudskim zakonima i sudovima stoji zakon i sud boga, Isusa Krista, koji na mnogo načina potiče da se čini dobro: «Blaženije je davati nego primati» (Dj, 20, 35), On će smatrati da je podijeljena ili uskraćena milostinja njemu samome podijeljena ili uskraćena. «Što god

učiniste jednome od ove moje najmanje braće, meni učiniste» (Mt 25, 40). Stvar se sastoji u ovome: Tko je

Božjom dobrotom primio više dobara, bilo tjelesnih i vidljivih, bilo duhovnih, primio ih je zato da ih upotrijebi za svoje usavršavanje i kao sluga Božje providnosti na korist drugih. «*Tko ima talenta neka ne šuti. Tko ima obilno imetka, neka se čuva da ne ohladi za djela milosrđa. Tko ima sposobnost upravljanja, neka mnogo nastoji da s bližnjim podijeli upotrebu i plodove*» (sv. Grgur Veliki, Evangelium Homiliae, IX, r. 7)
(*Rerum Novarum, br. 19*)

II. Privatan posjed

205. To što je Bog cijelom ljudskom rodu dao zemlju da je uživa i koristi nipošto ne može škoditi privatnom vlasništvu. Kaže se da je Bog dao zemlju cijelom ljudskom rodu, no time nije rečeno da bi on htio da svi zajedno njome vladaju, već jedino to da u početku nijedan dio zemlje nije pojedincu doznačen u posjed, nego da je Bog ljudskoj vještini i uredbama naroda prepustio da odrede privatno vlasništvo pojedinca. Uostalom, makar je zemlja i razdijeljena među pojedince, ona ipak ne prestaje služiti općem dobru, jer nema nekoga tko se ne bi hranio onime što polja donesu. Oni koji nemaju posjeda, nadoknađuju to radom, tako da se doista može ustvrditi da se sav način kojim se stječe hrana i uzdržavanje sastoji u radu što ga tko ulaže bilo na svojem zemljištu bilo u kakvu korisnu vještinu za koju napokon prima plaću, i to opet od mnogostrukog ploda zemlje. Odatle ponovno slijedi da privatno vlasništvo odgovara ljudskoj naravi.
(*Rerum Novarum, br. 7*)

206. Zato se treba brižno čuvati dviju opasnosti na koje bismo mogli naletjeti. Kao što naime oni koji niječu ili umanjuju društveno ili javno značenje prava vlasništva srljaju u tako zvani «individualizam» ili mu se bar približavaju, tako i oni koji zabacuju ili slabe privatno i

pojedinačno značenje istoga prava nužno tonu u «kolektivizam» ili bar skreću prema njegovu naučavanju. Tko to nema pred očima, taj će se strmom stazom skotrljati u provalije moralnog, juridičkog i socijalnog modernizma, na što smo upozorili u prvoj enciklici na početku našeg Pontifikata (*enciklika Ubi Arcano*). To neka naročito znaju oni koji u svojoj težnji za prevratom ne zaziru Crkvu optuživati pogrđnim klevetama, da je ona dopustila da se u naučavanje teologa uvuče pogansko primanje vlasništva i da to treba svakako zamijeniti drugim koje oni, pokazujući neobično neznanje, nazivaju kršćanskim

(*Quadragesimo Anno*, br. 46)

207. Moramo se još jednom prisjetiti načela bitnog za kršćanski socijalni nauk: dobra ovoga svijeta *izvorno su namijenjena svima*. Pravo na privatno vlasništvo je *opravdano i nužno*, ali ono ne poništava vrijednost toga načela: na njemu, zapravo, počiva «socijalna hipoteka», to jest, u njemu se kao unutarnja kvaliteta prepoznaje socijalna funkcija, koja se temelji i ima svoje opravdanje upravo na općem određenju dobara.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 42)

208. U svjetlu «novih stvari» današnjice iznova smo čitali *odnos između individualnog ili privatnog vlasništva i univerzalne namjene dobara*. Čovjek ostvaruje sebe samoga svojom inteligencijom i svojom slobodom. To čineći, uzima kao predmet i kao sredstvo stvari ovoga svijeta te ih prisvaja. U tom njegovu djelovanju temelji se pravo na inicijativu i na individualno vlasništvo. Svojim radom čovjek se zalaže ne samo za sebe sama nego, također, *za druge i s drugima*: svatko surađuje s radom drugoga i na njegovo dobro. Čovjek radi kako bi zadovoljio potrebe svoje obitelji, zajednice koje je dio, nacije i, na kraju, svega čovječanstva (*Laborem Exercens*, br. 10). Suraduje, osim toga, u radu drugih koji djeluju u

istom poduzeću, također u radu dobavljača ili pri potrošnji klijenata u lancu solidarnosti što se sve više i više širi. Pravedno je i zakonito također vlasništvo sredstava proizvodnje bilo na polju industrije bilo poljodjelstva ako služi korisnom radu; postaje, naprotiv, nezakonito ako se ne valorizira ili pak služi a sprečava rad drugih kako bi se stekla zarada koja se ne rađa iz globalnog širenja rada i društvenog bogatstva nego, naprotiv, od njihova smanjivanja, od nezakonita izrabljivanja, od spekulacije i razbijanja solidarnosti u svijetu rada (*Laborem Exercens*, br. 14). Takvo vlasništvo nema nikakva opravdanja, te je zloupotreba pred licem Boga i ljudi.

(Centesimus Annus, br. 43)

209. Prije svega treba znati i uvjeriti se da nije ni Lav ni ikoji od onih teologa koji su učili pod vodstvom i ravnanjem Crkve, nikada nijekao ili posumnjao u dvostruko značenje vlasništva: pojedinačno (individualno) i društveno, ukoliko se ono odnosi ili na pojedince ili na opće dobro. Naprotiv, oni su uvijek jednoglasno tvrdili da je narav ili sam Stvoritelj ljudima dao pravo privatnog vlasništva da bi se ili pojedinci mogli brinuti za se i za svoju obitelj ili da bi ta dobra, koja je Stvoritelj odredio za cijel ljudsku obitelj, zbilja poslužila tom cilju. A ništa se od toga ne može postići nikako drugačije, nego ako se poštuje stalan i određen red.

(Quadragesimo Anno, br. 45)

III. Sustavi gospodarstva

210. Crkva je odbacila totalitarne i ateističke ideologije, povezane, u moderno doba, s «komunizmom» ili «socijalizmom». K tome, u praksi «kapitalizma» odbila je individualizam i apsolutno prvenstvo zakona tržišta nad ljudskim radom. Regulacija ekonomije samim

centraliziranim planiranjem u osnovi izopačuje društvene sveze; a regulacija samim zakonom tržišta vrijeđa društvenu pravdu, «jer ima mnogo ljudskih potreba koje tržište ne može zadovoljiti» (CA, br. 34). Treba zagovarati razumnu regulaciju tržišta i ekonomskih inicijativa, po ispravnoj ljestvici vrijednosti i u cilju općeg dobra (KKC, br. 2425)

211. Vraćajući se sada na početno pitanje, smije li se reći daje nakon pada komunizma kapitalizam društveni sustav koji je pobijedio, i da se prema njemu moraju usmjeriti naponi zemalja koje nastoje rekonstruirati svoju ekonomiju i svoje društvo? Je li to model što ga treba preporučiti zemljama trećeg svijeta koje traže put istinskog ekonomskog i građanskog napretka?

Odgovor je očito zamršen. Ako se pod «kapitalizmom» misli ekonomski sustav koji priznaje temeljnu i pozitivnu ulogu poduzetništva, tržišta, privatnog vlasništva i, dosljedno, odgovornosti za sredstva proizvodnje, slobodnog ljudskog stvaralaštva na sektoru ekonomije, odgovor je dakako pozitivan, premda bi se možda zgodnije moglo govoriti o «ekonomiji poduzetništva» ili o «ekonomiji tržišta» ili jednostavno o «slobodnoj ekonomiji». No ako se pod «kapitalizmom» misli sustav u kojem sloboda na ekonomskom sektoru nije stavljena u čvrst juridički kontekst koji će je staviti u službu integralne ljudske slobode, te je smatrati posebnom dimenzijom te slobode, središte koje jest etičko i religiozno, tada je odgovor odlučno negativan. (*Centesimus Annus*, br. 42)

212. Razvitak gospodarskih djelatnosti i rast proizvodnje namijenjeni su namirivanju ljudskih potreba. Ekonomski život ne ide samo za porastom proizvodnje dobara iza povećanjem dobiti ili moći; on je najprije upravljen služenju osobama, cijelomu čovjeku i svoj

ljudskoj zajednici. Vođena vlastitim metodama, ekonomska djelatnost da bi odgovorila naumu Božjem o čovjeku, mora se odvijati u granicama moralnog reda, u skladu s društvenom pravednošću.

(KKC 2426)

213. Čini se da je na razini pojedinih nacija kao ina razini međunarodnih odnosa *slobodno tržište* najdjelotvornije sredstvo kako bi se smjestile resurse i djelotvorno odgovorilo na potrebe. To ipak vrijedi samo za one potrebe koje su «plative», koje se mogu kupiti, i za one resurse koje su «prodajne», tj. U stanju da postignu odgovarajuću cijenu. No postoje brojne ljudske potrebe koje nisu za tržište, Stoga je dužnost pravednosti i istine spriječiti da temeljne ljudske potrebe ne ostanu nezadovoljene i da ne propadnu ljudi koji od toga trpe. Potrebno je, osim toga, pomoći tim potrebitim ljudima da steknu znanja i da uđu u krug međusobne povezanosti, da razviju svoje mogućnosti kako bi najbolje koristiti svoje sposobnosti i resurse. Još prije logike razmjene jednakih vrijednosti i oblika pravde koji su joj vlastiti postoji *nešto što se duguje čovjeku zato što je čovjek* snagom njegova eminentnog dostojanstva. To *nešto* što mu se duguje nužno uključuje mogućnost da preživi i da dadne aktivan doprinos zajedničkom dobru čovječanstva.

U kontekstu trećega svijeta zadržavaju svoju vrijednost (u nekim slučajevima to je tek cilj koji valja postići) upravo oni ciljevi što ih enciklika *Rerum novarum* navodi kako bi se izbjeglo svođenje čovjekova rada i samoga čovjeka na razinu puke robe: plaća koja je dostatna za život obitelji; socijalno osiguranje za starost i nezaposlenost; odgovarajuća skrb za uvjete rada.

(*Centesimus Annus*, br. 34)

214. Treba također naglasiti da istinska pravednost nekog društveno-ekonomskog sistema i, u svakom slučaju, njegovo ispravno funkcioniranje zaslužuju na

koncu konca da budu ocijenjeni prema načinu koliko se pravedno u tom sistemu nagrađuje ljudski rad. Ovdje se ponovno susrećemo s prvim načelom svakog etičko-društvenog poretka, to jest *načelom o zajedničkoj uporabi dobara*. U svakom sistemu, bez obzira na temeljne odnose između kapitala i rada, plaća to jest *nagrađivanje rada, konkretan je put* kojim su većini ljudi dostupna dobra namijenjena zajedničkoj upotrebi, bilo da je riječ o prirodnim ili o proizvedenim dobrima. Jedna i druga postaju radniku dostupna na temelju plaće koju prima kao nagradu za svoj rad. Upravo zato pravedna plaća u svakom slučaju postaje *konkretnom provjerom pravednosti* svega društveno-ekonomskog sistema i, svakako, njegova ispravnog funkcioniranja. Nije to jedina provjera, ali je naročito važna i, u određenom smislu, ključna.

(Laborem Exercens, br. 19)

215. U isti mah nastoje izbjeći da mehanizmi tržišta budu jedina točka odnosa udruženog života, te teže da te mehanizme podlože nadzoru javnosti koji aktualizira princip zajedničke namjene dobara zemlje. Stanovito obilje ponude rada, čvrst sustav socijalnog osiguranja i profesionalne izobrazbe, sloboda udruživanja i djelotvorna akcija sindikata, skrb u slučaju nezaposlenosti, instrumenti demokratskog sudjelovanja u društvenom životu, morali bi u tom kontekstu izbaviti rad iz uvjeta «robe» i jamčiti mu mogućnost da se obavlja dostojno.

(Centesimus Annus, br. 19)

216. Treba se, osim toga, i za drugo nešto brinuti što je s prethodnim tijesno povezano. Kao što je jedinstvo ljudskog roda ne može osnivati na opreci «klasa», tako niti se valjano uređenje ekonomskih odnosa može prepustiti slobodnoj konkurenciji snaga. Iz te naime glave, kao iz kakva zamućenog vrela, proistekose sve

zablude «individualističke» ekonomije. Taj nauk, bilo iz zaboravi ili iz neznanja, ruši socijalno i moralno značenje gospodarskih odnosa i drži da ih treba i uređivati (sasvim neovisno) od javne vlasti, zato jer imaju svoje mjerodavno načelo u trgovini i u slobodnoj konkurenciji, prema kojem bi se ravnalo mnogo savršenije nego prema ikojem stvorenom razumu. No premda je katkada konkurencija pravedna i vrlo korisna, ipak ona ne može posve upravljati gospodarskim odnosima. To je u punoj mjeri dokazano iskustvom kad su se teorije naopakog individualističkog duha stale provoditi u djelo. Stoga je neizbježno potrebno podvrgnuti gospodarske odnose istinskom i uspješnom načelu. Njegovu ulogu još mnogo manje može vršiti ekonomska prevlast koja je odnedavna stupila na mjesto slobodne konkurencije; ona je naime neka slijepa sila i nasilna moć, a da ljudima postane korisna, treba je snažno obuzdavati i oprezno njome upravljati. No obuzdavati se ne može sama od sebe. Treba dakle pronaći višu i plemenitiju silu koja će strogo i pošteno vladati nad ovom prevlašću, a to je pravednost i ljubav. Zato je nužno da se na društvenoj pravednosti nadahnjuju nacionalne institucije, štoviše, i sav društveni život; a još je potrebnije da ta pravednost doista bude djelotvorna, odnosno da stvara pravni i socijalni red kojim će se nadahnjivati cijelo gospodarstvo. A društvena ljubav mora bit kao neka duša tog reda što ga javna vlast mora braniti i čuvati svim silama. To lakše će to moći izvršiti što bude sa sebe zbacila one terete koji na nju ne spadaju, kao što smo ranije izjavili.

(Quadragesimo Anno, br. 89)

217. Moderna *poduzetnička ekonomija* sadrži pozitivne vidove, korijen koji jest sloboda osobe, koja se izražava na ekonomskom polju kao i na toliko drugih područja. Ekonomija je, naime, sektor mnogostruke ljudske djelatnosti te u njoj, kao i na svakom drugom polju, vrijedi pravo na slobodu kao i dužnost da se njome

odgovorno služimo. No važno je uočiti da postoje specifične razlike u tim tendencijama modernog društva i prošlih društava, makar i onih iz još nedavne prošlosti. Ako je nekoć odlučujući faktor proizvodnje bila *zemlja* i kasnije *kapital*, shvaćen kao masa strojeva i instrumentalnih dobara, danas je odlučujući faktor sve više *sam čovjek*, i to njegova spoznajna sposobnost koja se očituje u znanstvenim spoznajama, njegova sposobnost za solidarnu organizaciju, sposobnost da uoči i zadovolji potrebe drugoga.

(*Centesimus Annus*, br. 32)

IV. Moralnost, pravednost i gospodarski poredak

218. No premda ekonomija i čudoređe imaju svaka svoje područje, pogrešno bi bilo govoriti da su ekonomski i čudoredni red jedan od drugoga tako odijeljeni i međusobno tuđi da onaj ne bi bio nikako ovisan o ovome. Istina je, dakako, da takozvani ekonomski zakoni, izvirući iz same prirode stvari i naravi ljudskog tijela i duha, određuju koje ciljeve na polju gospodarstva ljudsko djelovanje ne može, a koje može dosegnuti i pomoću kojih sredstava. Ali sam razum jasno pokazuje iz prirode stvari te iz pojedinačne i društvene čovjekove naravi kakov je cilj Bog Stvoritelj propisao sveukupnoj gospodarskoj djelatnosti.

(*Quadragesimo Anno*, br. 42)

219. Sa zahtjevima se pravde, međutim, ima uskladiti ne samo raspodjela radom stečenih dobara nego i radni uvjeti pod kojim se ta dobra ostvaruju. Čovjeku je naime prirodna potreba da, kad nešto radom proizvodi, smije i suodlučivati u upravljanju i radeći sam sebe usavršavati.

Iz toga slijedi da, primjenjuje li se u proizvodnji takvo gospodarsko ustrojstvo i postupci koji bi ili doveli u pitanje ljudsko dostojanstvo zaposlenih ili oslabili smisao

odgovornosti, ili oduzeli pravo na slobodnu inicijativu, takav je gospodarski poredak, smatramo, daleko od pravednosti čak ako i uvjetuje izvanredno visoku proizvodnju i makar se njezina dobra dijelila po pravdi i pravičnosti.

(Mater et Magistra, br. 82-83)

220. Ali, ako točnije i dublje promotrimo, jasno ćemo uvidjeti potrebu da tom vrlo žuđenom društvu pridizanju treba prethoditi obnova kršćanskog duha, od kojega su jedno otpali toliki ljudi što se bave ekonomijom. Samo tako ćemo postići da toliki napori ne propadnu uzalud, i da zgrada koja se gradi bude na pećini, a ne na nestalnom pijesku. Tako smo, časna braćo i ljubljani sinovi, pregledali današnje gospodarsko uređenje i upoznali da boluje od teških mana. Također smo komunizam i socijalizam ponovno pozvali na sud i pronašli da su svi njihovi oblici pa i oni ublaženi, daleko zaglibili od evanđeoskih zapovijedi.

(Quadragesimo Anno, br. 127-128)

221. Ovdje želim predstavnike gospodarskih znanosti i same menedžere, kao i odgovorne političare pozvati da prime na znanje žurnu potrebu, da si gospodarska trgovina i odgovarajuće političke mjere uzmu za konačan cilj ispuniti blagostanjem svakog čovjeka u njegovoj cjelokupnosti. To ne nalaže samo etika, nego i zdravo gospodarstvo. Iskustvo je navodno potvrdilo, te o tome ovisi gospodarski uspjeh, da se ljude i njihove sposobnosti poboljšavaju, sudjelovanje potiče, znanja i informacije brže protiču, te da raste solidarnost.

(Poruka povodom svjetskog dana mira 2000. br. 16)

222. Uostalom, iz samog se povijesnog razvoja sve pravilnije shvaća da uopće ne može biti uspješne i dobro sazdana ljudske zajednice na djeluju li suradnički na gospodarskom polju i privatnici i državna vlast. Ta se pak suradnja ima ostvarivati uzajamnim i složnim trudom i to tako da ulog koji ide jedne i druge što bolje odgovara

potrebama općeg dobra, već prema promjenljivim prilikama vremena i života.

(Mater et Magistra, br. 56)

V. Autentična teologija oslobođenja

223. Nauka Krista je poruka slobode i snaga za oslobođenje. Zadnjih godina je esencijalna istina postala predmet teoloških razmišljanja sa novom pozornošću koja je već sama po sebi puna obećanja. Oslobođenje je prvotno i prije svega oslobođenje od radikalnog zarobljavanja grijeha. Njegov kraj i cilj je sloboda djece Božje, dar milosrđa. Kao logična posljedica zahtjeva slobodu od mnogih vrsta ropstva, na kulturnom, gospodarskom, socijalnom i političkom području, koji su naposljetku potekli iz grijeha i ljude prečesto odvrćali živjeti na način koji odgovara njihovom dostojanstvu.... Gledom na žurnost određenih problema pojedini su pokušani, biti jednostrano istaknuti oslobođenjem iz jarma svjetske i vremenske vrste. To čine na način, te se čini, da postavljaju oslobođenje od grijeha na drugo mjesto a tako ne uspijevaju pridati mu važnost koja mu pripada.

(Libertatis Nuntius, uvod)

224. S obzirom na žurnost, dijeliti kruh, pokušalo se staviti evangelizaciju u zgradu te ostaviti to za sutra: prvo kruh, te potom Riječ Gospodnja. Fatalna je greška, razdvajati to dvoje a još gore, suprotstavljati ih jedno drugom. Doista kršćanska perspektiva pokazuje da i te kako jedna s drugom imaju veze.

(Libertatis Nuntius, VI, br. 3)

225. Do razmjera da struje potpuno ostanu marksističke, one se i dalje baziraju na određenim temeljnim učenjima, koja ne mogu biti spojena sa kršćanskom koncepcijom čovječanstva i društva....Željeli bismo posjetiti

na to da je ateizam i nijekanje ljudske osobe, njene slobode i prava središnji dio marksističke teorije. Ta teorija sadrži greške koje izravno prijetu istini vjere s obzirom na vječnu sudbinu pojedinih ljudi. Konačno pokušaj znači, analizu, njihov kriterij tumačenja koji se temelji na ateističkoj koncepciji unijeti u teologiju, te samog sebe uplesti u plodno proturječje.

(Libertatis Nuntius, VII, br. 8-9)

226. Ne treba doista kriti da su mnogi velikodušni kršćani, osjetljivi na potresna pitanja oslobođenja i u želji da Crkvu potaknu na zalaganje oko oslobođenja, često u napasti da njeno poslanje svedu na razinu čisto vremenite svrhe; da njene ciljeve čisto antropocentrično usmjere; da spasenje kojega je Crkva glasnica i sakrament svedu na materijalno blagostanje, njenu djelatnost na zahvate društvenog ili političkog reda, zaboravljajući posve na njenu duhovnu i religioznu usmjerenost. No kad bi se sve to ostvarilo, Crkva bi izgubila svoj temeljni smisao. Njena poruka o oslobođenju ne bi više imala nikakve izvornosti te bi je lako prigrabili i zloupotrijebili razni ideološki sustavi i političke stranke.

(Evangelii Nuntiandi, br. 32)

227. Stoga Crkva dok propovijeda oslobođenje i dok se pridružuje onima koji za nj rade i trpe, ne prihvaćajući da se njeno poslanje isključivo ograničava na religiozno područje i da se ne brine o čovjekovim vremenitim problemima, ipak ponovno potvrđuje prvenstvo svoga duhovnog poziva i ne pristaje da navještaj o Kraljevstvu zamijeni propovijedanjem ljudskih oslobođenja. Štoviše, ističe da bi njezin doprinos oslobođenju bio nepotpun ako bi propustila navijestiti spasenje u Isusu Kristu.

(Evangelii Nuntiandi, br. 34)

228. Raznolikost situacija i problema u današnjem svijetu je velika i obilježena je hitrim promjenama. Stoga ne treba neodgovarajuće poopćivati i pojednostavljivati. Ali

moguće je uzeti *temeljne tendencije koje su prepoznatljive u današnjem društvu*. Kao i u polju, kako to opisuje Evandjelje, rastu i korov i dobro žito, tako se i u povijesti nađu na svakodnevnoj pozornici često puta proturječno običajima ljudske slobode dobro i zlo, nepravda i pravda, nužda i nada jedno kraj drugog a nerijetko su i usko isprepleteni.
(*Christiffideles Laici, br. 3*)

VI. Intervencija države i gospodarstvo

229. Druga zadaća države jest da nadzire i vodi vršenje ljudskih prava na ekonomskom sektoru; no na tom polju prva odgovornost ne pripada državi, nego pojedincima, raznim skupinama i društvima na koje se raščlanjuje društvo. Država ne može davati neposredno pravo na rad, osim ako, poput vojske, ne reglementira sav ekonomski život te uguši slobodnu inicijativu pojedinaca. To ipak ne znači da država nema nikakvih kompetencija na tom području, kako su tvrdili podupiratelji odsutnosti svih pravila u ekonomskoj sferi. Država je, štoviše, dužna podupirati djelatnost poduzeća stvarajući uvjete koji će osigurati prilike za rad, potičući tu djelatnost gdje bi aktivnost bila nedostatna i podupirući je u trenutcima krize.

Država posjeduje, također, pravo da zahvati kad posebne prilike monopola kočie ili sprečavaju razvoj. No osim tih zadataka, tj. da usklađuje i usmjeruje razvitak država može vršiti *zamjenske funkcije* u iznimnim prilikama, kad društveni sektori ili sustavi poduzeća, preslabi ili na putu izgradnje, nisu dorasli svojim zadacima. Slični zamjenski zahvati, opravdani hitnim razlozima koji se tiču općega dobra, moraju se, koliko je moguće, ograničiti u vremenu da ne bi trajno oduzeli spomenutim sektorima i sustavima poduzeća nadležnosti koje su im vlastite i da ne bi previše proširili područje državne intervencije na način koji šteti slobodi bilo ekonomskoj bilo građevinskoj.

(*Centesimus Annus, br. 48*)

230. Svako ima pravo na ekonomsku inicijativu, svatko će svoje talente zakonito upotrebljavati da bi pridonio obilju od kojeg svi mogu imati koristi i da bi ubrao pravedne plodove svojih napora. Pazit će da se ravna po odredbama što ih zakonite vlasti donose u cilju općeg dobra.
(KKC, br. 2429)

231. U tom smislu s pravom se može govoriti o borbi protiv ekonomskog sustava koji se shvaća kao metoda koja osigurava apsolutno prvenstvo kapitalu, posjedu sredstava proizvodnje i zemlje naspram slobodnoj subjektivnosti čovjekova rada (usp. *Laborem Exercens*, br. 7). Toj borbi protiv takvog sustava ne postavlja se kao alternativni model socijalistički sustav, koji je u stvari, kako se čini, državni kapitalizam, nego *društvo slobodnoga rada, poduzetništva i participacije*. Takvo se društvo ne protivi tržištu, ali zahtijeva da ga prikladno nadziru društvene snage i država, tako da jamče zadovoljavanje temeljnih potreba svega društva.
(*Centesimus Annus*, br. 35)

232. Sama privatna inicijativa i naprosto igra konkurencije ne bi mogla osigurati da razvoj uspije. Ne treba se izlagati opasnosti da se još više poveća bogatstvo bogatih i moć jakih a da se potvrdi bijeda siromašnih i oteža ropstvo potlačenih. Potrebni su, dakle, programi da bi se «ohrabrila, potakla, koordinirala, dopunila i integrirala»(MM, br. 44) akcija pojedinaca i posredničkih tijela. Dužnost je javnih vlasti da odaberu ili čak nametnu usmjerenja za kojima treba ići, ciljeve koje treba postići i putove kojima će se do njih doći; one moraju poticati sve organizirane snage u toj zajedničkoj akciji. Dakako, moraju nastojati da pridobiju za ta nastojanja privatne inicijative i posrednička tijela, da bi tako izbjegle opasnost posvemašnje kolektivizacije ili samovoljnog planiranja, što bi oboje, kao negacija slobode, isključilo ostvarivanje temeljnih prava ljudske osobe.
(*Populorum Progressio*, br. 33)

233. Lako je, dakako, uočiti da noviji napredak znanosti uspješniji način proizvodnje pružaju mnogo više nego nekad državnoj upravi mogućnost: i da smanjuje razlike između različitih ekonomskih područja, između pojedinih pokrajina iste zemlje i među pojedinim narodima u svijetu; i da unutar stanovitih granica zadrži kolebanja koja obično nastaju zbog nestalnih ekonomskih prilika; da, konačno, pruža uspješne lijekove protiv masovne nezaposlenosti. Stoga se neprestano od državnog vodstva, koje se treba brinuti za opće dobro, zahtijeva da se mnogostruko i šire nego ranije i smišljenije zauzme za ekonomiku te da ovoj svrsi shodno prilagodi ustanove, službe, sredstva i postupke.
(*Mater et Magistra*, br. 54)

234. Već na početku valja ustanoviti da na gospodarskom području prednost ima osobna inicijativa pojedinaca bilo da rade samostalno bilo da se na različite načine udružuju radi stjecanja zajedničkih pogodnosti.

No s razloga koje su naši predšasnici iznijeli, u ovom je nužno da i državna vlast bude djelatno prisutna da se porast materijalnih dobara pravilno promiče da bi vodio socijalnom napretku, a tako i koristi sviju građana.

A ta briga države: da njeguje, potiče, sređuje, nadomješta i upotpunjuje oslanja se na «načelo pripomoćne službe» (SK, QA 81) koje Pio XI. Izlaže u enciklici *Quadragesimo Anno* ovako: «Ostaje ipak u društvenoj filozofiji čvrsto i nepomično načelo koje se ne može ni ukloniti niti promijeniti. To načelo glasi: Kao što ne valja pojedincima oduzimati i državi predavati poslove koje oni mogu obaviti na vlastitu odgovornost i vlastitom marljivošću, tako je nepravedno i u visokom stupnju škodljivo i za javni poredak opasno davati većemu i višemu društvu poslove koje mogu izvršavati manje i niže zajednice. Svaka naime društvena ustanova mora po svojem pojmu i značenju donositi pomoć udovima društvenog tijela, a ne smije ih nikada niti uništiti niti sasvim prisvojiti.» (SK, QA br. 23).
(*Mater et Magistra*, br 51-53)

235. Socijalizacija sadržava i opasnosti. Pretjerano miješanje države može ugroziti osobnu slobodu i inicijativu. Crkvena je nauka razradila načelo tzv. *Supsidijarnosti*. Prema tom načelu «društvo višeg reda ne smije se miješati u unutarnji život društva nižeg reda lišavajući ga njegovih nadležnosti, nego ga mora podržavati u slučaju nužde te mu pomoći da svoje djelo uskladi s djelovanjem drugih društvenih čimbenika u vidu zajedničkog dobra» (CA, br. 48) (KKC, br. 1883)

236. Zadaća je države da se brine za obranu i zaštitu zajedničkih dobara, kao što su prirodni okoliš i ljudski okoliš, održavanje kojih ne mogu jamčiti jednostavni mehanizmi tržišta. Kao što je u doba starog kapitalizma država bila dužna da brani temeljna prava rada tako su sada, u novom kapitalizmu, i ona i čitavo društvo dužni da *brane kolektivna dobra*, koja, između ostalog, tvore okvir unutar kojega je jedino moguće da svatko zakonito postigne svoje individualne ciljeve. (*Centesimus Annus*, br. 40)

237. Načelo supsidijarnosti protivi se svim oblicima kolektivismu. Ono određuje granice uplitanju države i nastoji uskladiti odnose između pojedinaca i društava. Teži za uspostavom istinskog međunarodnog poretka. (KKC, br. 1885)

238. Ta se opća razmatranja odrazuju također na *ulogu države na ekonomskom sektoru*. Ekonomska aktivnost, posebno ona tržišne ekonomije, ne može se razvijati u institucionalnoj juridičkoj i političkoj praznini, Pretpostavlja, naprotiv, sigurnost što se tiče jamstva individualne slobode i individualnog vlasništva, osim toga, jamstvo stabilnog novca i djelotvornih javnih službi. Stoga je glavna zadaća države da jamči tu sigurnost, tako da onaj koji radi i proizvodi može uživati plodove vlastitog rada te se osjetiti potaknutim da ga vrši djelotvorno i pošteno. Manjak sigurnosti, praćen

korupcijom javne vlasti i širenjem krivih izvora obogaćivanja i lakih profita koji se temelje na nezakonitim ili pak čisto špekulantskim djelatnostima, jedan je od glavnih zapreka razvitka i ekonomskog poretka.

(*Centesimus Annus*, br. 48)

239. Da bi ti naponi postigli svoju punu efikasnost, ne smiju ostati raspršeni i izolirani, još manje suprotstavljeni jedni drugima iz razloga prestiža ili moći: situacija traži usklađene programe. Program je, u stvari, nešto više i nešto bolje od prigodne pomoći prepuštene nečijoj dobroj volji. On pretpostavlja, kao što je gore rečeno, dublje proučavanje, preciziranje ciljeva, utvrđivanje sredstava, organiziranje napora, kako bi se odgovorilo sadašnjim potrebama i predvidivim zahtjevima. Ali on je još mnogo više od toga, ukoliko nadilazi perspektive samog ekonomskog rasta i socijalnog procesa: on daje smisao i vrijednost djelu koje se ima izvršiti. Samim tim što radi na boljoj sistematizaciji svijeta, on daje čovjek veću vrijednost.

(*Populorum Progressio*, br. 50)

VII. Trgovina

240. Bili smo spomenuli činjenicu da *čovjek radi s drugim ljudima* sudjelujući pri «socijalnom radu» koji se proteže na sve šire i šire krugove. Tko proizvodi neki predmet, općenito ga pravi, osim za vlastitu potrebu, zato da bi se njime mogli služiti drugi pošto su platili pravednu cijenu, ustanovljenu zajedničkim sporazumom pomoću slobodnog cjenkanja. No upravo sposobnost da se na vrijeme znaju potrebe drugih ljudi i kombinacije proizvodnih faktora koji su najprikladniji da ih zadovolje jest drugo važno vrelo bogatstva u modernom društvu. Uostalom, mnoga dobra ne može na prikladan način proizvesti djelo samo jednog pojedinca, nego zahtijevaju suradnju mnogih oko istog cilja. Organizirati takav proizvodni napor, planirati njegovo

trajanje u vremenu, potruditi se da pozitivno odgovara potrebama koje mora zadovoljiti, preuzimati nužne rizike: i to je jedno vrelo bogatstva modernog društva. Tako sve očitijom i odlučujućom postaje *uloga ljudskoga rada*, discipliniranoga i stvaralačkog i – kao bitan dio takvoga rada – *sposobnosti za inicijativu i poduzetništvo*.

Takav proces, koji konkretno iznosi na svjetlo istinu o osobi što je kršćanstvo neprestano tvrdi, treba gledati s pozornošću i naklonošću. Doista, glavni izvor dobara zajedno sa zemljom jest *sam čovjek*. Njegova je to inteligencija koja umije pronaći proizvodne mogućnosti zemlje i mnogostruke načine kojima se mogu zadovoljiti ljudske potrebe. Njegov disciplinirani rad u solidarnoj suradnji dopušta stvaranje *radnih zajednica*, uvijek sve širih i dostojnijih povjerenja, kako bi se izvela promjena ljudske i prirodne okoline. Taj proces uključuje važne kreposti, kao marnost, radinost, razboritost u preuzimanju razumnih rizika, dostojnost povjerenja i vjernost u međuljudskim odnosima, snaga u provedbi teških i bolnih odluka, ali nužnih za zajednički rad poduzeća i da se prevladaju nadošle nevolje.

(*Centesimus Annus*, br. 32)

241. Bez ovog zapažanja ne može se razumjeti smisao kreposti radišnosti, a pogotovo se ne može shvatiti zašto bi radišnost bila krepost: u stvari, krepost kao moralna navika jest ono što čini čovjeka boljim ukoliko je čovjek. Ta činjenica nimalo ne mijenja našu opravdanu brigu kako izbjeći da rad ne *umanji* dostojanstvo samog *čovjeka*, dok istovremeno *oplemenjuje materiju*. Poznato je, također, da se na mnogo načina može rad upotrijebiti *protiv čovjeka*, da se čovjek može kažnjavati sistemom prisilnog rada u *koncentracijskim logorima*, da se rad može učiniti sredstvom tlake nad čovjekom, da se, konačno, na različite načine može eksploatirati ljudski rad, to jest radnik. Sve to potkrepljuje moralnu obvezu da se radišnost kao krepost poveže s *društvenim poretkom rada*, koji će omogućiti čovjeku da u radu «bude više čovjek» te zbog rada ne bude ponižen – ne

samo trošeći fizičke snage (što se ne može izbjeći barem do određenog stupnja) – nego, pogotovo, gubeći sebi svojstveno dostojanstvo i subjektivnost.

(*Laborem Exersens*, br. 9)

242. Crkva priznaje pravednu *funkciju profita* kao pokazatelja dobrog poslovanja tvrtke: kad neka tvrtka proizvodi dohodak, to znači da su se na pravi način upotrijebili proizvodni čimbenici i da su dužno zadovoljene odgovarajuće ljudske potrebe. Dohodak ipak nije jedini pokazatelj stanja poduzeća. Moguće je da su ekonomski računi uredni, a da su u isti mah ljudi, koji čine najdragocjeniji posjed tvrtke, poniženi i povrijeđeni u svojem dostojanstvu. To je, dakako, moralno nedopustivo, ali mora proizvesti u budućnosti negativne posljedice također za ekonomsku djelotvornost poduzeća. Svrha poduzeća, u stari, nije jednostavno proizvodnja dohotka, nego postojanje same tvrtke kao *zajednice ljudi* koji na različit način ostvaruju zadovoljavanje svojih temeljnih potreba te tvore posebnu grupu u službi cijeloga društva. Dohodak je regulator života poduzeća, ali nije jedini; treba uvažiti i *druge ljudske i moralne faktore* koji s kroz dugu periodu barem jednako bitni za život poduzeća.

(*Centesimus Annus*, br. 35)

243. Svako ima pravo na ekonomsku inicijativu, svatko će svoje talente zakonito upotrebljavati da bi pridonio obilju od kojeg svi mogu imati koristi i da bi ubrao pravedne plodove svojih napora. Pazit će da se ravna po odredbama što ih zakonite vlasti donose u cilju općeg dobra.

(KKC, br. 2429)

244. Socijalni nauk, - kako je rečeno – priznaje pozitivnost tržišta i poduzeća, ali u isti mah upozorava na nužnost da se oni usmjere prema zajedničkom dobru. Ona priznaje također zakonitost napora radnika da postignu puno poštivanje vlastitog dostojanstva i već prostor za sudjelovanje

u životu poduzeća tako da u nekom smislu, premda rade zajedno s drugima i pod vodstvom drugih, uzmognu, «raditi kao samostalni» (usp. *Laborem Exercens*, br. 15), koristeći svoju inteligenciju i slobodu.
(*Centesimus Annus*, br. 43)

245. Osim toga potrebno je istaknuti da se u današnjem svijetu među ostalim pravima vrlo često guši i pravo na poduzetnost u ekonomiji. A ipak je riječ o pravu koje je značajno ne samo za pojedinca već i za opće dobro. Iskustvo nas uči da nijekanje takvog prava ili njegovo ograničavanje u ime neke tobožnje «jednakosti» svih u društvu, umanjuje ili čak ruši duh poduzetništva, a to znači stvaralački duh građanina. Posljedica je toga da se u ovome svijetu ne stvara toliko neka prava jednakost, koliko «izjednačavanje prema dolje». Umjesto stvaralačkog poduzetništva rađa se pasivnost, ovisnost i podređenost birokratskom aparatu, koji kao jedini organ koji «određuje» i «odlučuje» - ako ne čak i kao jedini organ koji «posjeduje» - sveukupnost dobara i proizvodnih sredstava, sve dovodi u položaj gotovo posvemašnje ovisnosti, što je slično tradicionalnoj ovisnosti radnika proletera u kapitalizmu. To izaziva osjećaj frustracije i očaja te navodi ljude da se povlače iz života svoga naroda, a mnoge tjera u iseljništvo i pogoduje stvaranju svojevrsnog «psihološkog» iseljništva.
(*Sollicitudo rei Socialis*, br. 15)

246. Treba najprije upozoriti: da bi ovakva gospodarstva i udruženja stvarno postojala i uspijevala, moraju se neprestano prilagođivati – s obzirom na tehničku opremu i na način proizvodnje – novim prilikama vremena koje su iz dna u dan uvjetovane bilo znanstvenim i tehničkim napretkom bilo promjenljivim zahtjevima i željama ljudi. Pravo je da se za to brinu u prvom redu sami obrtnici i članovi udruženja.
(*Mater et Magistra*, br. 87)

247. No odlučivati o tom što unapređuje sveopći gospodarski položaj ne spada na pojedino proizvođačko poduzeće, nego na državnu vlast i za one državne ili međudržavne ustanove koje djeluju na raznim područjima privrednoga života. Očito je prikladno ili čak nužno da budu kod državnih vlasti i kod spomenutih ustanova zastupani, osim vlasnika ili njihovih zastupnika, radnici ili oni koji su po dužnosti pozvani da brane radnička prava, potrebe i želje. (*Mater et Magistra, br. 99*)

VIII. Ekonomizam i potrošaštvo

248. Riječ je o razvitku osoba, a ne samo o umnažanju stvari kojima se osobe mogu služiti. Riječ je - kako reče jedan suvremeni filozof i što potvrdi Koncil – ne toliko da netko «više ima» koliko da «više bude» (usp. GS, br. 35) Doista, postoji stvarna i vidljiva opasnost da čovjek, dok izvanredno napreduje njegova vlast nad svijetom stvari, izgubi najvažnije konce te vlasti, te na različite načine njegova ljudskost biva podvrgnuta tom svijetu stvari, i on sam postaje predmetom mnogolikih, premda često ne izravno zamjetljivih, manipulacija; biva manipuliran cijelom organizacijom društvenoga života, sustavom proizvodnje, pritiskom sredstava javnog priopćavanja. Čovjek se pak ne može odreći samoga sebe ni položaja koji mu u vidljivom svijetu pripada. Ne smije postati rob stvari, rob ekonomskih sustava, rob proizvodnje, rob vlastitih proizvoda. (*Redemptor Hominis, br. 16*)

249. Odveć velika razvijenost u kojoj samo neki društveni slojevi imaju *pretjerano* na raspolaganju svakovrsna materijalna dobra, lako čini ljude robovima «posjedovanja» i neposrednog uživanja, bez neke druge perspektive osim gomilanja ili stalne zamjene stvari koje već posjeduju, drugima – još savršenijima. To je takozvana civilizacija «potrošnje» ili «potrošačkog društva», koja sa

sobom donosi mnogo «škarta» i otpadaka». «Imati» predmete i dobra samo po sebi ne usavršava ljudsku osobu, ukoliko to ne pridonosi sazrijevanju i obogaćenju njegova *bića*, to jest ostvarenju ljudskoga poziva kao takvog.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 28)

250. Zahtjev za kvalitativno više zadovoljavajućom i bogatijom egzistencijom u sebi je zakonita stvar; no ne mogu se ne naglasiti nove odgovornosti i opasnosti povezane s tom povijesnom fazom. Kako se javljaju i definiraju nove potrebe, uvijek im prethodi više ili manje prikladna koncepcija čovjeka i njegova istinskog dobra: izborom proizvodnje i potrošnje očituje se određena kultura kao globalna koncepcija. Odatle proizlazi *pojava konsumizma*. U pronalaženju novih potreba i novih načina njihova zadovoljavanja nužno je dati se voditi integralnom slikom čovjeka koja će poštivati sve dimenzije njegova *bića* i podrediti one materijalne i instinktivne onim nutarnjim i duhovnim... Nije zlo željeti da se živi bolje, ali je pogrešan stil života koji se smatra boljim kad je usmjeren prema imati a ne prema biti, te želi imati više ne da bi bio više, nego da troši egzistenciju u užitku koji je svrha sam sebi.
(*Centesimu Annus*, br. 36)

ČLANAK 7

RAD I PLAĆE

I. Bit rada

251. Crkva već na prvim stranicama Knjige Postanka pronalazi vrelo svojega uvjerenja da je rad temeljna dimenzija ljudskog postojanja na zemlji. Analizom tih tekstova postajemo svjesni da su u njima – kadikad arhaičkim govorom – bile izražene temeljne istine o čovjeku, i to već u vezi s otajstvom stvaranja. To su istine koje o čovjeku odlučuju već od početka te u isto vrijeme zacrtavaju velike pravce njegova zemaljskog postojanja, kako u stanju izvorne pravednosti tako i nakon loma, koji je uslijedio istočnim grijehom, u izvornom savezu stvoritelja sa stvorenjem u čovjeku. Kad je čovjek, stvoren « na sliku Božju ..., muško i žensko » (Post 1,27), začuo riječi: « Plodite se i množite, napunite zemlju i sebi je podložite » (Post 1, 28-29), makar se te riječi ne odnosile izravno i izričito na rad, ipak bez ikakve sumnje indirektno ukazuju na rad kao na djelatnost koju treba vršiti u svijetu. Štoviše, ove riječi pokazuju njezinu na dublju bit. Čovjek je slika Božja između ostalog po nalogu koji je primio od svog Stvoritelja da podloži, da vlada zemljom. Ispunjavajući taj nalog, čovjek, svako ljudsko biće, postaje odrazom djelovanja Stvoritelja svemira.

Rad kao « prijelazna » djelatnost – tj. koja izvire iz ljudskog subjekta, a okrenuta je prema vanjskom objektu – pretpostavlja specifično vladanje čovjeka « zemljom » i sa svoje strane potvrđuje i razvija to vladanje. Jasno je da pod imenom « zemlja », o kojoj govori biblijski tekst, treba prije svega vidjeti čest vidljivog svemira na kojem čovjek živi, ali se istom riječi u širem smislu može nazivati čitav vidljivi svijet, ukoliko je u domašaju čovjekova utjecaja i njegovih nastojanja da zadovolji svoje potrebe. Izraz « vladajte zemljom » ima izvanredno veliku važnost. Pod tim se podrazumijevaju sva bogatstva koja zemlja krije u sebi (a neizravno sav vidljivi svijet), koja čovjek svojim svjesnim djelovanjem može otkriti i prikladno upotrijebiti. Tako te riječi s prvih stranica Biblije *nikad ne prestaju biti aktualne*. Obuhvaćaju isto tako sva prošla razdoblja civilizacije i

ekonomije kao i suvremenu stvarnost i buduće faze razvoja koje se možda već danas donekle naziru, ali koje čovjeku još uvijek velikim dijelom ostaju nekako nepoznate i skrivene.
(*Laberm Exercens, br. 4*)

252. U naše doba sve je važnija uloga *ljudskoga rada* kao proizvodnog čimbenika nematerijalnih i materijalnih bogatstava; postaje, nadalje, očito kako se rad jednog čovjeka prirodno isprepliće s radom drugih ljudi. Danas više no ikada raditi znači *raditi s drugima*, znači *raditi iza druge*: znači raditi nešto za nekoga. Rad je to plodonosniji i produktivniji koliko više je čovjek kadar spoznati proizvodne mogućnosti zemlje i čitati u dubinu potrebe dugoga čovjeka za kojega se taj rad čini.
(*Centesimus Annus, br. 31*)

253. U Božjem planu svaki je čovjek rođen da se razvija, jer svaki je život poziv. Već od rođenja, svima su u klici dane sile i sposobnosti koje moraju donijeti ploda: njihov puni razmah, koji dolazi i kao plod odgoja primljenog od sredine i vlastitog napora, omogućit će svakome da se okrene prema sudbini koju mu nudi Stvoritelj. Obdaren razumom i slobodom, on je odgovoran za svoj rast kao i za svoje spasenje. Oni koji ga odgajaju i okružuju mogu mu pomoći, a ponekad i štetiti; ipak svatko, bez obzira na utjecaje kojima je podložan, ostaje glavni tvorac svog uspjeha ili svog propašaja: samim naporom svog uma i volje svaki čovjek može rasti u čovječnosti, vrijediti više, biti više.
(*Populorum Progressio, br. 15*)

254. Ljudski rad proizlazi neposredno od osoba stvorenih na sliku Božju, i pozvanih produžiti, jedni s drugima i jedni za druge, djelo stvaranja, ovladavajući zemljom. Rad je dakle dužnost: «Tko neće da radi, neka i ne jede» (2 Sol 3,10). Rad časti Stvoriteljeve darove i primljene talent. On može biti i otkupiteljski. Podnoseći mučan trud rada u jedinstvu s Isusom, zanatlijom iz Nazareta i raspetim

na Kalvariji, čovjek na neki način surađuje sa sinom božjim u njegovu otkupiteljskom djelu. On se iskazuje učenicom Kristovim noseći križ, svaki dan, u djelatnosti koju je pozvan vršiti. Rad može biti sredstvo posvećenja i predahnjivanje zemaljskih stvarnosti Duhom Kristovim.
(*KKC, br. 2427*)

255. Za vjernike je jedno sigurno: pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim ljudi tokom vjekova nastoje da poboljšaju svoje životne uvjete, promatran sam u sebi, odgovara božjoj zamisli. Čovjek, stvoren na sliku Božju, primio je nalog da sebi podloži zemlju sa svime što ona sadržava, da upravlja svijetom u pravednosti i svetosti te da priznajući boga stvoriteljem svega k njemu upravi sebe i sveukupnu stvarnost, da time što su sve stvari podvrgnute čovjeku bude ime Božje slavljeno po svoj zemlji.

(*Gaudium et Spes, br. 34*)

256. Čovjek mora podložiti zemlju, njom vladati, jer kao «slika Božja» osoba, a to znači subjektivno živo biće koje je sposobno raditi planski i razumno, kadro odlučivati o sebi tražeći da se ostvari. *Kao osoba, čovjek je, dakle, subjekt rada.* Kao osoba on radi, izvršava različita djelovanja u procesu rada, i ta djelovanja, neovisno o njihovom objektivnom sadržaju, treba da sva služe ostvarenju njegove humanosti, a to je da bude osoba.

(*Labaorem Exercens, br. 6*)

257. Čovjek je dužan raditi i zbog toga što mu je Stvoritelj to naredio, i zbog samo svog čovještva, jer održavanje i razvijanje čovještva zahtijeva rad. Čovjek je dužan raditi radi svoga bližnjega, pogotovo radi vlastite obitelji, ali i radi društva kojemu pripada, radi naroda kojega je sin ili kći, radi svekolike ljudske obitelji, čiji je član, zato jer je baštinik rada naraštaja koji su mu prethodili i jer je istovremeno sutvorac budućnosti onih koji će doći iza njega u

tijeku povijesti. Sve to tvori moralnu obvezu rada u širokom značenju riječi. Kad zatreba promatrati moralna prava svakog pojedinca u odnosu prema radu, prava koja odgovaraju toj obvezi, uvijek će se morati imati pred očima sav široki raspon odnosa u koji se upliće rad svakog subjekta koji radi.
(*Laborem Exercens*, br. 16)

II. Pravedna plaća i izjednačenost

258. A najveća je dužnost poslodavca da svakome dadu što je pravo. Neka plaći odrede pravednu mjeru, a to ovisi o više okolnosti. Napose neka bogataši i poslodavci znadu da ni Božja ni ljudska prava ne dopuštaju u osobnu korist tlačiti bijednike i nevoljnike te bogatiti se iz tuđe bijede. Prevariti bilo koga u zasluženoj plaći velik je grijeh koji vapi u nebo za osvetom. «*Evo: plaća kosaca... koju im uskratiste – više i vapaji dopriješe do ušiju gospoda nad vojskama*» (Jak 5,4). Neka se, konačno, bogataši pomno čuvaju da ni silom ni prijevarom ni lihvom ne naškode prištednjama radnika. To više što oni nisu protiv nepravde i nemoći dosta osigurani te njihovu imovinu valja smatrati to svetijom što je neznatnima. Zar ne bi samo održavanje ovih zakona moglo stišati silu i uzroke razmirica?
(*Rerum Novarum*, br. 17)

259. Kod određivanja kako velika treba da bude plaća, valja se obazirati i na veličinu poduzeća i njegova poduzetnika. Nepravedno bi bilo zahtijevati pretjeranu plaću koju poduzeće ne bi moglo podnijeti bez svoje propasti, naravno, bez štete radnika nastale iz te propasti. Ali ako poduzeće ima slabiji prihod zbog lijenosti ili nesposobnosti ili zanemarivanja tehničkog i ekonomskog napretka, onda nema govora o pravednom razlogu da se radnicima umanju plaća. No ako poduzeće ne dobiva toliko novaca koliko mu je potrebno da radnicima isplaćuje pravednu plaću, ili zato što

je pritisnuto nepravednim teretima ili zato što je prinuđeno svoje proizvode prodavati jeftinije negoli je pravedno, onda je teška krivnja onih koji ga tako pritišću, jer radnicima otimaju pravednu nagradu i sile ih da natjerani nuždom primaju manju od pravedne.

(*Quadragesimo Anno*, br. 72)

260. Nadalje se čini potrebnim ustanoviti i dvojako osiguranje: jedno za poljoprivredne proizvode, drugo za same poljoprivrednike i njihove porodice. A budući da su, kako je poznato, seljakovi prihodi redovito niži od prihoda radnika u industriji ili namještenika u javnoj službi, ne bi bilo posve u skladu sa zahtjevima pravde i pravičnosti na seljaštvo primijeniti slabiji sustav društvene sigurnosti i socijalnog osiguranja nego na ostale slojeve stanovništva. Koje god naima bilo gospodarsko područje gdje su građani zaposleni ili odakle crpe svoje dohotke, općenite se uredbe o socijalnom osiguranju i socijalnoj brizi ne smiju međusobno mnogo razlikovati.

(*Mater et Magistra*, br. 135)

261. Uz plaće, ovamo spadaju i različite *društvene potpore* kojima je svrha osigurati život i zdravlje radnika i njihovih obitelji. Troškovi nužne zdravstvene njege, naročito u slučaju nesreće na radu, iziskuju da radniku bude lako dostupna što je moguće jeftinija, ili čak besplatna zdravstvena zaštita. Drugo područje koje se tiče potpora jest pravo na *odmor*. Ovdje je prvenstveno riječ o redovitom tjednom odmoru, jedanput, ili možda višekratno tijekom godine kroz kraće vrijeme. Napokon, riječ je o pravu na mirovinu, na osiguranje starosti i osiguranje u slučaju nesreće na radu. U okviru tih glavnih prava odvija se čitav sustav posebnih prava što zajedno s nagradom za rad odlučuju o ispravnoj impostaciji odnosa između radnika i poslodavaca, Među tim pravima ne smiju se nipošto zaboraviti prava na takav radni ambijent i proizvodne procese koji ne ugrožavaju fizičko

zdravlje radnika niti vrijeđaju i ne ranjavaju njegov moralni integritet.

(Laborem Exercens, br. 19)

262. U prvom redu radniku treba davati takovu plaću koja je dovoljna za uzdržavanje njega i njegove obitelji. Pravedno je, dakako, da i ostali članovi obitelji, svaki prema svojim silama pridonose zajedničkom uzdržavanju svih, kao što vidimo naročito u obiteljima zemljoradnika, a i u mnogim obrtničkim i malotrgovačkim obiteljima, ali je grehota zloupotrebljavati nedoraslu djecu i slabe žene. Domaćice neka ponajviše rade kod kuće i brinu se za obavljanje kućnih poslova. A vrlo je loš nered što ga treba svima silama zatirati da majke obitelji moraju zbog niske očeve plaće raditi za plaću izvan kuće i pri tom zanemarivati svoje naročite brige i dužnosti, osobito odgajanje djece. Treba dakle svim silama nastojati da očevi dobiju toliku plaću kolika će biti dovoljna da se dolično namire zajedničke kućne potrebe. Ako se u današnjim prilikama to ne bude uvijek moglo postići, socijalna pravda traži da se što prije uvede takve promjene po kojima će svakom odraslom radniku biti određena takva plaća. Neće biti zgorega ako ovdje izrazimo zasluženu hvalu onima koji su mudro i korisno kušali otkriti način kako bi se plaća tako dovela u sklad s teretima obitelji, da bi s njihovim povećanjem i ona porasla i da bi se, štoviše, u slučaju potrebe udovoljilo i izvanrednim potrebama.

(Quadragesimo Anno, br. 72)

263. Pravedna plaća zakonit je plod rada. Uskraćivati je ili zadržavati može biti velika nepravda. Da se odredi pravična naknada, treba uzeti u obzir potrebe i ujedno prinose svakoga. «Uzimajući u obzir posao i proizvodnost svakoga, stanje poduzeća i opće dobro, rad mora biti tako nagrađen da se čovjeku i njegovima namaknu sredstva za dostojno materijalno, društveno, kulturno i duhovno življenje» (GS,

br. 67). Sporazum između strana nije dostatan da se moralno opravda visina plaće.
(KKC, br. 2423)

264. Konačno, vodeći računa o funkciji i produktivnosti svakoga, o stanju poduzeća i o općem dobru, rad valja tako nagrađivati da se čovjeku osiguraju sredstva za dostojno materijalno, društveno, kulturno i duhovno življenje svoje i svojih.
(*Gaudium et Spes*, br. 67)

265. Dotičemo sada vrlo važno pitanje koje treba dobro shvatiti da se ne griješi ni s jedne ni s druge strane. Naime slobodnim se sporazumom utanačuje način plaće. Čini se, dakle, da bi poslodavac, kad isplati ugovorenu plaću, udovoljio dužnosti i da ni na što više nije obvezan. Nepravedno bi tada bilo samo to kad bi gospodar uskratio svu plaću ili radnik sav preuzeti posao. U tom bi slučaju i ni u kom drugom, državna vlast imala pravo posredovati da se ni jednom ni dugom ne krnji pravo.
(*Rerum Novarum*, br. 34)

266. Uzmimo, dakle, da se radnik i poslodavac slobodno slože kako ih je volja, a naročito s obzirom na način plaće. Ima tu uvijek nešto iz naravne pravednosti koja je veća i starija od slobodne volje onih koji ugovaraju da, naime, plaća ne bude nedovoljna za hranu umjerena i poštena radnika. Ako radnik natjeran nuždom ili sklonut strahom od većeg zla prihvati teški uvjet što ga, premda nerado, mora prihvatiti, a koji postavlja gospodar ili poslodavac, onda je to nasilje koje se protivi pravednosti.
(*Rerum Novarum*, br. 34)

267. Osim toga, društvo i država moraju osigurati platne razine koje odgovaraju uzdržavanju radnika i njegove obitelji uključujući, također, neku sposobnost štednje. To zahtjeva ne male napore da se radnicima pruže sve

prikladnije spoznaje i sposobnosti, takve koje mogu učiniti njihov rad kvalificiranijim produktivnijim; no zahtijevaju i trajan i maran nadzor i odgovarajuće zakonske mjere da se spriječe sramotne pojave iskorištavanja, upravom redu, nemoćnijih radnika, useljenih ili marginalnih. Na tom sektoru odlučujuća je uloga sindikata, koji ugovaraju minimalne plaće i uvjete rada.

(*Centesimus Annus*, br. 15)

III. Radno mjesto

268. Rad je, bez sumnje, ambivalentan, jer obećava novac, užitak, moć: jedne vodi u egoizam, a druge u revolt; ali rad također razvija profesionalnu svijest, osjećaj dužnosti i ljubavi prema bližnjemu. Time što postaje znanstveniji, što se bolje organizira, on je u opasnosti da dehumanizira svojega izvršitelja, koji postaje njegov rob, jer rad je human samo ako je inteligentan i slobodan. Ivan XXIII je naglasio hitnost vraćanja radniku njegova dostojanstva, dajući mu stvarni udio u općim poslovima: «Treba težiti za tim da poduzeće postane zajednica osoba, u pogledu odnosa, funkcija i položaja svih njegovih članova.» (MM, br. 91). Ljudski rad ima, nadalje, za kršćanina mnogo veće značenje, time što ima zadatak da surađuje na stvaranju vrhunarnog svijeta koji ostaje nedovršen sve dok svi zajedno ne dođemo dotle da stvorimo onog savršenog Čovjeka za kojega sv. Pavao kaže da «ostvaruje puninu Krista» (Ef 4, 13)

(*Populorum Progressio*, br. 28)

269. To pak zahtjeva da se uzajamni odnosi između poslodavaca i uprave poduzeća i između radnika svedu na obostranu pozornost, poštovanje i dobrohotnost. Zahtijeva, nadalje, da se svi iskreno zalažu, složno unoseći svoje snage u zajednički posao, pa da rad što ga vrše ne obavljaju samo radi dobitka nego i radi ostvarivanja povjerene zadaće i dužnosti koja treba koristiti i drugima. Zato je vrlo zgodno u

poslovanju i unapređivanju poduzeća čuti i želje radnika te prizvati njihovu suradnju. Jasno je na to upozoravao Naš predšasnik blažene uspomene Pio XII: « Ekonomska i socijalna uloga, koju svaki čovjek želi ispuniti, zahtijeva da se njegovo djelovanje ne podvrgava posve tuđoj volji.»(Govor od 8. listopada 1956). Nema sumnje da poduzeće, koje se u prvom redu brine za čovjekovo dostojanstvo, mora čuvati nužno potrebno, djelotvorno jedinstvo svoje uprave. Otud, međutim, nikako ne slijedi da radnici, koji u poduzeću dan na dan rade, imaju biti smatrani pukim slugama, koji s rođeni da šutke izvršavaju naloge, kojima nije dopušteno izraziti svoje želje i primijeniti svoje iskustvo, nego se moraju pasivno držati kad treba odlučiti što i kako imaju raditi.

(Mater et Magistra, br. 92)

270. Potrebno je, na kraju, jamčiti poštivanje «humanih» radnih sati i odmora, osim toga pravo da se izražava vlastita osobnost na mjestu rada te da se ne mora trpjeti nikakvo nasilje nad vlastitom savješću ili nad vlastitim dostojanstvom i tu je potrebno spomenuti ulogu sindikata, ne samo kao instrumenata ugovaranja, nego također kao «mjesta» izražavanja radnikove osobnosti: oni služe razvitku autentične kulture rada te pomažu radnicima da sudjeluju na potpuno ljudski način u životu poduzeća.

(Centesimus Annus, br. 15)

271. Dužnosti su bogataša i gospodara ove: ne smije s radnicima postupati kao s robovima. Moraju u njima poštovati dostojanstvo ljudske osobe koja je oplemenjena kršćanskim obilježjem. Korisna zanimanja, kako to uči zdrav razum i kršćanska filozofija, nisu nipošto čovjeku na sramotu, nego na čast jer se njima omogućuje pošteno životno uzdržavanje. Sramotno je nečovječno izrabljivati ljude kao sredstvo za stjecanje dobitaka te ih jedino toliko cijeniti koliko im vrijede sila i snaga. Jednako tako vrijedi zapovijed da kod radnika valja voditi računa o njihovoj vjeri i

duhovnim dobrima. Poslodavci su zato dužni stvari tako urediti da radnik u zgodno vrijeme može obaviti svoje religiozne potrebe. Ne smiju ga izložiti podmitljivim zavodjenjima i poticajima na grijeh. Jednako ga ne smiju odvrćati od brige za obitelj i nastojanja da nešto prištedi. Neka ne nameću teži rad nego što ga sile mogu podnijeti ili takav koji ne odgovara dobi i spolu

(*Rerum Novarum*, br. 16)

272. Zbog toga Crkva može i mora pomoći suvremenom društvu da neumorno traži da svi priznaju i poštuju nezamjenjivu vrijednost rada žene u kući. To je od osobitog značenja za odgojno djelovanje; uistinu, odstranit će se i sam korijen moguće diskriminacije između različitih poslova i zanimanja ako jednom postane jasno da se svi, na svakom području, zalažu s jednakim pravima i jednakim osjećajem odgovornosti. Tako će u muškarcu i ženi jasnije zablistati slika Božja.

Ako i ženama treba bit priznato pravo da kao muškarci obavljaju različite javne službe, društvo se ipak mora tako strukturirati da supruge i majke *ne budu konkretno prisiljene* raditi izvan kuće te da njihove obitelji mogu dolično živjeti i napredovati i onda kada se one sasvim posvete svojim obiteljima.

Valja, zatim, prevladati način mišljenja da čast žene više proizlazi iz rada izvan kuće negoli od rada u obitelji. No, to traži da ljudi uistinu cijene i vole ženu s punim poštovanjem njezina osobnog dostojanstva te da društvo stvara i razvija uvjete prilagođene za rad u kući.

(*Familiaris consortio*, br. 23)

273. Isto tako, iako se ponekad nameće neka pretjerana mistika rada, nije manje istina da je bog htio i blagoslovio rad. Stvoren na njegovu sliku, «čovjek mora surađivati sa Stvoriteljem u dovršenju stvorenoga i sa svoje strane dati zemlji duhovni biljeg koji je i sam primio» (Pavao VI, Pismo Socijalnom tjednu u Lyonu, u *Le travail et les*

travailleurs dans la societe contemporaine, Lyon, Chronique sociale, 1965, str. 6) Bog, koji je čovjeka obdario umom, maštom i sjetilima, dao mu je time, na neki način, sredstvo da dovrši njegovo djelo: bio umjetnik ili zanatlija, poduzetnik, radnik ili seljak, svaki je radni čovjek stvaralac. Prignut nad materijom koja mu se otima, radnik joj utiskuje svoj biljeg, razvijajući u isto vrijeme u sebi upornost, dosjetljivost, pronalazački duh. Reći ćemo još više: ako je rad proživljavanje zajednički, ako se skupno dijele nade, patnje, želje i radosti, rad tada ujedinjuje volje, zbližava i stapa srca: obavljajući ga, ljudi otkrivaju da su braća.
(*Populorum Progressio*, br. 27)

IV. Nezaposlenost

274. Promatrajući prava radnika upravo u vezi s tim «neizravnim poslodavcem», to jest s cjelinom nadležnosti koje su na narodnoj ili međunarodnoj razini odgovorne za usmjerenje politike rada, treba obratiti pažnju prije svega na jedan *temeljan problem*. Riječ je o pitanju kako imati posao ili, drukčije rečeno, o problemu *prikladnog zaposlenja za sve one subjekte koji su sposobni*. Suprotnost, pravednoj i korektnoj situaciji na dom području jest nezaposlenost, odnosno manjak radnih mjesta za subjekte koji su sposobni za rad. Može se govoriti o općem manjku radnih mjesta ili samo o stanovitim područjima rada. Zadaća tih nadležnosti o kojima se ovdje govori pod imenom neizravnog poslodavca jest da *djeluju protiv nezaposlenosti*, koja je uvijek zlo, a kad dosegne određene dimenzije, postaje prava društvena nevolja. Naročito je bolan problem kad nezaposlenost pogađa prvenstveno mlade koji, pošto su se pripremili odgovarajućom kulturnom, tehničkom i profesionalnom formacijom, ne uspijevaju naći zaposlenje, i s ogorčenjem gledaju kako se izjalovljuje njihova iskrena volja da rade i njihova raspoloženost da preuzmu svoju odgovornost za ekonomski i društveni razvitak zajednice. Obveza doprinosa

za život nezaposlenih i njihovih obitelji, jest dužnost koja proizlazi iz temeljnog načela moralnog reda na tom području, to jest načela o zajedničkoj uporabi dobra ili, govoreći još jednostavnije, iz prava na život i postojanje.

(*Laborem Exercens*, br. 18)

275. Pristup radu i struci mora biti otvoren svima bez nepravedan razlučivanja, muškima i ženskima, zdravima i prikraćenima, domaćima i useljenicima. Već prema prilikama, društvo mora sa svoje strane pomoći građanima da si priskrbe rad i zaposlenje.

(KKC, br. 2433)

276. Na početku, kaneći govoriti o čovjekovim pravima, napominjemo da čovjek ima pravo na život, na tjelesnu nepovredivost, na sredstva prikladna za častan život: to su naročito hrana, odjeća, stan, počinak, liječenje i, na kraju, neophodne službe što ih država ima pružiti pojedincu. Iz toga slijedi da čovjek uživa i pravo da bude zbrinut, ako ga zadesi bolest, ako se povrijedi na poslu i radu, ako obudovi, ako ostari, ako bude prisiljen ostati bez posla i, napokon, ako bude bez ikakve svoje krivnje lišen sredstava svakako potrebnih za život.

(*Pacem in Terris*, br. 11)

V. Sindikati

277. Otuda pak što su ljudi po naravi društvena bića proistječe i to da se s pravom smiju skupljati na određenom mjestu i stupati s drugima u društva; da ustanovljenim društvima dadnu onaj oblik koji drže najprikladnijim da postignu svrhu; da u tim društvima djeluju iz vlastite pobude i na svoju odgovornost te da ih privedu k željenim uspjesima.

(*Pacem in Terris*, br. 23)

278. Treba, dakle, norme Lava XIII., koje je on izdao na temelju svog autoriteta, smatrati dostojnima najveće pohvale, jer im je uspjelo skršiti i raspršiti protivljenje i sumnjičenja. Ali njihovo je značenje još više u tome što su potaknuli kršćanske radnike da se prema raznovrsnim strukama međusobno udružuju i što su im pokazali način kako će se to izvesti. Oni su, napokon, učvrstili na putu dužnosti mnoge radnike koje su veoma privlačila socijalistička udruženja, koja su se nevjerojatnom nerazboritošću hvalila da su ona jedina zaštita i obrana poniženih i potlačenih.

No, vrlo zgodno je izjavila enciklika *Rerum novarum* da se osnivanju tih udruženja «ona moraju tako organizirati i rukovoditi da ponuđena sredstva budu što prikladnija i sposobnija za predloženu svrhu, koja se sastoji u tome da pojedinci u udruženju mogu izvući što više dobara za tijelo, dušu i obitelj» (RN, br. 53). Jano je također, kaže enciklika, «da treba kao naročitu svrhu imati pred očima religiozno i moralno usavršavanje i da se prema toj svrsi treba usmjeriti cjelokupno gospodarstvo» (RN, br. 53). Naime, samo onda, «kad se društveni zakoni stave na temelj vjere, otvara se put prema uređenju međusobnih odnosa udruženja za njihovo mirno suživljenje i za ekonomsko blagostanje» (RN, br. 54). (*Quadragesimo Anno*, br. 31-32)

279. Predug i pretežak posao te premalena plaća nerijetko su razlog da radnici svojevolumeno obustave rad. Ovom čestom i teškom neredu treba dati lijeka, jer ovakva obustava nije samo na štetu poslodavca i samim radnicima, nego škodi i trgovini i javnom blagostanju, to naime obično nije bez nasilja i nereda te često dolazi u pogibelj i javni mir. Pri tom je najuspješnije i najspasonosnije ako vlast zakonima predusretne i spriječi da zlo ne bukne, pomno odstranivši razloge i uzroke zbog kojih se čini da će nastati sukobi među radnicima i poslodavcima. (*Rerum Novarum*, br. 31)

280. U nastojanju oko soba razvoja, čovjek, koji u obitelji nalazi svoj iskonski ambijent života, biva često potpomognut profesionalnim organizacijama. Ako postoje radi unapređivanja interesa svojih članova, one snose veliku odgovornost u odnosu na funkciju odgajanja koju one mogu i moraju istovremeno vršiti. Poučavajući i oplemenjujući, one mogu mnogo učiniti u prilog razvijanja osjećaja za opće dobro i obaveze koje ono svakome donosi.
(*Populorum Progressio*, br. 38)

281. Na temelju svih tih prava, zajedno s nužnošću da ih sami radnici štite, počiva još jedno pravo: pravo udruživanja, to jest pravo oblikovanja saveza ili *udruženja* za zaštitu vitlanih interesa ljudi zaposlenih u različitim profesijama. Ti savezi nose ime *sindikata*. Vitalni interesi radnika u stanovitoj su mjeri svima zajednički; no, u isti mah, svaka vrsta rada, svaka profesija posjeduje svoju vlastitost, koja bi u tim organizacijama morala naći svoje posebno mjesto.
(*Laborem Exercens*, br. 20)

282. Među temeljna prava ljudske osobe treba ubrojiti pravo radnika da slobodno osnivaju udruženja koja će ih uistinu predstavljati i doprinositi da se ekonomski život ispravno organizira, kao i pravo da mogu slobodno sudjelovati u radu tih udruženja, bez opasnosti represalija. Zahvaljujući tako organiziranom sudjelovanju, povezanom s unapređenjem ekonomske i socijalne izobrazbe, kod svih će sve više rasti svijest vlastite zadaće i odgovornosti i tako doći do toga da će se, prema svojim vlastitim sposobnostima i darovima, osjetiti aktivnim članovima u čitavom djelu ekonomskog i socijalnog razvitka i ostvarenja općeg dobra.
(*Gaudium et Spes*, br. 68)

283. Sama građanska vlast daje sindikatu svojstvo pravne osobe tako da on dobiva ujedno i neku povlasticu monopola. On jedini, kad je tako odobren, može zastupati

prava radnika ili poslodavaca (već prema tome o kojoj se vrsti sindikata radi), on jedini može ugovarati o davanju i primanju rada u najam i potvrđivati takozvane radne ugovore. Svi koji se upišu moraj bezuvjetno davati sindikalne doprinose i posebne članarine, bili oni koje mu drago struke ili zanimanja, bilo da su radnici ili poslodavci, kao što i svi imaju obveze prema kolektivnim ugovorima koje je sklopio sindikat. Istina je ipak i to da je službeno izjavljeno da taj juridički sindikat ne ometa da postoje i druga udruženja članova istog zanimanja koja ipak nisu zakonom priznata. (*Quadragesimo Anno*, br. 92)

VI. Štrajkovi

284. Štrajk je moralno opravdan kad se pokaže kao neizbježno ili barem nužno sredstvo, u vidu srazmjerne koristi. Postaje moralno neprihvatljiv kad je praćen nasiljem, ili ako mu se pridaju ciljevi koji nisu izravno povezani s uvjetima rada ili su protivno općem dobru. (KKC, br. 2535)

285. Zalažući se za pravedne zahtjeve svojih članova, sindikati se služe također metodom «štrajka», to jest obustavom rada, kao nekom vrstom ultimatumu upućenog nadležnim tijelima i, u prvom redu, poslodavcima. Katolički društveni nauk priznaje tu metodu kao zakonitu, uz dužne uvjete i u pravednim granicama. Što se toga tiče, radnici bi već morali sebi osigurati *pravo na štrajk* a da ne budu osobno kažnjavani što u njemu sudjeluju. Dopustivši da je legitimno sredstvo, ipak valja u siti mah naglasiti da štrajk u stanovitom smislu ostaje krajnje sredstvo. *Ne smije se nikako zloupotrebjavati*; pogotovo ne za «političke» igre. Nadalje, ne treba nikada zaboraviti da se, kad je riječ o službama bitnim za život društva, one u svakom slučaju moraju osigurati, ako je potrebno, i prikladnim legalnim mjerama. Zloupotreba štrajka može prouzročiti paralizu svega

društveno-ekonomskog života, a to je suprotno zahtjevima zajedničkog dobra društva, koje se poklapa također sa ispravno shvaćenom naravi samoga rada.
(*Laborem Exercen*, br. 20)

286. U slučaju ekonomsko-socijalnih sporova, potrebno je potruditi se da se mirno nađe rješenje. Premda se uvijek valja najprije poslužiti iskrenim dijalogom među strankama, štrajk može ipak i u današnjim prilikama ostati nužno sredstvo, iako posljednje, za obranu vlastitih prava i za ostvarenje pravednih zahtjeva radnika. Ali neka se što prije potraže putovi da se opet uspostave pregovori i dijalog za izmirenje.
(*Gaudium et Spes*, br. 68)

ČLANAK 8

SIROMAŠTVO I
DOBROČINSTVO

I. Skandal siromaštva

287. Zbog toga želim svratiti pozornost na neke *opće pokazatelje*, ne isključujući pritom druge koji imaju specifičnu karakteristiku. Ne upuštajući se u analizu brojeva i statistika, dovoljno je uočiti stvarnost *nebrojenog mnoštva muškaraca i žena*, djece odraslih i starih, dakle konkretnih i neponovljivih ljudskih osoba, koje trpe pritisnute nepodnošljivom težinom bijede. Milijuni su ljudi lišeni nade jer se njihov položaj u mnogim dijelovima svijeta osjetno pogoršao. Naočigled tih drama posvemašnje oskudice i velike potrebe u kojoj žive tolika *naša braća i sestre* sam Gospodin Isus apelira na nas (usp. Mt 25, 31-46).
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 13)

288. Promotrimo li ljestvicu raznih sektora – proizvodnju i raspodjelu živežnih namirnica, higijenu, zdravstvo i stanovanje, osiguranje pitke vode, uvjete rada, posebno žena, životni vijek kao i druge ekonomske i socijalne pokazatelje - , dobivamo jednostavno poraznu opću sliku, bilo da je promatramo zasebno bilo da je uspoređujemo s odgovarajućim podacima razvijenijih zemalja. Spontano nam se na usne vraća riječ «jaz».
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 14)

289. A one koji nemaju bogatstva, Crkva poučava da po Božjem naumu siromaštvo nije sramota. Ne treba se stidjeti uzdržavanja radom. To je životom i djelima potvrdio Gospodin Isus Krist koji je za spasenje svijeta, «*premda bogat*, postao siromašan» (2 Kor 8, 9), premda je bio Sin Božji i sam Bog, ipak je htio da ga drže i smatraju tesarovim sinom. Štoviše, nije se ustručavao provoditi velik dio svog života u tesarskom radu. «*Nije li ono drvodjelja, sin Marijin?*» (Mk 6, 3). Ako promatramo božanstvo tog uzora, lako ćemo razumjeti da se prava vrijednost i dostojanstvo čovjeka sastoji u čudorednosti, tj. u kreposti; da je krepost opća baština ljudi koju mog steći svi, najniži i najviši, bogati

i siromašni; da će plaću vječnoga blaženstva postići samo onaj u koga se bude našla krepost i zaslužna djela. Štoviše, čini se da je volja božja sklonija staležu nevoljnika. Isus Krist naziva siromahe blaženima. Ljubezno poziva k sebi sve one koji su umorni i opterećeni da ih utješi. Osobito ljubavljubi ljubi najniže i one koji trpe nepravdu. Ako te istine budu poznate, lako će se u imućnih umanjiti naduta oholost, a u nevoljnika osokoliti duh poštenja. Jedni će biti potaknuti na susretljivost, a drugi na skromnost. Time će se ukloniti suprotnost koja je plod oholosti te će se dosta lako postići da se oba staleža slože i pomire.
(*Rerum Novarum*, br. 23-24)

290. Ovoj točki potrebno je dodati da u današnjem svijetu ima još i mnogih drugih *oblika siromaštva*. Ne zaslužuju li to ime razne oskudice ili lišavanja određenih dobara? Zar nijekanje ili ograničavanje ljudskih prava - kao što su, na primjer, pravo na vjersku slobodu, pravo na sudjelovanje u izgradnji društva, sloboda udruživanja ili osnivanja sindikata ili sloboda poduzetništva u gospodarskom životu – ne osiromašuju ljudsku osobu isto tako, ako čak ne i više, od lišavanja materijalnih dobara? Da li je razvoj, koji ne vodi računa o punoj afirmaciji tih prava, uistinu razvoj po mjeri čovjeka?
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 15)

291. Mnogi ljudi, možda velika većina njih, ne raspolažu sredstvima koja bi im dopuštala da se na djelotvoran i čovjeka dostojan način uključe u strukturu poduzetničkog sustava u kojem rad zauzima doista središnje mjesto... Oni su, na kraju, ako ne u pravom smislu riječi izrabljivani, a ono uvelike pritisnuti u stranu, te se ekonomski razvitak odvija, da tako kažemo, iznad njihovih starih ekonomija gole egzistencije... Mnogi drugi ljudi, premda nisu posvema emarginirani, žive unutar prostora gdje apsolutno prvenstvo pripada borbi za ono najnužnije ...

Velika većina stanovnika trećeg svijeta živi, na žalost, još u sličnim prilikama.
(*Centesimus Annus*, br. 33)

II. Socijalna pravednosti

292. Uistinu, osim stroge izjednačavajuće pravednosti ima i ona socijalna pravednost, koja nalaže dužnosti, koje ne bi trebao izbjeći ni poslodavac niti radnik. Upravo je svojstveno socijalnoj pravdi tražiti od pojedinaca sve što je potrebno za opće dobro.
(*Divini redemptoris*, br. 51.)

293. Da se uzmogne udovoljiti zahtjevima pravde i pravičnosti treba se živo založiti da se poštivanjem osobnih prava i vlastitosti svakog naroda što brže uklone goleme ekonomske nejednakosti koje su povezane s individualnom i socijalnom diskriminacijom koje danas postoje a često se povećavaju. Isto tako treba u mnogim krajevima, zbog posebnih poteškoća poljoprivrede bilo u proizvodnji bilo u prodaji dobara, pomoći seljacima da se poveća proizvodnja i prodaja, da se provedu nužne promjene i modernizacije i da se postigne pravičan dohodak. U protivnom će seljaci ostati, kako se to često događa, građani drugog reda. Ti pak poljodjelci, osobito mladići neka marljivo rade na tome da poboljšaju svoju stručnu spremu, bez čega ne može biti napretka u poljoprivredi. Pravda i pravičnost također zahtijevaju da promjenjivost koja je nužna za ekonomiju u razvoju bude uređena tako da se izbjegne neizvjestan i ugrožen život pojedinaca i njihovih obitelji. Što se tiče radnika koji dolaze iz drugih naroda ili zemalja a koji svojim radom pridonose ekonomskom razvoju nekog naroda ili kraja, valja se brižno čuvati svake diskriminacije u naplaćivanju ili uvjetima rada. Osim toga treba da i svi, a napose javne vlasti, ne drže pukim sredstvima proizvodnje, nego osobama i pomognu im da dovedu k sebi svoju obitelj i

da si pribave pristojan stan te da se zalažu za njihovo uključenje u društveni život naroda ili kraja koji ih prima. No ipak, koliko je moguće, neka se izvori rada stvaraju u njihovim krajevima. U današnjim ekonomskim previranjima kao i u novima oblicima industrijskog društva, u kojima se, na primjer, sve više primjenjuje automacija, treba se pobrinuti da se svakome osigura dostatno i prikladno zaposlenje kao i mogućnost odgovarajuće tehničke i stručne spreme. Moraju se također zajamčiti sredstva za život i ljudsko dostojanstvo onih koji se, osobito zbog bolesti ili starosti, nalaze u većim teškoćama.

(*Gaudium et Spes*, br. 66)

294. Svi vi koji ste poslušali zov naroda koji pate i koji se trudite da na nj odgovorite, vi ste apostoli dobrog i istinskog razvoja koji ne znači egoističko bogatstvo stjecano radi njega samoga, nego ekonomiku u službi čovjeka, svagdanji kruh podijeljen svima, kao izvor bratstva i simbol Providnosti.

(*Populorum Progressio*, br. 86)

295. Pravednost je u isto vrijeme moralna krepost i zakonski pojam. Katkad se predstavlja zatvorenih očiju; a u stvarnosti upravo na pravednost spada budno motriti da je ravnoteža između prava i obaveza osigurana i poticati pravičnu podjelu između troškova i koristi. Pravednost izgrađuje, ona ne uništava; ona izmiruje i ne traga za osvetom, zapravo njezin najdublji korijen je u ljubavi koja nalazi svoj najviši izričaj u milosrđu.

Poruka povodom svjetskog dana mira 1998, br. 1)

296. Ali najvažnija je zadaća pravde, a to smo često ustvrdili, omogućiti svakoj zemlji da promiče vlastiti razvitak u okviru suradnje u kojoj neće biti ma kakva nastojanja da se gospodarski i politički gospodari drugima. Velika je dakako složenost problema zbog sadašnjeg ukrštanja uzajamne ovisnosti; valja također naći hrabrosti da se preprave odnosi

među narodima (međunarodna podjela proizvodnje, struktura razmjene, kontrola dobiti, novčani sustav, zatim akcije ljudske solidarnosti), da se preispitaju modeli rasta u bogatih naroda, da se preobrazu mentaliteti, da se oni otvore za prvenstvo međunarodne obaveze, da se radi veće djelotvornosti obnove međunarodni organizmi.
(Octogesima Adveniens, br. 43)

297. *Istinsko milosrđe je takoreći najdublji izvor pravednosti.* Ako je pravednost po sebi prikladna da «prosuduje» (posreduje) među ljudima u pravičnoj pri međusobnoj raspodjeli tvarnih dobara, ljubav je, naprotiv, i to jedino ona (pa dakle i ona dobrohotna ljubav koju nazivamo «milosrđe») sposobna da čovjeka vrati njemu samome.

Istinski kršćansko *milosrđe* je ujedno, u nekom smislu, *najsavršenije utjelovljenje* «jednakosti» među ljudima, pa stoga i *najsavršenije utjelovljenje pravednosti* ukoliko i ona u svome djelokrugu teži istom učinku. Jednakost koju uspostavlja pravednost, ograničuje se, dakako, na predmetna i izvanjska dobra, dok ljubav i milosrđe omogućuju da se ljudi međusobno susreću u vrednoti samoga čovjeka, i to s dostojanstvom koje je njemu vlastito.
(*Dives in Misericordia*, br. 14)

298. Dakako, svi najbolji poznavaoци socijalnih problema živo teže za takvim racionalnim uređenjem koje bi gospodarski život ponovno privedo u pravi i zdravi red. Ali taj će red, koji i mi sami veoma želimo i oko kojega žarko nastojimo, biti posve krnj i nepotpun, ako sva ljudska djelovanja ne budu složeno oponašala i, koliko je u čovjekovim silama, dostigla divno jedinstvo božanskog nauma: savršenim nazivamo onaj red koji velikom snagom i naporom proglašava Crkva, a zahtijeva ga sam zdravi ljudski razum. On se sastoji u tom da se sve upravi k Bogu, prvoj i vrhovnoj svrsi svega stvorenog djelovanja i da se sva od Boga stvorena dobra smatraju kao puko oruđe kojim se valja toliko služiti koliko prevode k postizanju vrhovne svrhe. I ne

valja misliti da po tom privredna zanimanja gube na vrijednosti odnosno da postaju manje skladna s čovječjim dostojanstvom. Štoviše, ona nas uče da s poštovanjem upoznajemo volju božanskog Stvoritelja, koji je postavio čovjeka na zemlju da je obrađuje i da se njome mnogostruko služi za svoje potrebe. Nije, dakako, zabranjeno da svoj imutak valjano i pravedno povećaju proizvođači dobara, nego je naprotiv pravedno da onaj koji služi zajednici i obogaćuje je, i sam prema svome položaju postaje bogatiji iz povećanih dobara, samo dok se to stjecanje ostvaruje s dužnom pokornošću prema Božjim zakonima, ne vrijeđajući prava i u skladu s vjerom i zdravim razumom. Ako to budu svi, svuda i uvijek vršili, brzo će se povratiti u granice pravičnosti i pravedne razdiobe ne samo proizvodnja i stjecanje imovine, nego i korištenje bogatstava, koje je sada tako često neuredno. Prljavoj težnji za isključivim povećanjem vlastitog imutka, toj sramoti i velikom grijehu našeg vremena, suprotstaviti će se doista i stvarno blagi ali ujedno snažni zakon kršćanske umjerenosti koja čovjeku zapovijeda da najprije traži kraljevstvo Božje i njegovu pravdu, jer dobro zna, da će mu se po božjoj darežljivosti i sigurnom obećanju dodati i vremenita dobra, koliko budu potrebna
(*Quadragesimo Anno*, br. 136)

299. Ljudi našeg vremena osjećaju sve življom sviješću te nejednakosti jer su duboko uvjereni da bi velike tehničke i ekonomske mogućnosti kojima raspolaže današnji svijet mogle i morale ispraviti to žalosno stanje stvari. Zato svi traže mnoge reforme u ekonomsko-socijalnom životu i promjenu mentaliteta i ponašanja. U tom je cilju Crkva tokom stoljeća u svjetlu Evanđelja razradila i pogotovu u ovo zadnje vrijeme iznijela načela pravde i jednakosti što ih traži zdrav razum kako za život pojedinaca i društva tako i za međunarodni život. Koncil želi naglasiti ta načela s obzirom na današnje prilike i iznijeti neke smjernice imajući na umu prije svega zahtjeve ekonomskog napretka.
(*Gaudium et Spes*, br. 63)

III. Dobročinstvo i dobrobit odluke za siromašne

300. Ljubav predstavlja veliku društvenu zapovijed. Ona poštuje druge i njihova prava; zahtijeva vršenje pravde i samo ona nas za to poosobljuje. Ljubav nadahnjuje život koji postaje dar sama sebe: «Tko god bude nastojao život svoj sačuvati, izgubit će ga; a tko ga izgubi, sačuvat će ga» (i 17,33)

301. Neće biti, stoga, suvišno u tom svjetlu preispitati i produbiti teme kao i bitne smjernice koje su posljednjih godina zaokupljale Učiteljstvo.

Ovdje želim upozoriti osobito na jednu temu: na *opredjeljenje* ili *povlaštenu ljubav* za siromašne. To je opredjeljenje ili *osobit oblik* povlaštenosti u oživotvorenu kršćanske ljubavi, a o njemu svjedoči čitava crkvena predaja. To se odnosi na život svakoga kršćanina, ukoliko on nasljeđuje Kristov život, ali se isto tako primjenjuje i na našu *društvenu odgovornost*, pa stoga i na naš način života kao i na odluke koje u skladu s time moramo donositi u svezi s vlasništvom i upotrebom dobara.

(*Sollicitudo Rei Sociallis*, br. 42)

302. Ponovno čitanje enciklike u svjetlu suvremene stvarnosti dopušta da cijenimo *neprestanu brigu i zauzimanje Crkve* za one kategorije osoba koje su predmet posebne ljubavi Gospodina Isusa. Sadržaj teksta izvrsno je svjedočenje neprekinute crkvene takozvane «preferencijalne opcije za siromašne», opcije koju smo definirali kao «poseban oblik primata pri vršenju kršćanske ljubavi». (SrS, br. 42)

(*Centesimus Annus*, br. 11)

303. Kroz svoje djelovanje za promicanje ljudskog dostojanstva Crkva pokazuje svoju izraženu ljubav za

siromašne i za one koji nemaju glasa, jer se Gospodin na poseban način s njima poistovjetio (usp. Mt 25, 40). Takva ljubav ne isključuje nikoga, već utjelovljuje samo istaknutu službu o čemu svjedoči cjelokupna kršćanska tradicija. Ta izražena ljubav i od nje nadahnute odluke moraju obuhvatiti nebrojene mase gladnih, prosjaka, beskućnika, ljude bez liječničke pomoći, a prije svega bez nade za bolju budućnost (*Ecclesia in Asia*, br. 34)

304. Njegova posebna ljubav prema siromašnima čudesno je utisnuta i u Marijin Magnificat. Bog saveza opjevan u Djevičinu zanosu, u isti je tren onaj «koji silne zbacuje s prijestolja, a neznatne uzvisuje, gladne napunja dobrima, a bogate otpušta prazne, raspršuje oholice umišljene...i od koljena do koljena iskazuje svoju dobrotu nad onima što se njega boje»(Lk 4, 18). Marija je skroz na skroz prožeta duhom «Jahvinih siromaha» koji su u molitvi psalama iščekivali spas od Boga, stavljajući u njega sve svoje pouzdanje (usp. Ps 25; 31; 35; 55). (*Redemptoris Mater*, br.37)

305. «Ako su neki brat ili sestra goli, kaže sv. Jakov, i bez svagdašnje hrane, pa im netko od vas rekne: Idite u miru, utoplite se i nasitite, a ne dadnete im ono što im je potrebno za tijelo, što koristi?» (Jak 2, 15-16) Danas, to mora svatko znati, na čitavim su kontinentima bezbrojni ljudi i žene mučeni glađu, bezbrojna su djeca neishranjena, dotle da mnogi od njih umiru u nejakoj dobi, da je fizički rast i umni razvitak mnogih drugih ugrožen, da su čitavi predjeli zbog toga osuđeni na najmračniju potištenost. (*Populorum Progressio*, br. 45)

306. Ima, dakako, i danas mnogo onih koji, kao nekada pogani, zlorabe tu plemenitu ljubav napadajući Crkvu. Mjesto nje osnivaju pomoć silom građanskih zakona. No sve ljudsko nastojanje neće naći ono što bi moglo nadomjestiti kršćansku ljubav koja se ovom snagom posvetila

koristi drugih. Jedino Crkva ima tu jakost, koja ne bi bila nikakva da ne izvire iz Presvetog Srca Isusova. Daleko od Isusa Krista luta onaj koji se odijelio od Crkve (*Rerum Novarum*, br. 30)

307. Kako se lako zaključuje i kako je Crkva uvijek ozbiljno upozoravala, red je da katolici osjete kao posebnu dužnost pomagati siromasima i bijednicima jer su udovi Mističnoga Kristova Tijela. «Po tom smo spoznali Ljubav – veli apostol Ivan – što je on za nas dao svoj život. Tako i mi moramo dati svoj život za svoju braću. Ako netko posjeduje dobra ovoga svijeta i vidi svoga brata u nevolji i od njega zatvori svoje srce, kako će ljubav Božja ostati u njemu?» (I Iv 3, 16-17)

IV. Država dobročinstva

308. Država posjeduje, također, pravo da zahvati kad posebne prilike monopola kočili sprečavaju razvoj. No osim tih zadataka, tj. da usklađuje i usmjeruje razvitak država može vršiti *zamjenske funkcije* u iznimnim prilikama, kad društveni sektori ili sustavi poduzeća, preslabi ili na putu izgradnje, nisu dorasli svojim zadacima. Slični zamjenski zahvati, opravdani hitnim razlozima koji se tiču općega dobra, moraju se, koliko je moguće, ograničiti u vremenu da ne bi trajno oduzeli spomenutim sektorima i sustavima poduzeća nadležnosti koje su im vlastite i da ne bi previše proširili područje državne intervencije na način koji šteti slobodi bilo ekonomskoj bilo građanskoj.

Posljednjih smo godina doživjeli veliko proširenje takve sfere zahvata koje je pridonijelo da se izgradi na neki način država novog tipa: «država blagostanja». Takvih je razvitaka u nekim državama bilo kako bi najprikladnije odgovorile mnogim dužnostima i potrebama donoseći lijek oblicima siromaštva i lišenosti, nedostojnima ljudske osobe. No bilo je ipak i pretjeranosti i zloupotreba, koje su posebno

posljednjih godina izazvale oštre kritike te države blagostanja kvalificirane kao «asistencijske države». Manjci u djelovanju asistencijske države proizlaze iz neprikladnog shvaćanja zadaće koja je državi vlastita. I na tom području treba poštivati *načelo supsidijarnosti*: društvo višega reda ne smije se miješati u nutarnji život društva nižeg reda lišavajući ga njegovih nadležnosti, nego mu mora, naprotiv, pomagati u slučaju nužde te mu pomoći da uskladi svoje djelovanje s djelovanjem drugih društvenih komponenata u vidu zajedničkog dobra. Intervenirajući neposredno i oduzimajući odgovornost društvu, asistencijska država prouzrokuje gubitak ljudskih energija te pospješuje pretjeran rast javnih aparata, kojima više vlada birokratska logika negoli briga oko služenja strankama, uz golem porast troškova. Čini se, naime, da potrebu poznaje bolje, i bolje mu uspijeva da je zadovolji, onaj koji joj je bliži koji postaje bližnji potrebnomu. Dodajemo da često stanoviti tip potreba zahtjeva odgovor ne samo u obliku materijalne pomoći nego mora zadovoljiti i više zahtjeve humanosti. Neka se misli, također, na stanje izbjeglica, useljenika, starih i bolesnih i na sve različite oblike koji traže asistenciju, kao u slučaju onih koji su ovisni o drogama: sve su to osobe kojima može djelotvorno pomoći samo onaj koji pruža osim nužnog liječenja i iskren bratski potporanj.

(*Centesimus Annus*, br. 48)

309. Ako Lav XIII poziva državu kako bi po pravdi popravila stanje siromašnih, to čini jamačno, također, što prikladno vidi kako je zadaća države da bdije nad zajedničkim dobrom i da se brine kako bi svaki sektor društvenog života, ne isključivši onaj ekonomski, nešto pridonio promicanju toga života, poštivajući ipak pravednu autonomiju svakoga od njih. No to nikoga ne smije navesti na misao da za papu Lava svako rješenje socijalnog pitanja mora doći od države. Naprotiv, papa više puta naglašava nužne granice uplitanja države i njezin instrumentalni karakter, jer

su pojedinac, obitelj i društvo prije države, tako da ona postoji kako bi štitila prava jednih i drugih, a ne da ih guši.
(*Centesimus Annus*, br. 11)

310. Nije pravo, rekli smo, da država apsorbira građane i obitelj. Pravedno je, da se i jednoj i drugoj strani zajamči vlast slobodnog djelovanja, ukoliko to može biti bez povrede općega dobra i bez nepravde za pojedinca. Ipak, oni koji zapovijedaju moraju braniti zajednicu i njezine udove, zajednicu zato jer je vrhovnoj vlasti narav naredila da je čuva, tako da je čuvati opće dobro ne samo vrhovni zakon, nego i sam smisao i svrha vlasti.
(*Rerum Novarum*, br. 28)

ČLANAK 9

OKOLIŠ

I. Dobrota reda stvaranja

311. «I vidje, Bog da je dobro» (Post 1, 25). Ove riječi što ih čitamo u prvom poglavlju knjige postanka pokazuju smisao božanskog dijela stvaranja. Stvoritelj povjerava čovjeku, kruni cjelokupnog stvaranja brigu o svijetu (usp. Post 2, 15). Iz toga proizlaze za svakoga točno određene obaveze u odnosu na okoliš, čije ispunjavanje pretpostavlja nezatvaranje etičkoj i duhovnoj perspektivi, jer samo tako se može nadići pogled na život i «način življenja koji vodi iscrpljivanju prirodnih sirovina».
(*Ecclesia in America*, 25)

312. Sedma zapovijed zahtijeva poštivanje cjelovitosti stvorenja. Životinje, kao i biljke i neživa bića, po prirodi su namijenjen općem dobru prošloga, sadašnjeg i budućeg čovječanstva. Uporaba rudnih, biljnih i životinjskih zaliha svega svijeta ne može biti odvojena od poštivanja moralnih zahtjeva. Gospodstvo nad neživim i živim bićima, što ga je Stvoritelj dao čovjeku, nije posvemašnje; ono se mjeri brigom za kakvoću života bližnjega, podrazumijevajući tu i buduće naraštaje; i zahtijeva religiozno poštivanje cjelovitosti stvorenja.
(KKC, br. 2415)

II. Problemi s okolišem

313. Svakomu je očividno da ponegdje na svijetu ima nerazmjera između obradivih površina tla i broja stanovništva, a ponegdje između prirodnog bogatstva i raspoloživih sredstava za proizvodnju. To zahtijeva suradnju među narodima, za kojom će uslijediti veća razmjena dobara, kapitala i samoga ljudstva.
(*Pacem in Terris*, br. 101)

314. Drugo razmišljanje zasniva se, reklo bi se, na još snažnijoj tvrdnji o ograničenosti prirodnih izvora, od kojih se neki, kako se to kaže, ne mogu obnoviti. Upotrebljavati te izvore s posvemašnjim gospodarenjem, bez ikakva obzira, kao da su oni neiscrpivi, ozbiljno dovodi u opasnost njihovo daljnje postojanje ne samo za sadašnje naraštaje, nego nadasve za buduće... Svima nam je poznato kako je izravni ili neizravni učinak industrijalizacije sve češće zagađenje okoline s teškom posljedicama po zdravlje stanovništva.

Još jednom postaje očito da se razvoj, odlučnost da se on planski usmjeruje, korištenje prirodnih izvora kao i način kako se oni upotrebljavaju, ne mogu odvojiti od poštivanja moralnih zahtjeva. Jedan od tih zahtjeva, nema sumnje, postavlja granice korištenja vidljive prirode. Gospodarstvo što ga je Stvoritelj podario čovjeku nije neka apsolutna vlast, niti se može govoriti o slobodi «upotrebe ili zloupotrebe» ili raspolaganja stvarima po miloj volji, kako se Kome sviđi. Ograničenje što ga je od početka sam Stvoritelj postavio i simbolično izrazio u zabrani da se «jede plod od stabla» (usp. *Post* 2,16s) pokazuje dovoljno jasno da smo, gledom na vidljivu prirodu, podvrgnuti ne samo biološkim, nego i moralnim zakonima, koji se ne mogu nekažnjeno kršiti. (*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 34)

315. Izgleda da smo sve svjesniji činjenice da iskorištavanje zemlje, planeta na kojem živimo, zahtijeva razumno i pošteno planiranje, S druge pak strane, to iskorištavanje ne samo u industrijske nego i u vojne svrhe, nekontrolirani razvitak tehnike koji se ne uklapa u širi općenit i zaista čovječni plan, sve to zajedno ugrožava prirodni čovjekov okoliš, otuđuju čovjeka u odnosima s prirodom, udaljavaju ga od nje. (*Redemptor Hominis*, br. 15)

316. Na isti je način zabrinjavajuće, uz pitanje konsumizma i s njim usko povezano, *ekološko pitanje*. Čovjek zahvaćen željom da posjeduje i da uživa, više nego da

bude i da raste, konzumira pretjerano i neuredno zalihe zemlje i svog vlastitog života. U korijenu besmislena razaranja prirodnog okoliša počiva antropološka zabluda, na žalost vrlo raširena u naše doba. Čovjek koji otkriva svoju sposobnost da preobražava, i u izvjesnom smislu da stvara svijet vlastitim radom, zaboravlja da se to odvija uvijek na temelju prvog izvornog dara stvari od Boga. Čovjek misli da može samovoljno raspolagati zemljom podvrgavajući je bez pridržaja svojoj volji kao da ona ne bi imala vlastita oblika i prethodne namjene koju joj je dao Bog. Čovjek tu namjenu, istina, mreže razvijati, ali je ne smije izdati. Umjesto da vrši svoju ulogu božjega suradnika u djelu stvaranja čovjek se stavlja na mjesto Boga te tako na kraju izaziva pobunu prirode koju više tiranizira nego njome vlada.

U tom se razabire, u prvom redu, siromaštvo ili uskogrudnost čovjeka kojega prožima želja da posjeduje stvari umjesto da ih stavi u odnos s istinom, lišena onog nezainteresiranog stava, plemenitog, estetskog, koji se rađa iz divljenja biću i ljepoti, koji čita u vidljivim stvarima poruku nevidljivoga Boga koji ih je stvorio. Današnje čovječanstvo, što se toga tiče, mora biti svjesno svojih dužnosti i zadataka prema budućim generacijama.

(Centesimus Annus, br. 37)

317. Dok se čovjekovo obzorje tako mijenja pod djelovanjem slika što se za njega izabiru, nazire se jedna druga preobrazba, koja je i pogubna i neočekivana posljedica čovjekova djelovanja. Čovjeka biva odjednom svjestan te posljedice: nesmotrenim iskorišćivanjem prirode lako bi je mogao razoriti, te i sam postati žrtvom njezina srozavanja. Čovjekov materijalni okoliš postaje izvorom stalnih prijetnji kao što su zagađenja i otpaci, nove bolesti, sveobuhvatna razorna moć; ali ne samo to: čovjeku pače izmiče vlast nad vlastitim ljudskim krajolikom, on stvara sebi za sutra okolinu koja će mu možda biti nepodnošljiva; ovo je socijalni problem golemih razmjera koji se tiče svekolike ljudske obitelji. Kršćanin mora obratiti svoju pozornost ovim novim

vidicima, on zajedno s drugim ljudima mora preuzeti odgovornost za sudbinu što je sad već zajednička sudbina svih nas.

(*Octogesima Adveniens*, br. 21)

318. Osim iracionalnog razaranja prirodnog okoliša ovdje moramo prisjetiti da je još teže razaranje *ljudskog okoliša*, čemu se još uvijek ne posvećuje nužna pozornost. Dok se s pravom vodi briga, također mnogo manje nego što je nužno, da se očuva prirodni «habitat» raznih životinjskih vrsta kojima prijeti nestanak, jer se zna da svaka od njih daje poseban doprinos općem skladu na zemlji, premalo se nastoji oko toga da se *održe moralni uvjeti autentične «ljudske ekologije»*. Bog je čovjeku dao ne samo zemlju, koju mora upotrebljavati poštivajući izvornu nakanu po kojoj mu je darovana kao dobro; Bog je dao čovjeku i njega samoga, te čovjek, stoga, mora poštivati naravnu i moralnu strukturu kojom je obdaren. U tom kontekstu treba spomenuti teška pitanja moderne urbanizacije, potrebe urbanizma koji se brine za život osoba, a i dužnu brigu za «socijalnu ekologiju» rada. (*Centesimus Annus*, br. 38)

III. Uprava i pitanja o okolišu

319. Čovjek koji je pozvan obrađivati i čuvati vrt svijeta (usp. Post 2, 15), ima posebnu odgovornost za životni okoliš, to znači za stvaranje, koje je Bog postavio u službu svojeg osobnog dostojanstva, svoga života: odgovornost ne samo u odnosu sadašnjeg čovjeka, već i za buduće naraštaje. Ekološko pitanje – od očuvanja prirodnog životnog prostora različitih životinja i mnogostrukim životnim vrstama pa sve do «ekologija čovjeka» u pravom smislu riječi – nalazi u biblijskom tekstu jasan i koristan etički uvod za rješenje, koja poštuje grubo dobro života. U stvarnosti «Gospodstvo što ga je Stvoritelj podario čovjek nije neka apsolutna vlast, niti se može govoriti o slobodi «upotrebe ili zloupotrebe» ili

raspolaganja stvarima po miloj volji, kako se kome sviđi.»
(SrS, br. 34)
(*Evangelium Vitae*, br. 42)

320. Odgovorni za poduzeće snose pred društvom ekonomsku i ekološku odgovornost za svoje radnje. Oni su dužni uzimati u obzir dobro osoba a ne samo povišenje dobitaka. Dobici su ipak potrebni: oni omogućuju ulaganja koja osiguravaju budućnost poduzeća; i jamče zaposlenost.
(KKC, br. 2423)

321. Sa unapređenjem ljudskog dostojanstva povezano je pravo na zdrav okoliš. Jer na taj način postaje vidljiva dinamika odnošaja između pojedinca i društva. Jedan paket međunarodnih, regionalnih i nacionalnih normi s obzirom na okoliš tom pravu daje postupno pravnu formu. Premda još nisu dostatne samo zakonske mjere.... Sadašnjost i budućnost ovise o zaštiti stvorenog, zbog beskonačne međusobne ovisnosti ljudi i njihovog okoliša. Staviti čovjekovu dobrobit u središte pozornosti o okolišu trenutno je najsigurniji put štititi stvoreno.
(Poruka povodom svjetskog dana mira 1999, br. 10)

IV. Tehnologija

322. Razvitak industrije i s njom povezanih raznih sektora, do najmodernijih elektronskih tehnologa, posebno na području minijaturizacije, informatike, telematike itd., pokazuju kakvu ogromnu ulogu u međudjelovanju subjekta i objekta rada (u najširem smislu riječi) preuzima taj saveznik rada što ga je stvorila ljudska misao, to jest tehnika....Tehnika je bez sumnje čovjekov saveznik. Olakšava mu, usavršava, ubrzava i umnožava rad. Potiče kvantitativno povećanje radnog proizvoda i uvelike ga kvalitativno poboljšava. No činjenica je kadikad da se taj saveznik, tehnika, može preobraziti i u čovjekova protivnika,

na primjer kad mehaniziranje rada «istisne» čovjeka oduzimajući mu osobno zadovoljstvo, poticaj na stvaralaštvo i odgovornost, kad ukida radna mjesta brojnim radnicima ili kad zbog precjenjivanja stroja svede čovjeka na roba.

(*Laborem Exercens*, br. 5)

323. Sadašnje pokoljenje osjeća se povlašćenim jer mu napredak pruža neslućene mogućnosti, nezamislive pred još i nekoliko desetljeća. Stvaralačko čovjekovo djelovanje, njegov um i rad, ostvarili su duboke promjene kako na području znanosti i tehnike tako i u društvenom i kulturnom život. Čovjek je svoju moć protegnuo na prirodu i stekao dublju spoznaju zakona svoga vlastitog društvenog ponašanja...Osobito suvremena mladež zna da napredak znanosti i tehnike može sa sobom donijeti ne samo nova tvarna dobra, već i šire sudjelovanje u uzajamnom upoznavanju...Dostignuća bioloških, psiholoških i društvenih znanosti pomoći će čovjeku da bolje prođe u bogatstva vlastitog bitka.... Ali, uza sve to – ili radije u svemu tome – postoje teškoće, koje kao da još više i rastu.

(*Dives in Misericordia*, br. 10)

ČLANAK 10

MEĐUNARODNO ZAJEDNIŠTVO

I. Ljudska obitelj

324. Prema biblijskoj objavi Bog je stvorio čovjeka – muško i žensko – na svoju sliku, sebi slična. Ta sprega između ljudske osobe i Stvoritelja daje neotuđiva temeljna prava i temelj njenom dostojanstvu, koja Bog jamči. Tim osobnim pravima odgovaraju jasno dužnosti prema drugima. Niti pojedinac niti društvo, doli država niti bilo koja ljudska institucija ne smije osobu ili skupinu osoba svesti na status jedne stvari. Isto tako se objava sastoji u jedinstvu ljudske obitelji: sve osobe stvorene u Bogu istog su porijekla: bez obzira kako su se tokom povijesti raspršile ili koliko su njihove razlike došle do izražaja, određeni su tvoriti jednu jedinu obitelj prema Božjem planu «u početku». Pavao je zborio Atenjanima: «On je iz jednog jedinog čovjeka stvorio sav ljudski rod, kako bi nastanili cijelu zemlju,» i tako svatko može sa pjesnikom reći da je od Božje «vrste». (Crkva i rasizam, br. 19-20)

325. Crkva po božanskom pravu pripada svim narodima. To potvrđuje i činjenica da je već po svom svijetu prisutna i da teži okupiti sve narode. (*Mater et Magistra*, br. 178)

326. Tada će svijest o zajedničkom Božjem očinstvu, o bratstvu svih ljudi u Kristu, «sinova u Sinu», o nazočnosti i životvornom djelovanju Duha Svetoga dati našem pogledu na svijet Novi kriterij prosuđivanja. S onu stranu ljudskih i prirodnih spona, koje su same po sebi tako jade i uske, u svjetlu se vjere pokazuje novi model jedinstva ljudskoga roda, na kojem se u konačnici mora nadahnjivati solidarnost. (*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 40)

II. Slobodna trgovina

327. Nauka Lava XIII u *Rerum novarum* ostaje uvijek na snazi: suglasnost stranaka, ako se nalaze u pretjerano nejednakom položaju, nije dovoljna da garantira pravednost ugovora, i zakon slobodnog pristanka ostaje podložan zahtjevima prirodnog prava. Što je vrijedilo u pogledu pravedne plaće pojedinaca, vrijedi i za međunarodne pogodbe: ekonomija razmjene ne može više počivati isključivo na zakonu slobodne konkurencije koji je i sam i odviše često uzrok ekonomskoj diktaturi. Sloboda razmjene nije pravedna ako ne podliježe zahtjevima socijalne pravde. (*Populorum progressio*, br. 59)

328. Preostaje da se uspostavi još veća pravda u raspodjeli dobara, i unutar nacionalnih zajednica i na međunarodnoj razini. U svjetskoj razmjeni valja prevladati odnose snage i postići usuglašene dogovore na dobro svijju. Jer odnosi snage nikad nisu trajno i istinski jamčili pravdu, mada u nekim trenucima promjenjiva igra tih odnosa često može pomoći do lakših uvjeta za dijalog. Posezanje za silom izaziva nastup protivničkih sila, a to stvara borbenu klimu što završava ekstremnim stanjima nasilja i zloporabama. Ali najvažnija je zadaća pravde, a to smo često ustvrdili, omogućiti svakoj zemlji da promiče vlastiti razvitak u okviru suradnje u kojoj neće biti ma kakva nastojanja da se gospodarski i politički gospodari drugima. Velika je dakako složenost problema zbog sadašnjeg ukrštanja uzajamne ovisnosti; valja također naći hrabrosti da se preprave odnosi među narodima (međunarodna podjela proizvodnje, struktura razmjene, kontrola dobiti, novčani sustav, zatim akcije ljudske solidarnosti), da se preispitaju modeli rasta u bogatih naroda, da se preobrazu mentaliteti, da se oni otvore za prvenstvo međunarodne obaveze, da se radi veće djelotvornosti obnove međunarodni organizmi. (*Octogesima Adveniens*, br. 43)

329. Nije dopušteno na tom području služiti se dvama mjerilima. Ono što vrijed unutar jedne nacionalne ekonomike, što je dopušteno između razvijenih zemalja, vrijedi također za trgovinske odnose među bogatim i siromašnim zemljama. Ne ukidajući tržište zasnovano na konkurenciji, treba ga zadržati u granicama koje ga čine pravednim i moralnim, dakle humanim. U trgovini između razvijenih ekonomika i onih u razvoju polazne su situacije previše neravnomjerne a stvarna sloboda odviše nejednaka. Socijalna pravda nameće dužnost da međunarodna trgovina, ako ima biti humana i moralna, uspostavi među partnerima barem relativnu ujednačenost mogućnosti. Taj se cilj ne može postići odmah, ali da bi se jednom do njega došlo, treba već sada stvoriti realnu jednakost u diskusijama i pregovorima. I na tom području bile bi korisne međunarodne konvencije za dovoljna prostrana područja. One bi nametnule opće norme radi reguliranja stanovitih cijena, pružale garancije stanovitim proizvodima, podupirale neke industrije u nastajanju. Svatko uviđa kako bi taj zajednički napor u korist veće pravde u međunarodnim odnosima pružio takvu pomoć zemljama u razvoju koja ne bi imala samo neposredne nego i trajne rezultate.

(Populorum Progressio, br. 61)

III. Mir i rat

330. Mir nije puka odsutnost rata, niti se svodi jedino na uspostavu ravnoteže među protivničkim silama. On ne nastaje biti iz nasilne vladavine, nego se doista s pravom naziva djelom pravde. Mir je plod reda što ga je u ljudsko društvo utisnuo njegov božanski Utemeljitelj i što treba da ga ostvare ljudi, koji žedaju za sve savršnijom pravdom. Budući da je opće dobro čovječanstva u osnovi, doduše određeno vječnim zakonom, ali je ono u svojim konkretnim zahtjevima tijekom vremena podvrgnuto stalnim promjenama. Mir se nikada ne stiče jednom za uvijek, nego

ga stalno treba graditi. Osim toga, budući da je ljudska volja nestalna i ranjena grijehom, ostvarenje mira traži od svih trajno svladavanje strasti i budnost zakonite vlasti. No to ipak nije dovoljno. Takav se mir na zemlji može postići samo ako se osigura dobro osoba i ako ljudi s povjerenjem i slobodno međusobno izmjenjuju bogatstva uma i srca. Za izgradnju mira bezuvjetno je potrebna čvrsta volja da se poštuju drugi ljudi i narodi i njihovo dostojanstvo te zauzeto ispunjavanje bratstva. Tako je mir plod također ljubavi, koja ide dalje od onoga što može izvesti pravda. Međutim, zemaljski mir što se rađa iz ljubavi prema bližnjemu odraz je i učinak Kristova mira, koji izlazi iz boga Oca. Sam, naime, Utjelovljeni sin, knez mira, svojim je križem sve ljude pomirio s Bogom, ponovno uspostavivši jedinstvo svih u jednom Narodu i u jednom Tijelu. U svom je tijelu ubio mržnju i slavom svoga uskrsnuća izlio je Duha ljubavi u ljudska srca. Stoga se svi kršćani usrdno pozivaju da se «provodeći u život istinu u ljubavi² ujedine sa svim doista mirotvornim ljudima da bi izmolili i izgradili mir. Vođeni istim Duhom ne možemo a da ne pohvalimo one koji se u borbi za svoja prava odriču nasilnih čina i postižu za sredstvima obrane koja su, uostalom, na raspoloženju i slabijima dakako, pretpostavivši da je to moguće bez povreda prava i dužnosti drugih ili zajednice.

(*Gudium et Spes*, br. 78)

331. Poštivanje i razvoj ljudskog života zahtijevaju *mir*. Mir nije tek odsutnost rata i ne može se svesti na osiguranje ravnoteže među suprotstavljenim silama. Mir se na zemlji ne može postići bez zaštite osobnih dobara, bez slobodne komunikacije među ljudima, bez poštivanja dostojanstva osoba i naroda, bez postojano življena bratstva. Mir je «spokoj poretka» (sv. Augustin, *De civitate Dei*, IX, 13, 1). On je plod pravednosti i učinak ljubavi.
(KKC, br. 2304)

332. Nepravde, prekomjerne nejednakosti na gospodarstvenom i društvenom području, zavist, nepovjerenje i oholost što bujaju među ljudima i narodima, trajno ugrožavaju mir i uzrokuju ratove. Sve što se čini za uklanjanje tih nereda pridonosi izgradnji mira i izbjegavanju rata: «Ljudima kao grešnicima uvijek prijete opasnost rata i prijete će sve do Kristova dolaska. No, ukoliko u ljubavi sjedinjeni uspijevaju nadvladati grijeh, nadvladavaju i nasilje, sve dok se ne ispuni riječ:»mačeve će prekovati u plugove, koplja u srpove. Neće više narod dizati mača protiv naroda, nit se više učiti ratovanju»»(GS, br. 78; usp Iz 2,4). (KKC, br. 2317)

333. Treba poštivati i čovječno postupati s neborcima, s ranjenim vojnicima i zarobljenicima. Djela očigledno suprotan pravu naroda i njegovim općim načelima kao i odredbe koje ih nameću, jesu zločini. Slijepa poslušnost nije dostatna da opravda one koji se takvim nalogima podvrgavaju. Tako istrebljenje nekog naroda, nacije ili narodne manjine treba osuditi kao smrtni grijeh. Postoji moralna obveza oprijeti se naredbama koje naređuju genocid. (KKC, br. 2313)

IV. Naoružanje

334. S druge pak strane vidimo, ne bez osjećaja velike boli, da su i u onim zemljama u kojima je gospodarstvo najviše uznapredovalo napravljena, i još se prave, strahovita ratna oružja u koja je uložena najveći dio duhovnih i materijalnih dobara. Zbog toga, građani tih država moraju snositi ne baš lagane terete, druge države ostaju bez pomoći za društveno-gospodarski napredak. (*Pacem in Terris*, br. 109)

235. »Jer bijah gladan, i ne dadoste mi jesti...; gol, i ne zaogrnutste me...; u tamnici, i ne pohodiste me» (Mt

25,42). Te riječi dobivaju značenje težega ukora kad se sjetimo kako mjesto kruha i kulturne pomoći novim državama i narodima koji upravo zakoračiše u nezavisni život, bivaju ponuđena, ponekad zaista u izobilju, moderna oružja i sredstva razaranja koja se stavljaju na raspolaganje za oružane sukobe i ratove. Ti ratovi nisu samo potreba obrane njihovih opravdanih prava i njihove nezavisnosti, nego su to često oblici šovinizma, imperijalizma i raznorodnog neoimperijalizma. Svi dobro
(*Redemptor Hominis*, br. 16)

336. Nauk katoličke Crkve je dakle jasan i dosljedan. Žali zbog trke za naoružanjem, te traži minimalno stalno međusobno razoružavanje koje bi se kontroliralo kao i najveće moguće mjere opreza pri upotrebi atomskog oružja. Istodobno Crkva traži za svaku naciju poštivanje neovisnosti, slobode i opravdane sigurnosti
(Poruka drugoj izvanrednoj sjednici razoružanja Ujedinjenih naroda, br.5)

337. Luda trka za naoružanjem troši zalihe koje su potrebne za razvitak vlastitih nacionalnih ekonomija ili za pomoć nerazvijenim državama. Znanstveni i tehnološki napredak koji bi morao pridonositi čovjekovoj dobrobiti pretvara se u sredstvo rata: znanost i tehnika upotrebljavaju se da bi proizvele sve savršenije i sve razornije oružje.
(*Centesimus Annus*, br. 18)

V. Univerzalno zajedničko dobro

338. Sve jače postaju uzajamne ovisnosti ljudi. One se pomalo protežu po svoj zemlji. Jedinstvo ljudske obitelji, koje objedinjuje bića s jednakim naravnim dostojanstvom, uključuje opće zajedničko dobro. Ono zahtijeva organizaciju zajednice naroda sposobnu «udovoljiti raznim potrebama ljudi, kako na području društvenog života u koji spadaju

prehrana, zdravstvo, odgoj Tako i u nekim posebnim prilikama koje tu i tamo nastaju, kao što je ... potreba da se doskoči nevoljama izbjeglica ili da se pomogne iseljenicima i njihovim obiteljima» (*Gaudium et Spes*, br. 84).
(KKC, br. 1911)

339. Kao što ne možemo suditi o općem dobru pojedinih zemalja tako ne možemo ni o općem dobru svih naroda ne vodimo li računa o ljudskoj osobi. Zato će svjetski javni autoritet ići ponajvećma za tim da se čovjekova prava priznaju, da se dužno poštuju, netaknuta čuvaju i promiču. Ono može da to ostvari ili samo od sebe, kad se za to pruži prilika, ili kad stvori takve uvjete u cijelom svijetu u kojima će vođe pojedinih država moći lakše izvršavati svoje zadatke.
(*Pacem in Terris*, br. 139)

VI. Transnacionalne i međunacionalne organizacije

340. Silno, dakle, želimo da Organizacija Ujedinjenih Naroda uspijeva sve više i više prilagoditi svoje ustrojstvo i odgovarajuća sredstva rasponu i plemenitosti svoje zadaće. O, neka što skorije dođe vrijeme kad će ova Organizacija moći uspješno zaštićivati prava ljudske osobe: prava, velimo, što neposredno izvire iz dostojanstva čovjekove osobe, pa su stoga sveopća, nepovrediva i neizmjenjiva; to više što dandanas ljudi, svaki u svojoj državi, danomice sve više sudjeluju u javnom životu pa djelatnijim zauzimanjem prate zbivanja u svih naroda i sve su više i više svjesni da pripadaju kao živi članovi općečovječanskoj obitelji.
(*Pacem in Terris*, br. 145)

341. Ta međunarodna suradnja svjetskih razmjera zahtijeva institucije koje bjele pripremile, koordinirale i vodile, sve dok se ne uspostavi pravni poredak koji b svi

priznali. Od svga srca ohrabrujemo organizacije koje su uzele u svoje ruke tu suradnju u korist razvoja i želimo da im ugled još poraste. «

(*Populorum Progressio*, br. 78)

342. Budući pak da su međudržavni odnosi u posljednje vrijeme, uslijed znanstvenog i tehničkog napretka, na svim područjima ljudskoga društva postali tješnji, narodi nužno sve više vise jedan od drugoga. Danas stoga značajnija pitanja na znanstvenom, tehničkom, gospodarskom, društvenom, političkom i kulturnom području često nadilaze mogućnosti pojedine zemlje pa zahvaćaju gotovo nužno više država, a ponekad čitav svijet. Tako biva da pojedine zemlje, ma koliko kulturne i civilizirane, istaknute brojem, i radošću građana, gospodarskim napretkom prirodnim bogatstvom i prostranstvom, ne mogu kako spada same, odvojeno od drugih, riješiti svoja krupnija pitanja. Pojedine će države, kad već treba da jedna drugu nadopunjuju i usavršavaju, raditi na svojem probitku samo onda ako se u isti čas brinu i za probitak ostalih. Zato krajnja nužda sili države na međusobno slaganje i surađivanje.

(*Mater et Magistra*, br. 200-202)

343. Treba ići i dalje. U Bombayu smo molili da se stvori veliki *svjetski fond*, dijelom od novca koji se daje inače za vojne troškove, i da se iz tog fonda pomogne onima koji su bez sredstava. (Pavao VI. *poruka svijetu, povjereno novinarima*). Što vrijedi za neposrednu borbu protiv bijede, vrijedi isto tako za potpomaganje razvoja. Samo svjetska suradnja, koje bi zajednički fond ujedno bio znak i sredstvo, omogućila bi da se nadvladaju besplodna rivalstva i započne plodan i miroljubiv dijalog među svim narodima.

(*Populorum Progressio*, br. 51)

VII. Useljeništvo

344. Budući da Mi - Bog nas na to potiče – očinskim srcem ljubimo sve ljude, s gorko tugom u duši pomišljamo na neprilike onih koji su s političkih razloga iz zavičaja otjerani, jer mnoštvo ovih izbjeglica, u naše dane doista nepregledno, vazda prate mnoge nevjerojatne muke. To pokazuje kako poglavari nekih država pretjerano stežu granice prave slobode unutar kojih bi pojedini građani mogli živjeti životom dostojnim čovjeka, štoviše, u ovakvim državama kadšto se čak i samo pravo na slobodu dovodi u pitanje ili se naprosto ukida. Kad se to dogodi, pravi se društveni poredak potpuno izvrće; javna naime vlast po svojoj naravi smjera k zaštiti dobra zajednice, a temeljno je u njemu priznati poštene granice slobode i čuvati netaknuta njezina prava. (*Pacem in Terris*, br. 103-104)

345. Američki je kontinent u svojoj povijesti doživio razna useljenička gibanja, koja su odvele veliki broj muškaraca i žena u različite dijelove svijeta u nadi na bolju budućnost. Ti fenomeni se nastavljaju i danas i pogađa konkretno mnoge osobe i obitelji, koje dolaze iz latinoameričkih zemalja tog kontinenta, koje su se nastanile u sjevernim krajevima i tamo u pojedinim slučajevima čine zamjetan dio stanovništva. Često donose sa sobom kulturno i religiozno nasljedstvo, koje je veoma bogato kršćanskim elementima. Crkva je svjesna problema koji su nastali uslijed takve situacije i trudi se razviti pravo dušobrižništvo za te useljenike, kako bi promicala njihovo naseljavanje u određene dijelove i istovremeno poticala spremnost prihvata od strane nastanjenog stanovništva, u uvjerenju da će dotično otvaranje prema drugomu biti na bogaćenje svima. Crkvene zajednice bi trebale u tim fenomenima vidjeti poseban poziv, bratstvo u duhu evanđelja živjeti kao vrijednost, i shvaćati to istodobno kao poziv da se vlastitoj religioznosti dade novi

poticaj, tako da se i vlastita evangelizacijska djelatnost provodi još svjesnije i odlučnije. U tom smislu smatraju sinodalni Oci da Crkva u Americi mora biti budna odvjetnica, koja mimo svih ograničenja štiti slobodno kretanje unutar vlastite zemlje i u druge zemlje što je naravno pravo svake osobe. Treba voditi brigu o pravima useljenika i njihovih obitelji na način da se njihovo ljudsko dostojanstvo sačuva, što bi vrijedilo i u slučaju ilegalnog ulaska u državu. Potrebno je prema useljenicima imati duh gostoljubivosti i spremnosti prihvata kako bi ih se ohrabrilo da se integriraju u Crkveni život a da pri tome ne moraju izgubiti svoju slobodu i svoj poseban kulturni identitet. Zbog toga je bitno da biskupija odakle dolaze surađuje sa biskupijom gdje su se useljenici doselili. Pri tome se treba ophoditi prema zakonskim datostima te specifičnim pastoralnim strukturama koje su uvriježene u Crkvenoj praksi. Na taj način se osigurava što adekvatnije i obuhvatnije dušobrižništvo. Stalna briga radi uspješnije evangelizacije ljudi, koji su netom doselili, a Krista još ne poznaju, za Crkvu mora biti stalni poticaj.

(Ecclesia in America, br. 65)

346. Iz gorkog iskustva znamo dakle da strah od «različitosti» - posebno ako je izražen uskim i isključivim uskraćivanjem svakog nacionalnog prava – može dovesti do toga da postane spodboda nasilja i terora. Ali ipak, ako se potrudimo vrednovati stvari objektivno, možemo zamijetiti, da nasuprot svim različitostima, u kojima se pojedini ljudi i narodi razlikuju, ima temeljna jednakost, jer različite kulture u stvarnosti nisu ništa drugo doli različiti načini pristupanja pitanju o smislu osobnog bivanja. I upravo tu možemo utvrditi jedan od izvora, iz kojeg izvire poštovanje koje svakoj kulturi i svakoj naciji dolikuje.

(Nagovor povodom pedesete opće skupštine UNO, 1995, br. 9)

VIII. Zaduženje u inozemstvu

347. Zaduženje u inozemstvu, koje čini se mnoge narode na američkom kontinentu guši, je vrlo širok problem.

Premda se ovdje ne može upuštati u mnogobrojne aspekte, ipak Crkva u svom dušobrižništvu ne smije zanemarivati ovaj problem koji tišti život mnogih ljudi. Stoga su mnoge biskupske konferencije u Americi, svjesni domašaja ovog problema, organizirali s tim u svezi studijske sjednice i objavili dokumente radi afektivnijeg rješavanja tog problema. Također i ja sam često isticao svoju brigu o toj neodrživoj situaciji. U pogledu na predstojeću veliku obljetnicu 2000. godine i spomenom na socijalni smisao, kojeg obljetnica ima u Starom zavjetu, napisao sam: «U duhu knjige Levitskog zakonika kršćani moraju udružiti glas svih siromaha svijeta, na način da obljetnicu postave kao pogodno vrijeme, da između ostalog se provjeri, ako ne i promisli o značajnom oprostima međunarodnih dugovanja, što opterećuje sudbinu mnogih nacija. (TMA, br. 36).

Stoga ponavljam svoju želju, koju su prisvojili i sinodalni Oci, da papinsko vijeće za mir i pravdu zajedno sa drugim zaduženim organizacijama, kao na primjer odjel za odnose sa državama unutar državnog sekretarijata, istraživanjem i dijalogom zajedno sa zastupnicima prvog svijeta i odgovornima iz svjetske banke i međunarodnog monetarnog fonda traga za rješenjima kako bi se otklonio problem zaduženja u inozemstvu, te tražiti norme za sprečavanje takve situacije u slučaju budućih inozemnih kredita. Bilo bi dobro da na što široj razini gospodarski i monetarni stručnjaci međunarodnog glasa izvrše kritičku analizu svjetskog gospodarskog poretka sa njegovim pozitivnim i negativnim aspektima, tako da se ispravi aktualni poredak i da se predloži sistem i sposobni

mehanizmi za napredak cjelovitog i solidarnog razvitka ljudi i naroda.

(*Ecclesia in America*, br. 59)

348. U nastojanju oko pravednosti u svijetu koji je opečaćen socijalnim i gospodarskim nejednakostima, Crkva ne može zanemariti težak teret mnogih azijskih zemalja u razvoju i trenutne i buduće posljedice koje proizlaze iz toga. U mnogim slučajevima su te države primorane, uskratiti izdatke za životno potrebne zahtjeve poput hrane, zdravstvene skrbi, pitanja smještaja te obrazovanja, kako bi namirili svoja dugovanja međunarodnim monetarnim fondovima i bankama. To znači, da su mnogobrojne osobe osuđene na životne uvjete koji vrijeđaju dostojanstvo čovjeka.

(*Ecclesia in Asia*, br. 40)

349. Sinodalni Oci su izrazili svoju zabrinutost zbog inozemnog duga koji opterećuje mnoge države u Americi. To je jasno izražena solidarnost sa tim državama. Ona s pravom usmjerava pozornost javnog mijenja na složenost te teme upućujući na to da su ta dugovanja često puta ishod korupcije i loše uprave. Ne odgovara duhu sinodnog promišljanja putem tog saznanja koncentrirati na jedan pol cjelokupnu odgovornost jednog fenomena, što je od njegovog početka a i što se tiče njegovog rješavanja izuzetno služen.

Uistinu ne ubrajaju se u višestране razloge, koji su doveli do tako visokog inozemnog zaduživanja, samo visoke kamate, posljedice spekulativne financijske politike, nego i neodgovornost vladine politike, koja pri zaduživanju ne misli o realnim mogućnostima otplate. Otežavajuće je još i to da goleme svote koje potječu od novaca posuđenog iz inozemstva ne služe napretku za potrebne promjene za razvoj države već osobnom bogaćenju pojedinih osoba. Bilo bi nepošteno da te nepravedne odluke terete one koji ih nisu donijeli. Ozbiljnost situacije postaje još jasnija ako se uzme u obzir da već samo otplaćivanje kamata teško opterećuje

gospodarstvo siromašnih država te im tako nedostaje potreban novac za socijalni razvoj, obrazovanje, zdravstvo i za otvaranje radnih mjesta.

(Ecclesia in America, br. 22)

IX. Nacionalizam i etničke napetosti

350. Još se i druge zapreke suprotstavljaju izgradnji jednog svijeta koji bi bio pravedniji i skladnije sazdan na općoj solidarnosti: mislimo na nacionalizam i rasizam. Prirodno je da zajednice koje su nedavno dobile političku samostalnost budu ljubomorne na svoje još krhko nacionalno jedinstvo i da se brinu oko njegova očuvanja. Normalno je također da narodi stare kulture budu ponosni na baštinu koju su naslijedili od svoje prošlosti. Ali takvi legitimni osjećaji moraju biti sublimirani univerzalnom ljubavi koja obuhvaća sve članove ljudske obitelji. Nacionalizam izolira narode radeći protiv njihova istinskog dobra, i bio bi osobito opasan ondje gdje krhkost nacionalnih ekonomika zahtijeva objedinjavanje napora, financijskih sredstava i znanja da bi se ostvarili programi razvoja i povećala trgovinska i kulturna razmjena.

(Populorum Progressio, br. 62)

351. Prvi je princip neotuđivo dostojanstvo svake ljudske osobe, bez obzira na razlike rasističkog, etničkog, kulturnog ili nacionalnog porijekla ili vjerskih spoznaja; nijedna osoba ne postoji za sebe, nego nalazi svoj puni identitet tek u odnosu prema drugim osobama i skupinama. Isto možemo reći za skupine ljudi.

(Poruka povodom svjetskog dana mira, 1989, br. 3)

352. I danas ostaje mnogo toga za napraviti, kako bi se nadvladala vjerska netrpeljivost, koja je u različitim dijelovima svijeta povezana sa potlačenošću manjina. Mi smo nažalost svjedoci pokušaja gdje se drugima bilo izravno, uz

pomoć prozelaštva, koji se uistinu služi sredstvom prinude, ili uskraćivanjem određenih društvenih ili političkih prava pokušava nametnuti određene vjerske ideje.... Netrpeljivost može biti ishod određenog fundamentalizma, koji predstavlja ponovnu kušnju. On može dovesti lako do teškog kršenja zakona kao i do radikalnog ugnjetavanja svakog javnog suprotnog izražavanja, pa i do potpune zabrane, slobodnog izražavanja. I fundamentalizam može dovesti do isključivanja drugoga iz društvenog života.

(Poruka povodom svjetskog dana mira, 1991, br. 4)

353. Rasizam nije karakterističan isključivo za mlade nacije kod kojih se on često krije pod velom suparništva među klanovima i političkom strankama, uz veliku štetu za pravdu i pogibelj za javni mir. U doba kolonijalne ere često je bjesnio između kolona i domaćeg stanovništva, sprečavao plodno uzajamno razumijevanje i izazivao zlu krv zbog stvarnih nepravdi. Rasizam također predstavlja prepreku suradnji među siromašnim narodima, a i unutar samih država djeluje kao faktor podijeljenosti i mržnje, kad su, uz gaženje neotuđivih prava ljudske osobe, pojedinci i obitelji zbog svoje rase ili boje kože prisiljeni da žive pod režimom izvanrednog stanja.

(Populorum Progressio, br. 63)

354. Kada Crkva u Americi, koja je vjerna Kristovom evanđelju, želi ići putem solidarnosti, mora na poseban način uzeti u obzir etničke skupine stanovništva koje su i danas još objekt nepravedne diskriminacije. Uistinu treba svaki pokušaj, koji ide zatim da domaće stanovništvo postane rubna skupina ugušiti. Ali to u prvoj liniji znači poštovati njihovu zemlju i ugovore koji su s njima sklopljeni. Isto tako treba brinuti o njihovim legitimnim socijalnim, zdravstvenim i kulturnim potrebama. Kako se može jednostavno zaboraviti potreba za pomirenjem domaće skupine stanovništva i društva dotičnih zemalja u kojem trenutno žive.

(Ecclesia in America, br. 64)

355. Rasizam i rasističko djelovanje moraju biti osuđeni. Uporaba zakonodavnih, disciplinskih i administrativnih mjera ili primjerenog izvanjskog pritiska u pravo vrijeme može biti primijenjena. Države i međunarodne organizacije posjeduju čitavu ljestvicu naprednih i korisnih ideja. Također se traži i odgovornost pogođenih građana, međutim ne smije se ići tako daleko da na mjestu jedne nepoštene situacije nasilno dođe druga nepravdičnost. Uvijek se radi o konstruktivnim rješenjima.

(Crkva i Rasizam, br. 33)

356. Laici, koji imaju svoje posebno poslanje sukladno mjestu u središtu svijeta i tako vrše najrazličitije vremenske zadatke, moraju pri tome provesti posebnu vrst evangelizacije.... Uobičajeno polje njihove evangelizacijske djelatnosti je široki i teški politički, socijalni i gospodarski svijet, ali i kulturološki, znanstveni i umjetnički svijet; svijet međunarodnog življenja i masmedija, isto tako određene istine otvorene evangelizaciji, poput ljubavi, obitelji, odgoja djece i mladih, uposlenja, patnje, i sl.

(Evangelii Nuntiandi, br. 70)

XI. Globalno gospodarstvo

357. Značajka današnjeg svijeta je tendencija prema globalizaciji, fenomenu koji premda nije isključivo američki ipak se u Americi može naći gdje ima i veće razmjere. Pri tome se radi o procesu, koji se na temelju sve većih komunikacijskih mogućnosti diljem svijeta probija i praktički vodi do savladavanja udaljenosti, što se jasno odražava u različitim područjima.

Sa etičkog stajališta se to može i pozitivno i negativno vrednovati. Činjenica je da se radi o gospodarskoj globalizaciji, koja npr. sa napretkom učinkovitosti i povećanjem proizvodnje donosi sa sobom razne pozitivne

posljedice, tako i razvojem gospodarskih odnosa između različitih zemalja učvršćuje proces sjedinjavanja naroda kao i poboljšanje usluge ljudske obitelji. Međutim ako se globalizacija ravna prema zakonima tržišta, koji su na korist moćnicima, imati će negativne posljedice kao npr. da se gospodarstvu pribraja apsolutna vrijednost. Daljnje negativne posljedice su nezaposlenost, smanjenje i pogoršanje javne brige za život, uništenje okoliša i prirode, povećanje jaza između siromašnih i bogatih i nepravedno natjecanje, koje siromašne zemlje strmoglavljuje u sve težu situaciju manje vrijednosti. Premda Crkva priznaje pozitivne vrijednosti koje sa sobom donosi globalizacija, nemirno gleda međutim na negativne aspekte koji iz toga proizlaze.

(Ecclesia in America, br. 20)

358. Da bi se istinski sredile opće ekonomske prilike potrebno je ukloniti nerazmjernu trku za profitom, nacionalne ambicije, požudu za političkom dominacijom, militarističke spekulacije i makinacije oko širenja i nametanja ideologija.

(Gaudium et Spes, br. 85)

359. Složeni fenomen globalizacije je, kao što sam i ranije spomenuo, karakteristika današnjeg svijeta, koji se posebno objelodanjuje u Americi. Unutar te višeslojne realnosti gospodarski aspekt ima posebno značenje. Crkva putem socijalnog nauka nudi vrijedan doprinos toj problematici, koji nastaje uslijed gospodarske globalizacije. Njezin moralni način gledanja na tu datost temeljen je na tri zaglavna kamena ljudskog dostojanstva: solidarnosti i principu supsidijarnosti. Gospodarska globalizacija treba biti promotrena u svjetlu načela socijalne pravde, pri čemu treba ponajprije uzeti u obzir opciju siromašnih, koji trebaju biti osposobljeni štititi se u globaliziranom gospodarstvu i s obzirom na zahtjeve međunarodnog općeg dobra. U stvarnosti je socijalni nauk Crkve moralna vizija, koja pokušava vladu, institucije i privatne organizacije poduprijeti, kako bi radili na budućnosti, koja je u skladu s dostojanstvom

svake osobe. S takvi gledištem mogu se vrednovati pitanja s obzirom na zaduženost zemalja u inozemstvu, interne političke korupcije i diskriminacije unutar vlastite zemlje i na međunarodnoj razini.

Crkva u Americi nije pozvana samo poticati viši stupanj integracije unutar zemalja i tako doprinijeti stvaranju istinske kulture globalizirajuće solidarnosti, već također zauzimati se legitimnim sredstvima za smanjenje negativnih učinaka globalizacije, kao npr. vladavina jačih nad slabijima posebno na gospodarskom području, ili gubitak vrijednosti kulture domaćih kultura u korist krivo shvaćenog sjedinjavanja.

(*Ecclesia in America*, br. 55)

360. Koliko god svjetsko društvo pokazuje znakove rascjepkanosti, što je izraženo poznatim izrazima Prvi, Drugi, Treći i Četvrti svijet, ipak uvijek ostaje, doduše vrlo tijesna, njihova međuovisnost. Isključe li se iz te *međuovisnosti* čudoredni zahtjevi, onda to vodi kobnim posljedicama za najslabije. Čak i ta međuovisnost, svojevrsnom unutarnjom dinamikom i pod pritiskom mehanizama koje moramo označiti kao izopačene, izaziva *negativne učinke* čak i u bogatim zemljama. Upravo se u tim zemljama susreću, premda u manjoj mjeri, vrlo *specifični* oblici nerazvijenosti. Stoga je neosporno da razvoj ili postaje *zajednički* svim dijelovima svijeta ili dovodi do *procesa recesije* pa i u područjima koja su dotada pokazivala znakove trajnog napretka. Ta je pojava svojevrsan pokazatelj *pravog* razvoja: na njemu ili imaju udjela svi narodi svijeta ili to nije pravi razvoj.

(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 17)

361. Kada su e promijenile prilike u zaduženim zemljama i na međunarodnom financijskom tržištu, tada se instrument kojemu je bio cilj da pridonese razvoju preokrenuo u *mehanizam koji je suprotno djelovao*: bilo da se u zemlje dužnice, kako bi podmirile dugove, bile obvezne

izvoziti kapital koji je bio nuždan za porast ili čak za održavanje njihovog životnog standarda, bilo da zbog istoga razloga nisu mogle dobiti nove kredite što su im bili neophodni.

(*Sollicitudo rei Socialis*, br. 19)

362. Daljnje bitno područje, u kojem je Crkva u Americi nazočna je Karitas i socijalna briga. Mnogostruke inicijative skrbi za starije, bolesne i one ljude potrebne pomoći u staračkim domovima, bolnicama, ambulantskim odjelima; besplatno izdavanje hrane i druge socijalne ustanove opipljivi su dokaz posebne ljubavi za siromahe, što Crkva u Americi čini iz ljubavi prema svom Gospodinu uvjeren da «se je Isus s njima izjednačio» (usp. Mt 25, 31-46). Pri toj zadaći koja nema granica, Crkva je znala, stvoriti svijest za konkretnu solidarnost između različitih zajednica na kontinentu kao i diljem svijeta. Na taj način manifestirala je svoje bratstvo, koje kršćane treba svugdje i svagda obilježavati.

Služenje siromašnima, da bi odgovaralo evanđelju i poprimilo evangelizirajući dimenziju, mora biti vjerna preslika Isusovog djelovanja, koji je došao kako bi «donio radosnu vijest siromasima» (Lk 4,18). Ako se to događa u takvom duhu, tada će služnost jasno pokazati beskrajnu Božju ljubav prema svim ljudima. Tako će nada u ozdravljenje biti na mnogo načina pronijeta, nada koju je Krist donio u svijet, a izražena posebno kada se donese onomu koji je od društva napušten i odbačen.

U socijalnom nauku Crkve, koja ne posustaje poticati kršćansku zajednicu zalagati se kako bi se iskorijenio svaki oblik izrabljivanja i ugnjetavanja, ističe se stalna skrb za siromašne i one koji nemaju dovoljno sredstava,. Jer zaista se ne radi samo o ublažavanju najgorih i najhitnijih tegoba putem individualnih i pojedinačnih aktivnosti, već i o tome da se korijen nevolje imenuje te se predlože takvi zahvati koji

će socijalnim, političkim gospodarskim strukturama podariti pravedan i solidaran oblik.

(*Ecclesia in America*, br. 18)

363. K poglavitim oznakama koje su, čini se, svojstven našem vremenu, valja zacijelo pribrojiti razrast društvenih odnosa: uzajamne i danomice svestranije veze među građanima, koje su u njihovo živo i djelatnost unijele mnogostruke oblike društvenoga suudesa, koji s većinom ušli u privatno i javno pravo. Ovomu je, čini se, porijeklo u mnoštvu činjenica što ih je sadašnje doba stvorilo, npr. Znanstveni i tehnički napredak, uspješniji način proizvodnje, viši životni standard.

(*Mater et Magistra*, br. 59)

364. Budući pak da su međudržavni odnosi u posljednje vrijeme, uslijed znanstvenog i tehničkog napretka, na svim područjima ljudskoga društva postali tješnji, narodi nužno sve više vise jedan od drugoga. Danas stoga značajnija pitanja na znanstvenom, tehničkom, gospodarskom, društvenom, političkom i kulturnom području često nadilaze mogućnosti pojedine zemlje pa zahvaćaju gotovo nužno više država, a ponekad čitav svijet.

(*Mater et Magistra*, br. 200-201)

ČLANAK 11

ZAKLJUČAK

I. Izazov katoličkog socijalnog nauka

365. Lav XIII, pošto je formulirao načela i usmjerenja za rješenje radničkog pitanja, napisao je odlučujuću riječ: «Neka svatko radi ono što na nj spada i neka ne oklijeva, jer ako se kasni, moglo bi liječenje jedne već tako teške bolesti biti još teže», dodavši također: «Što se tiče Crkve, ona neće nikada ni na kakav način propustiti što je njezin posao». (RN, br. 71).

(*Centesimus Annus*, br. 56)

366. Takve su Nam želje, časna braćo, na svršetku ove enciklike, kojoj smo u svojoj brizi za svu Crkvu posvetili mnogo vremena. Želimo da božanski otkupitelj ljudi, «koji nam postade Božjom mudrošću i pravednošću, posvećenjem i otkupljenjem» (1 Kor 1, 30) u svim i nad svima kroz vjekove vlada i sretno slavi pobjedu slavlje. Želimo jednako da, nakon uspostave pravoga društvenog reda, svi narodi počnu već jednom uživati blagostanje, radost i mir.

(*Mater et Magistra*, br. 263)

367. Crkva socijalnu poruku evanđelja ne smije smatrati teorijom, nego, u provom redu, temeljem i motivacijom djelovanja. Potaknuti tom porukom, neki od prvih kršćana dijelili su svoja dobra siromasima svjedočeći kako je bio moguć miran i solidaran život usprkos različitu društvenom porijeklu. Snagom evanđelja monasi su tijekom stoljeća obrađivali zemlju, redovnici i redovnice osnivali bolnice i skloništa za siromašne, bratovštine, muževi i žene svih staleža zalagali su se u korist potrebitih i emarginiranih, uvjereni da Kristove riječi: «Što god učinite jednom od ove moje najmanje braće, meni činite» (Mt 25, 40) ne smiju ostati pobožna želja, nego moraju postati konkretnim životnim zalaganjem.

Danas je Crkva više no ikada svjesna da njena socijalna poruka mora biti vjerodostojna više *djelatnim svjedočenjem* nego svojom suvislošću i nutarnjom logikom. I

njezino opredjeljenje za siromašne proizlazi iz te svijesti, koja nikad ne isključuje ni diskriminira druge grupe. Riječ je, naime, o izboru koji ne vrijedi samo za materijalno siromaštvu, jer je poznato da se, poglavito u modernom društvu, susreću mnogi oblici siromaštva, ne samo ekonomskog nego i kulturnog i religioznog. Ljubav Crkve prema siromasima, koja je od prvotne važnosti te pripada njezinoj trajnoj tradiciji, tjera je da se obraća svijetu u kojemu, usprkos tehnički-ekonomskom napretku, siromaštvo prijete da zadobije gigantske dimenzije. U zemljama Zapada postoji mnogostruko siromaštvo rubnih grupa, starih i bolesnih, žrtava konsumizma, i, još više, grupa izbjeglica i emigranata; u zemljama na putu razvitka pojavljuju se na horizontu dramatične krize ako se na vrijeme ne poduzmu međunarodno usklađene mjere.

(*Centesimus Annus*, br. 57)

368. U tom zalaganju moraju biti uzor i predvodnici sinovi Crkve, koji su, prema programu što ga je sam Isus obznanio u nazaretskoj sinagogi, pozvani da budu «blagovjesnici siromasima... da sužnjima proglašuju oslobođenje, vid slijepima, da na slobodu puste potlačene i proglašuju godinu milosti Gospodnje» (Lk 4, 18-19). Ovdje moramo naglasiti vrlo važnu *ulogu* koju u tome imaju *laici*, muškarci i žene, kao što je to ponovno istaknuto i na nedavno završenoj Sinodi. Na njih spada da kršćanskim zalaganjem prožimaju vremenitu zbilju i pritom se iskazuju kao svjedoci i graditelji mira i pravednosti.

Posebno se želim obratiti onima koji su po sakramentu krsta i ispovijedanju istog Vjerovanja s nama dionici istog *pravog*, premda nesavršenog *zajedništva*. Siguran sam da će im *biti bliska* skrb što je izražava ovo pismo kao i pobude koje ga prožimaju, jer su nadahnute Evanđeljem Isusa Krista. U tome možemo otkriti novi poziv da dademo *jednodušno svjedočanstvo* o svojim *zajedničkim uvjerenjima* o dostojanstvu čovjeka, koga je Bog stvorio,

Krist otkupio i duh posvetio te je pozvan da u ovome svijetu živi životom što odgovara tome dostojanstvu.

Taj *poziv upućujem* isto tako i onima koji s nama dijele baštinu Abrahama, «našeg oca u vjeri» (usp. *Rim* 4,11) i predaju Staroga zavjeta, Židovima dakle, kao i onima, koji poput nas vjeruju u pravednog i milosrdnog Boga, muslimanima, sa željom da se on proširi također i na sve sljedbenike velikih religija svijeta.
(*Sollicitudo Rei Socialis*, br. 47)

369. Svim kršćanima ponovno i još hitnije upućujemo poziv na akciju. U našoj enciklici o razvitku naroda naglašavali smo potrebu da svi stupe u akciju: «Laici moraju uzeti na sebe kao svoj specifični zadatak obnovu vremenitog reda. Dok se služba hijerarhije sastoji u tome da naučava i autentično tumači moralna načela koja vrijede na tom području, na njih spada da slobodnom inicijativom i ne čekajući pasivno na direktive prožmu kršćanskim duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture zajednice u kojoj žive.» (PP, br. 42) Svatko neka ispita sama sebe o onomu što je već učinio i što mu je još činiti. Nije dosta opominjati na načela, potvrđivati svoje dobre namjere, ukazivati na glasne nepravde i proročki optuživati. Riječi neće imati stvarne težine ako ih svatko ne popratí življom svijesti o vlastitoj odgovornosti i učinkovitom akcijom. I odviše je lako svaljivati na druge odgovornosti za nepravde, ako istodobno nismo uvjereni da je svatko odgovoran i da je prije svega prijeko potrebno osobno se obratiti. Ova temeljita poniznost oslobodit će akciju od svake krutosti i svakog sektaštva, neće dopustiti da nas obeshrabri zadaća kojoj kao da nema kraja. Kršćaninovu nadu hrani prije svega saznanje da je Gospodin s nama na djelu u svijetu i da kroza svoje Tijelo, - Crkvu, a po njoj u svekolikom čovječanstvu – nastavlja Otkupljenje izvršeno na Križu, otkupljenje što je pobjednički prosinulo na uskrsno jutro; nadalje saznanje da i drugi ljudi djeluju u složnim akcijama za pravdu i mir; jer pod koprenom ravnodušnosti u srcu svakog čovjeka gori želja za bratskim

životom i žeđ za pravdo i mirom, volja i žeđ koje se moraju
razmahati.
(*Octogesima Adveniens*, br. 48)

BIBLIOGRAFIA

Sv. Augustin. *De civitate Dei.*

Sv. Grgur veliki. *Evangelium Homiliae.*

Sv. Irenej. *Adversus Haereses.*

Sv. Klement Rimski. *Epistula ad Corinthios.*

Sv. Toma Akvinski. *Summa Theologiae.*

Ivan XXIII. Enciklika *Mater et Magistra* (o uređenju društvenog života), 15. svibnja 1961.

_____. Enciklika *Pacem in Terris* (o miru), 11. travnja 1963.

Ivan Pavao II. Govor povodom treće opće skupštine latinoameričkih biskupa, 28. siječnja 1979.

_____. Govor povodom sedmog simpozija biskupa Europe.

_____. Apostolska **exhoacija** *Familiaris Consortio* (o zadaći kršćanske obitelji u današnjem svijetu), 22. studenog 1981.

_____. Apostolsko pismo *Mulieris Dignitatem* (o dostojanstvu i pozivu žene), 15. kolovoza 1988.

_____. Apostolsko pismo *Tertio Millennio Adveniente* (povodom pripreme za jubilej 2000), 10. studenog 1994.

_____. Poruka drugoj izvanrednoj sjednici razoružanja Ujedinjenih naroda (7. lipnja 1982.)

- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1981.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1985.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1986.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1988.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1989.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1991.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1994.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1998.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 1999.)
- _____. «Poruka povodom svjetskog dana mira»
(1. siječnja 2000.)
- _____. Pismo obiteljima (*Gratissimam Sane*),
2. veljače 1994.
- _____. Pismo ženama (29. lipnja 1995.)
- _____. Enciklika *Centesimus Annus* (prigodom stote
godišnjice *Rerum Novarum*), 1. svibnja 1991.

- _____ . Enciklika *Dives in Misericordia* (o Božjem milosrđu), 13. studenog 1980.
- _____ . Enciklika *Dominum et Vivificantem* (o Duhu Svetomu u životu Crkve), 18. svibnja 1986.
- _____ . Enciklika *Evangelium Vitae* (o vrijednosti i nedodirljivosti ljudskog života), 15. ožujka 1995.
- _____ . Enciklika *Fides et Ratio* (o Vjeri i razumu), 14. rujna 1981.
- _____ . Enciklika *Laborem Exercens* (o ljudskom radu), 14. rujna 1981.
- _____ . Enciklika *Redemptor Hominis* (o Otkupitelju čovjeka), 4. ožujka 1979.
- _____ . Enciklika *Redemptoris Mater* (o Otkupiteljevoj majci), 25. ožujka 1987.
- _____ . Enciklika *Redemptoris Missio* (o trajnoj vrijednosti misionarskog poslanja), 7. prosinca 1990.
- _____ . Enciklika *Sollicitudo Rei Sociali* (o socijalnim interesima), 30. prosinca 1987.
- _____ . Enciklika *Veritatis Splendor* (o nekim temeljnim pitanjima moralnog nauka Crkve), 6. kolovoza 1993.
- _____ . Homilija prilikom proglašavanja svetim Izidora Bakanja, Elisabetta Canori Mora i Gianna Beretta Molla (24. travnja 1994.): *L'Osservatore Romano*, 25.-26. travnja 1994.

- _____. Homilija u Baltimoru (8. listopada 1995.)
- _____. Postsinodalno Apostolsko pismo *Christifideles Laici* (30. prosinca 1988.)
- _____. Postsinodalno Apostolsko pismo *Ecclesia in Africa* (19. rujna 1995.)
- _____. Postsinodalno Apostolsko pismo *Ecclesia in America* (22. siječnja 1999.)
- _____. Postsinodalno Apostolsko pismo *Ecclesia in Asia* (19. studenog 1999.)
- _____. Postsinodalno Apostolsko pismo *Reconciliatio et Paenitentia* (Pomirenje i pokora), 14. veljače 1984.

Katekizam katoličke Crkve (1994.)

Kodeks crkvenog prava (1983.)

Kongregacija za nauk vjere. Objašnjenje *Iura et Bona* (o eutanaziji), 5. svibnja 1980.

- _____. Uputa o kršćanskoj slobodi i oslobođenju (*Libertatis Conscientia*), 22. ožujka 1986.
- _____. Uputa o nekim gledištima «teologija oslobođenja» (*Libertatis Nuntius*), 6. kolovoza 1984.
- _____. Uputa o poštivanju početka čovjeka života i dostojanstvo **rasplodivanja** (*Donum Vitae*), 22. veljače 1987.

Leo XIII. Enciklika *Rerum Novarum* (o pitanju rada), 15. svibnja 1891.

Papinsko vijeće za pravdu i mir. *Crkva i rasizam: za bratsko društvo*, 1988.

Pavao VI. Apostolsko pismo *Evangelii Nuntiandi* (o evangelizaciji u današnjem svijetu), 8. prosinca 1975.

_____. Poruka svijetu, povjerena novinarima (4. prosinca 1964.)

_____. Pismo pedesetprvoj sezoni Francuskih socijalnih tjedana. U *Le travail et les travailleurs dans la société contemporaine*, Lyon, Chronique Sociale, 1965.

_____. Apostolsko pismo *Octogesima Adveniens* (poziv za djelovanjem), 14. svibnja 1971.

_____. Credo Božjeg naorda (30. lipnja 1968.)

_____. Enciklika *Ecclesiam Suam* (o Crkvi), 6. kolovoza 1964.

_____. Enciklika *Populorum Progressio* (o napretku naroda), 26. ožujka 1967.

_____. Homilija prilikom završnog obreda svete godine (25. prosinca 1975.)

Pio XI. Enciklika *Divini Redemptoris* (o ateističkom komunizmu), 19. ožujka 1937.

_____. Enciklika *Quadragesimo Anno* (o ponovnoj uspostavi socijalnog poretka), 15. svibnja 1931.

_____. Enciklika *Ubi Arcano Dei Consilio* (o Kristovu miru u Kristovom kraljevstvu) 23. prosinca 1922.

Pio XII. Alokucija (8. listopada 1956.)

_____. Govor (29. listopada 1951).

_____. «Radio-poruka za Božić, 1942.»

_____. «Radio-poruka za badnjak, 1944.»

Rimski misal. Molitva prije pričesti.

I. Vatikanski koncil. Dogmatska konstitucija o katoličkoj vjeri (*Dei Filius*).

II. Vatikanski koncil. *Zaključne poruke koncila.* «ženama», (8. prosinca 1965.)

_____. Očitovanje o kršćanskom odgoju (*Gravissimum Educationis*), 28. listopada 1965.

_____. Očitovanje o slobodi vjere (*Dignitatis Humanae*), 7. prosinca 1965.

_____. Dekret o apostolatu laika (*Apostolicam Actuositatem*), 18. studenog 1965.

_____. Dogmatska konstitucija o Crkvi (*Lumen Gentium*), 21. studenog 1965.

_____. Dogmatska konstitucija o Božjoj objavi (*Dei Verbum*), 18. studenog 1965.

_____. Pastoralna konstitucija o Crkvi u današnjem svijetu (*Gaudium et Spes*), 7. prosinca 1965.

POPIS POJMOVA

(Navedeni brojevi odgovaraju brojevima članaka)

ANTROPOLOGIJA

Antropološka zabluda (316)

Čovjek je vrhunac cjelokupnog reda stvaranja (116)

ATEIZAM (225)

AUTORITET

Tri bitne funkcije javnog autoriteta, (194)

Sindikati sa autoritetom (283)

Politički autoritet vršen unutar moralnog reda (179, 183, 185)

Legitimno vršenje političkog autoriteta (111-113, 170, 309)

Privilegija monopola civilnog autoriteta (283)

Moralna legitimnost t državnog autoriteta (169, 181),

Potrebitost autoriteta civilnom društvu (111, 178,180),

Dostojanstvo državnog autoriteta (142, 195),

BOŽJA SLIKA I PRILIKA

Vidljiva u radu (251, 254-256, 273)

Vidljiva u Kristu (41)

Manifestirana u slobodi (48, 49, 148)

Radnje koje su u suprotnosti sa slikom i prilikom Boga (106)

Vidljiva u čovječanstvu (42, 46, 60, 76, 93, 102, 116, 272, 324)

Bližnji je živa slika i prilika Boga (125)

Civilni autoritet, upravitelji udruženih privrednih poduzeća (172, 174, 183)

BRAK/ «BRAČNA LJUBAV» (84, 89-92)

BRATSTVO (60)

CIVILIZACIJA (63, 157, 164)

«Civilizacija ljubavi» (114, 132)

CRKVA I DRŽAVA, MEĐUSOBNI ODNOS (191)

ČOVJEČANSTVO

Briga Crkve za čovječanstvo (14)

Čovjekova socijalna priroda (59, 60-63, 65, 86, 118, 120, 139, 218, 277, 351)

Prirodna sklonost ka povezanosti (68)

DEMOKRACIJA (58)

Poštovanje Crkve prema demokratski poredak (198)

Važnost vladavine zakona (18, 197)

Moralna vrijednost demokracije stoji i pada sa vrijednostima koje ona potpomaže (199)

Priznavanje ljudskih prava (67)

DIJALOG (60, 127, 286)

Interdisciplinarni dijalog (24)

DISKRIMINACIJA (293, 354)

Protiv supruge, majke i žene (114, 117, 275)

Rasistička diskriminacija (75, 76, 275, 350, 353, 354, 355)

DJECA (93, 100)

DOBIT

Pokazatelj zdravlja jednog poduzeća (208, 242, 320)

DOBROBIT (vidi MREŽA OSIGURANJA/SIGURNOST)

Usporič «Dobrotvorne države» (308)

DOKTRINA, RAZVOJ (29)

DOSTOJANSTVO (sadrži svaki odnos prema dostojanstvu čovjeka, dostojanstvo ljudske osobe ili transcendentalno dostojanstvo čovjeka) (39, 41-44, 46, 47, 49, 57, 58, 68, 69, 71, 75, 76, 79, 82, 112, 113, 119, 144, 145, 150, 152, 168, 198, 201, 219, 269, 272, 303, 321, 331, 351, 268)

DRUŠTVO (65, 187, 235, 236, 239)
Apsorpcija putem države (64)
Dužnost, štiti instituciju obitelji (88)
Pravo, opstojati (124)
Pravila, koja ovladavaju odnosima između država (124, 153)
Subjektivnost društva (187)

DRŽAVA (236, 239)
Apsorbirati putem države (64)
Zadaće države u gospodarskom sektoru (238, 308)
Dužnost, štiti instituciju obitelji (88)
Pravo na egzistenciju (124)
Pravila, koja određuju odnos između država (124, 153)
Teorija države (186)

DUGOVI
Inozemni dugovi (347, 348, 349, 361)
Jubilarna godina (347)
Smanjivanje duga (347, 348, 361)

EGZISTENCIJA NA RUBU (354, 367)
Gospodarski razvoj (291)

EKONOMIZAM (248)

EUTANAZIJA (106, 108)

EVANĐELJE (36, 44, 158)
Propovijedati Evanđelje života (38, 100, 101)

Evandjelje i dostojanstvo čovjeka (44)
Snaga za oslobođenje (223)

EVANGELIZACIJA (vidi KATOLIČKA CRKVA)
«Nova evangelizacija» i katolički socijalni nauk (33,
39, 40, 345)

FUNDAMENTALIZAM
Fanatizam (57, 352)
Radikalno ugnjetavanje od strane svih javnih
manifestacija različitosti (352)

GENOCID (333)

GLOBALIZACIJA (357-364)

GOSPODARSKA PRAVA
Pravo, pobrinuti se za nužno u život (137, 229, 275,
276)

GOSPODARSKE AKTIVNOSTI (212, 213, 238)

GOSPODARSKE INICIJATIVE (136, 210, 229, 230, 234,
243, 245, 308)

GOSPODARSKE PRAKSE (221)

GOSPODARSKI RAZVOJ (162, 165, 171, 282, 291, 299)

GOSPODARSKI SUSTAVI (210, 214, 220, 231)

GOSPODARSKI ŽIVOT (220, 247)
Cilj (218, 219)

GOSPODARSTVO (217)
Slobodna tržišna privreda kao izrazito djelotvoran
instrument (213)

GRAĐANI (180, 194)
Odgovorna suradnja među građanima (222)

GRAĐANSKO DRUŠTVO (97, 111)
Utemeljeno na istini (122)

GRIJEH (44, 106, 223)
«Socijalni grijeh» (175, 176)
«Strukture grijeha» (126, 177)

INDUSTRIJALIZACIJA (314)

INDIVIDUALIZAM (129, 195, 206)

IDEOLOGIJA (30, 57, 152, 200, 226, 358)

INSTITUCIJE
Individue su temelj socijalnih institucija (61, 62, 118, 121, 145)

INTERMEDIJALNA DRUŠTVA/ORGANIZACIJE (64, 65, 131, 135, 173, 195, 232)

INTERNACIONALNO DRUŠTVO/ORGANIZACIJE
(339, 343, 347)

ISTINA (40, 55, 58, 72, 122, 123, 268, 190, 200)
Dužnost, tražiti istinu (48, 64)
Branitelj istine (58)
Istina kao uvjet slobodi (50, 80, 151, 154)
Istina preko čovjeka određuje odnos među državama (124, 190)

IZRABLJIVANJE (vidi OKOLIŠ)
Ljudsko izrabljivanje (133, 208)

JEDNAKOST (75, 139, 144)

KAPITAL (231)

KAPITALIZAM (210, 211, 220, 236, 245)

KATOLIČKA CRKVA

Crkva kao kvasac društva (7, 18)

Crkva kao majka i učiteljica svih nacija (1, 3, 5, 22)

Crkva kao «kolona i bedem istine» (6, 31)

Crkvena evangelizacijska socijalna misija (8, 11, 13, 17, 18, 20, 22, 33, 36, 39, 40, 77, 105, 125, 159, 224, 325, 354, 354-369)

Crkva objavljuje Božju tajnu (10)

Crkva i rat (336)

Crkva i ljubav bližnjega (4, 11, 226, 306, 307)

Crkva i socijalna odgovornost (5, 9, 15, 16, 17, 18, 224, 227, 304)

Crkva i državni autoritet (2)

Crkva i svijet (12, 14, 15, 20, 32, 227, 304)

Crkva i gospodarski, politički i filozofski modeli (25, 28, 31, 57)

KATOLIČKI SOCIJALNI NAUK (18, 19, 21, 24, 26, 29, 30, 32, 35, 39, 40, 65, 244, 285, 359, 365-369)

KLASNA RAZLIKA (216)

KOLEKTIVIZAM (134, 206, 237)

KOMUNIZAM (210, 220)

KRALJEVSTVO BOŽJE (158, 298)

Crkva kao Božje kraljevstvo (9, 11)

KREPOST (289, 295)

Obitelj kao škola socijalne kreposti (84, 96)

Socijalne kreposti (240, 241)

KRŠĆANSKI ŽIVOT (12, 24, 30, 34)

Kršćanski karakter (271)

KULTURA (156-159, 250)

Obnova kulture u Kristu (155)

Držanje kulture za Božju tajnu (160)

«Kultura smrti/Kultura života! (85, 105)

Razumjeti čovjeka u sferi kulture (160)

LIBERALIZAM (vidi INDIVIDUALIZAM)

LJUBAV

«Civilizacija ljubavi» (114, 132)

Odnos prema pravednosti (295)

LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU

Ljubav prema bližnjemu i Crkva (4, 11, 226, 305, 306)

Ljubav prema bližnjemu kao vrhovna socijalna zapovijed (300)

Socijalna ljubav prema bližnjemu (132, 216, 331)

Obaveze kršćanske ljubavi prema bližnjemu (204)

LJUDSKA EKOLOGIJA (318)

Sa odnosom na obitelj (85, 319)

LJUDSKOG ŽIVOTA, SVETOST (102- 104)

MARKSIZAM (225)

MATERIJALIZAM (vidi POTROŠAŠTVO)

MILOSRĐE

Istinsko milosrđe kao izvor pravednosti (297)

Velikodušnost (204)

MIR (39, 51, 56, 82, 184, 201, 330-332)

MODELI

Nema isključivog gospodarskog ili političkog modela
(23, 25, 28, 31, 139, 152, 198)

MORALNA ZNANOST (218)

MORALNI ZAKON (52, 56)

MORALNOST (vidi SLOBODA)

MREŽA OSIGURANJA/SIGURNOST (66, 213, 260, 261,
276, 293, 308)

NACIONALIZAM (346, 350)

NAORUŽANJE (334-337)

NASILJE (140, 330, 346)

NEZAPOSLENOST (vidi MREŽA OSIGURANJA/
SIGURNOST) (138, 230)
Prikladan posao svima (274)

OBITELJ (65, 89, 94, 280)

Obaveza obitelji, odgajati djecu (96)

«Temeljna jezgra društva» (84, 88)

«Zajednica života i ljubavi» (87, 100)

«Zajednica rada i solidarnosti» (131)

...Društvo kao država (100)

...kao «Svetost života» (85, 100)

Socijalni doprinos društva (86, 98)

Zahvat države u obitelj (65, 88, 99, 142, 310)

ODGOJ (vidi OBITELJ)

Kao sudioništvo na Božjem stvaralačkom djelu (96)

OKOLIŠ

Izrabljivanje okoliša (315-317, 320, 357)
Ograničeni prirodni izvori (314)
Dobrota stvorenog poretka (311)
Poštovanje netaknutosti stvaranja (312)
Problemi s okolišem (313)
Uprava (319, 321)
Uništavanje ljudskog okoliša (318)

OPĆE DOBRO (25, 46, 65, 111-113, 126, 134, 135, 139,
156, 167-174, 176, 178, 179, 181, 192, 195, 209, 222,
229, 230, 235, 236, 243, 244, 235, 263, 264, 280, 282,
284, 285, 292, 309, 310, 330, 338, 339, 344)

OSLOBOĐENJE (163, 227)
Od ropstva grijeha (223)

OSOBA

«Posljednji cilj društva» (70, 71, 118, 119, 121, 145)
Međusobno priznaje kao osoba (131)
Transcendentalna vrijednost osobe (39, 190, 193)
Nepovredivost osobe (104, 167, 172, 174, 324, 340,
351)

OTPREMNINA (vidi plaće)
Pravedna otpremnina za radnika (258)

OTUĐENJE (146, 147, 215, 248, 322)

PLAĆE (261, 262, 264, 267)
Slobodan pristanak (265, 266)
Pravedna plaća (214, 258, 259, 263, 293, 327)
Određivanje plaća (259)

POBAČAJ (106, 107, 108, 110)

PODUZEĆA (241, 246, 257, 259, 308, 320)
«Kao «zajedništvo poduzeća» (240, 268, 269)

PODUZETNICI
Poduzetničke sposobnosti (240)

POLITIČKI REŽIMI
Njihova različitost (192)

POMIRENJE (295)

POTROŠAŠTVO (58, 64, 146, 161, 248, 249, 250, 298,
311, 316)

POZIV
Rad kao poziv (253, 256, 257)
Svaki život kao poziv (54)

PRAVA ČOVJEKA (67-72, 74, 77, 82, 83, 137, 290)
Prava čovjeka, starija nego društvo (71)
Dužnost, štiti pravo drugoga (74, 75)
Pravo na život (66, 70, 104, 107, 108, 109, 201, 274,
276)
Zaštita prava čovjeka putem Crkve (44)

PRAVEDNOST (vidi SOCIJALNA PRAVEDNOST)

PRISILA (58, 78, 81, 93, 258)

PRIVATNA INICIJATIVA (208, 234, 235, 245)

PRIVATNO VLASNIŠTVO (vidi SVEOBUH VATNO
ODREĐENJE MATERIJALNIH DOBRARA)

PROSVIJEDI
Legitimna upotreba (284)
Pravo i prosvjed (285, 286)

Prosvjedi i nasilje (284)
Pomirenje (286)

RAD

Rad kao stvaralačka aktivnost (256)
Rad kao upotreba talenata (253, 255, 257)
Rad kao sredstvo ozdravljenja (255, 256, 273)
Odnos prema sličnosti Božjoj (251, 254)
Priroda rada (251, 252, 268, 271, 285)
Dostojanstvo rada (138, 215, 239, 241)

RADNICI

Temeljni odnos između kapitala i radnika (214, 279)

RASIZAM (vidi DISKRIMINACIJA)

RAT (330-334)

RAZVOJ (vidi GOSPODARSKI RAZVOJ)

Autentičan razvoj (40, 166, 360)
Razvoj osobnih darovitosti (54)
Prirodni ljudski razvoj (128, 141, 161, 165, 200, 294, 296)
Nedovoljna razvijenost (130, 162, 360)
Potpuna razvijenost (163)
Gospodarski razvoj se odvija bez osvrta na siromašne (291)

RODIELJI (vidi OBITELJ)

ROPSTVO (76, 165)

Pod gospodarskim sustavima (248)

SAMOODREĐENJE (122)

Sposobnost za (49)

SAMOSTALNOST (vidi SLOBODA)

SAVJEST (24)

Sloboda savjesti (80, 83, 184, 270)

SEKSUALNOST (90)

U srcu upisan zakon (53, 109)

Dostojanstvo savjesti (44)

SINDIKATI (278-280, 283)

Pravo na okupljanje i udruge (277, 281, 282, 290, 316, 318)

Uloga ujedinjavanja pri dogovaranju plaća (267, 270)

SIROMASI

Poželjna opcija za siromašne (301-304, 367)

Prednost služnosti siromasima (305, 307)

Rast jaza između siromaštva i bogatstva (288, 357)

SIROMAŠTVO

Siromaštvo nije sramota (289)

Oblici siromaštva (290)

Nepodnošljivi teret siromaštva (287, 362)

SLOBODA (47, 57, 78, 83, 149, 150, 217, 228)

Sloboda kao dopuštenje (48, 52, 56, 58, 148, 151)

Sloboda kao nešto prirodno za čovjeka (49, 59)

Sloboda kao obaveza prema drugima (51)

Sloboda i istina (50, 55, 151, 154)

SLUŽBA (37, 38)

Vjernici kao suradnici Evandjelja (34)

SMRTNA KAZNA (111-113)**SOCIJALIZACIJA (vidi ČOVJEŠTOV)****SOCIJALIZAM (210)**

SOCIJALNA PRAVEDNOST (182, 212, 216, 260, 262, 292, 295-300, 327, 328, 348, 359, 365-367)
Otklanjanje gospodarskih nejednakosti (293, 298)
Crkva i socijalna pravda (16)
Stvaranje mogućnosti zapošljavanja (329)
Socijalna pravednost i dostojanstvo čovjeka (45)

SOCIJALNI NAUK (vidi KATOLIČKI SOCIJALNI NAUK)

SOCIJALNO PITANJE (16, 29, 33, 35, 132, 365)

SOLIDARNOST (127, 129, 130, 132, 208, 326)
Međusobno priznavanje kao osoba (131, 133)
«Mreža solidarnosti» (64)
Princip solidarnosti (132)
Solidarnost stvara obavezu (63, 128, 326)
Karakter solidarnosti koji prelazi obavezni prag (125)
Kao Obaveza za opće dobro (126, 221, 350)

SUPSIDIJARNOST, PIRNCIP (134-136, 138, 189, 193, 234, 235, 237, 308, 359)

SUDJELOVANJE (139, 140, 142, 144, 215, 221, 231)
Pravo sudjelovati pri zajedničkom životu (143, 145)
«Strukture sudjelovanja» (197, 244)

SURADNJA (27, 173, 195, 240, 244, 342, 245)

SVJETOVNJAŠTVO

Poznavanje socijalnog nauka (19, 21)

TEHNOLOGIJA (164, 233, 246, 322, 323)
Opasnosti tehnologije (322, 323, 337)

TEOLOGIJA OSLOBODENJA (223-227)

TOTALITARIZAM (67, 123, 187, 193, 200)

TRADICIJA (6, 29, 30, 35, 109)

«**TREĆEG PUTA**» (30)

TRGOVINA

Upotreba sile u trgovini (328)

Izjednačavanje u trgovačkim odnosima

Slobodna trgovina mora biti podložena pitanjima
socijalne pravde (327)

UČITELJSTVO (6, 15, 109, 200, 301, 347)

UDRUŽENJA (62, 134, 135, 196, 229)

Pravo na ujedinjavanje (73, 277, 278, 281, 290)

**UNIVERSALNO ODREĐENJE MATERIJALNIH
DOBARA**

Zajedničko korištenje dobara (202, 203, 205, 207,
208, 214, 314)

Razvoj zemlje (202, 318)

Potrebitost i legitimitet privatnog vlasništva (203-209,
238)

Privatno vlasništvo pod «socijalnim zalogom» (207
208)

UPRAVA (vidi OKOLIŠ)

USELJENIŠTVO (344, 345)

VLADA (vidi DRŽAVA)

Struktura i djelovanje vlade (188)

VJERSKA SLOBODA (77-79, 82, 191, 211, 290, 352)

VLASNIŠTVO (vidi SVEOBUH VATNO ODREĐENJE
MATERIJALNIH DOBARA)

ZAHVAT (vidi DRŽAVA) (233-235, 237, 279, 308, 309)
Kada monopolne prepreke doprinose razvoju (229)

ZAJEDNIŠTVO NARODA (vidi MEĐUNARODNO

ZAJEDNIŠTVO/ORGANIZACIJA) (338)

ZAKON (105, 356)
Vladavina zakona (182, 187, 197)

ZAKON PRIRODE (vidi SAVJEST 74, 109)

ZAPOSLLENJE (293)

ŽENE

Rad izvan obitelji (262)
Pristup žena javnim službama (95)
Žene koje su počinile pobačaj (110)
Posao žene u kući je nenadomjestiv (95, 115, 272)
«Novi feminizam» (117)
Istinska jednakost na svakom području (114, 116)